

دُمُودَر

هَلْبَن

ناوں دمودر ذات گھٹائی ، آیا سک سیالیں
آپنے من وچ مسلط کیتی ، بیٹھ انتھائیں جالیں
وڑیا ونج چوچک دے شہرے ، جھنچتے سیال ابدالیں
اکھ دمودر خوش ہوئیں ، ویکھ اوہنماں دے چالیں ۱

اوتحے کیتا رہن دمودر ، اوہ دستی خوش آئی
چوچک نوں یو ونج ملہاسے ، نالے گندی تائیں
چوچک بہوں دلاسا کیتا ، تان دلگیری لاهی
اکھ دمودر ہویا دلاسہ ، ہٹی اُتحے بنائی ۲

وچ سیالیں رہے دمودر ، خوشی رہے سر تائیں
اکھیں دیکھ تماشا سارا ، لکھ مجھیں ، لکھ گھائیں
بادشاہی جو اکبر سندی ، جمل نہ تجھت کائی
پنتر چار چوچک گھر ہوئے ، دمودر اکھ سنائیں ۳

بُوہت خوشی گھر چوچک سندے ، بہوں سو ملے و دھانی
دَئے خیرات خوشی ہو چوچک ، بُوہتی خلقت آئی
واہ سکداری چوچک سندی ، بھلی گزاران لنگھانی
اگھ دمودر فار پڑھے دی ، مہری گندی ویائی ۳

ہیر چھوہر جمی ہے لوکا ، صورت رند نہ کائی
پٹ ولھیٹی ، مکھن پالی ، کچھڑ کیتی دائی
جو ویکھے سو خوش تھیوے ، چھرے بہوں مُسندانی
اگھ دمودر گھر چوچک مے ، ہیر گڑی و ت جائی ۵

وڈی ہوئی ہیر سلیٹی ، زمیں پئیسہ نہ لائے
جے کوئی ویکھے ہیرے تائیں ، پیرنہ موں لے چائے
لنگھی مجھ سخھے بخختانی ، اتے پٹ ہنڈھلائے
ویکھ دمودر ہیر دی چالیں ، قصہ آن بنائے ۶

اکھیں ڈھنا قصہ کیتا ، بیس تان گئی نہ کوئی
شوق شوق اٹھی ہے مینڈی ، تان مل اٹک ہوئی
اسان مونہوں الیا اوہو ، جو کچھ تظر پیو ای
اگھ دمودر اگے قصہ ، جو سُنسے سبھ کوئی ۷

اول نام صاحب دا یئے ، جن ایہہ چکت اپایا
 زمیں اسمان فلک درستی ، قدرت نال طنکایا
 دور تقر خورشید و سیستی ، کہ ہر جا اگو سایا
 ناؤں دمودر ذات لکھائی ، میں ایہہ قصہ چایا ۱

دڑا رامڑ زمیں دا غاوند ، کیہی صفت اکھائیں
 اکبر نال کریندرا دعوے ، بھوئیں نئیں دا سائیں
 سونا ، پتا ، مال ، خزینہ ، ڈسکن سنتے پاہیں
 چاروں بیٹھے پڑھے پڑھیندے ، گن گن ناؤں سناہیں
 خان پیمان ، سلطان بہادر ، کسے بدیندے ناہیں
 واہ دمودر جاون والی ، روپ دتو ای سائیں ۲

ویکھو قدرت قادر والی ما ڈاڑھے رب کیہ بھائی
 ہبیوا حکم حضوروں کوئی ، آپے بازی پانی
 وار بُڈھے دی مہری گندی ، ویکھو پچھٹ ویانی
 آگھہ دمودر کھان عشق دی ، گھر پُچھلانے لائی ۳

گھر چوچک دے بیٹھی جمی ، ہوئیاں جگ و دھیاں
 نھاتی دھوتی پٹ دھیٹی ، پھٹر کبنتی داں
 دو درھیاں دی چھوہر ہوئی ، ڈھک رہیاں گڑماں
 پڑنہر درھیاں دی چھوہر ہوئی ، گلائ کرے سچیاں ۳

رچیاں درھیاں دی چھوہر ہوئی ، تاں لگی کرن بھلیاں
 اٹھاں درھیاں دی چھوہر ہوئی ، تاں در در گوکاں پائیاں
 دسان درھیاں دی چھوہر ہوئی چارے نئیں نواں
 باراں درھیاں دی چھوہر ہوئی ، تاں رائجھے آجیں لاں ۵

بھائی بابے متنا پکایا ، رہیر گڑی کہیں ٹریہاں
 یکے تاں دیجھے توڑ پھانان ، سندھوں پار چڑھیاں
 یکے دویہاں اکبر غازی ، کھپاں آپ پکھیاں
 آکھ دوسرے ذات گھٹھاٹی ، ایہو متا کریہاں ۶

رل سیالاں مسلط کتی ، آکھن چوچک تاؤں
 رہیر تیرے گھر وڈی ہوئی ، کیجھے ساک کداں
 آخر ماں پایا ایہو ، رکھیاں بندی نامیں
 آکھ دوسرے سبھ سیالاں ، ایہو گل سنائی ۷

بھائی تسان خبر نہ کائی ، خط کمپریاں دا آیا
کہتیں آئے رتو کے بیٹھے کہیں آور دے نہ بہایا
کہیں پچھے کے ونچ نہ ڈھنا ، خط نہ گھن پڑھایا
اگھ دمودر جو تسان بھاوے ، دوس نہ میں نفے آیا ۸

خانان ! کمپری گل نہ دیہاں ، ایہہ مناسب ناہیں
کہ دیونہ جو گلا سکا دُدا ، اُوے کم اسائیں
کہو جیہی عمر نہ کسے ، اوسر ہبھے تائیں
کہے دمودر ڈھل نہ کیجے ، بنے تحمل ناہیں ۹

اندر خانے راضی ہےجا ، ایہہ متے پکائے
آیا خان ، سستہ وچ بیٹھا ، وڈے رُوہ الائے
باہمن سد سوپنائے باہمن ، خدمت بہوں کر لائے
اگھ دمودر رُومان تائیں ، گھر مجان بنائے ۱۰

امھوہار گذر گئیاں نیں ، چوچک سستے آیا
کیتوں نکر ، کیہہ دیکھے بھائی ؟ تاں سنیار سدایا
راضی تھی ، سونا ہتھ لیتا ، تاں بہہ ترگ گھر طایا
اگھ دمودر دتی دھائی ، تاں باہمن گل پایا ۱۱

جوڑا گھوڑا دواہاں تائیں ، دوہیں تیڑ پھرائے
دے سر پائے ودے تے آندے ، گل چوچک پُپُپائے
وئنجو کھیڑیں ! بُوہت عاجزی ، چوچک آکھ سُنائے
آکھ دمودر خان سُنائے ” سے واری تُسماں دفعائے ” ۱۲

ٹرے ودا تھی ، کمیں یارو ، کرن پسند نداہاں
بک انفام اسان دتا چوچک ، دُوجا اگوں وئنج گھناہاں
بھے اگوں سُن پائے علی ، نماں سر غاک اساہاں
کہے دمودر پینڈا مثدا کر کر گھٹ پیواہاں ۱۳

چلے کمیں اوختوں بھائی ، کیبے قدم اُھٹائے
اگے خان ستح و پچ بیٹھا ، دل و پچ فکر منڈھائے
” کمیں وئنج سیالیں بیٹھے ، تمن کو خبر سُنائے ”
آکھ دمودر ہویا خوشحالی ، بھے اوہ نظری پائے ۱۴

ہس ہس خان سُنیہے پُچھئے ، خوشی ہویا سرتائیں
بوہتنے خان سید آن کھلوتے ، بھوئیں نئیں دے سائیں
تینیاں مُٹ گئیاں علی دیاں ، جھٹئے ماوے ناہیں
کہے دمودر ول و پچ کیتوں ، ٹھک ٹھول دھراہیں ۱۵

ہنگ آن دھرایا علی ، سمجھ بھراوُ مُسدائے
شاوی کیتی دل دی بھاندی ، کوٹھے آن مُٹلائے
کمپیں بیچ سدیو نیں سکے ، آئے خاناں جائے
گھانا کھا کر بیند مسلت . کیہے متے پکائے ۱۶

آکھے خان سُنو بھراوُ ، بیٹھ پسند کریہے
مُول تھمل بندنا ہیں ، چنگے ہتھ اُٹھیہے
پھلے جھنگ سیالاں والے ، روشن ساک کریہے
کہے دمودر ڈھل نہ بندی ، تیاری ترت کریہے ۱۷

تان ہبھے چت ایہا آئی ، جیوں کر خان صنائے
نُقرے ، نینے ، ابلق ، تازی ، گل گج گاما بنائے
پنج نخ تان پر نیبے تازی ، محمل ہستے پائے
خان ملوک اکٹھے ہوئے ، عالم ویکھن آئے ۱۸

چلے خان بھوئیں مے خاوند ، کل سامان اٹھائے
گھوڑے بخشش کارن لیتے ، روکڑ اُٹھ لداۓ
بھنڈ ، بھگتیے تے سرنائی ، کثیریاں دیں بنائے
آکھ دمودر ، ملکاں ، خاناں ، چڑھیا رنگ سواۓ ۱۹

۲۰۔ مُکَلَّه، کوتل، ابلق، مشکی، خان ملوک سداۓ
 بیہنگی، استراشتر سوانی، پورن تان سواۓ
 اُوٹھ، طوٹ کشپیری، اڑدو خانہ ہنچیار بنائے
 آگھ دوسر تس دین دھری، بھار نہ سرتے چائے

تان مُن سنجھم کیتا چوچک، جان مُنیا کھیڑے آئے
 گھیو، گڑ، کھنڈ میدے تے دانے، آن موجود وھرائے
 دانا، گھاہ، شراب پیائے، ڈھاڈی بھلے سداۓ
 انواۓ بہوں لیف تلائی، بھلا دلان پچائے

لختے باگھ بھادر ڈاڈھے، بھوپیں نیں دے سائیں
 چھٹی وھن جن اندر اکھاڑے، بہوں بھیری تے سرناگی
 پخ پخ تان پُریں بھگتیئے، کنجریاں گاؤں گاہی
 تان تان کھانا چوچک بھجے، کچا کھورا تانہی

کھانا کھا تیاری کیتی، گھنن ساؤ آئے
 ہلن محبت نالے ہس کر، رکے ہک ملائے
 صورت ششکل بومہت چڑائی، ماںواں پتھر کیبہ جائے
 آگھ دوسر چند سورج دو، جن جالی آن پھیلائے

جنے جنے نوں اک اک پگڑی ، منگتے کھیس دوانہے
کہ اکھتے تازی گھوڑا ، لئے آن بھلے
سبھ سرپاؤ سنہری دتیجے ، سوبھا جگ گھننا ہے
اندر پیٹھ کریندے مسلت ، مصل نہ مول گھتنا ہے ۲۸

بیٹھے خان زمیں دے خاوند ، گل کھن دی نائیں
گیت ، ناچ ، بھنڈ ، بھگتی کرنے ، بورہت سانگ ہلکسانہیں
پوے ناچ خوش تھیوے یتھا ، وگن بھیری تے سرناہی
اکھ دمودر آئے ساؤ ، کھانا کھاون نائیں ۲۹

کھانا کھا تیدری کیتی ، ہیص سرپاؤ منکایا
دے دے سیال خوشی بوتیرے ، جنے جنے پہرایا
راتیں رکھ صباحیں چلے ، عالم ویکھن آیا
اکھ دمودر گل وچ پتو ، چوچک غان تند پایا ۳۰

تازی چھوڑ رکھے بھوئیں آتے ، چوچک اکھ سُنایا
یکتے ویر چلت بوتیرے ، سبھ کو آن رنوایا
دے کر تیغان گاہ زمیں تے ، سبھ کو پیرے لایا
خان سلامت کھیں نہ رنوایا ، ہمہن رہیرے آن رنوایا ۳۱

ہیر مینڈی صاحبی ۔۔۔ توں مینڈا سر سائیں
مینڈا کیتا میں دڑا ہریا ، کیہڑے وات سلاہیں
با جھوں مل دکانا تدھ سنجھ ، عذر کوئی دی ناہیں
اکھ دمودر سنجھ پچک دا ، پھر علی لیا تداہیں ۳۲

لے دیا گھر چلتے کھیرے ، سیال سو مل گھر آئے
بجلارنگ رہیا دواں دھران دا ، گاؤں ڈوم بہائے
سارے جگ ودھائی ہوئی ، گھر گھر مشغل گائے
اکھ دمودر ہست بھانا سبھنا ، روشن ساک سولائے ۳۳

ماڈاں ہیرے دی سگن کریندی ، گڑیاں سجد سدائے
چاول چھٹے تے دودھ ما جھا ، وپح پتھے سے پائے
سبھ گڑیاں نوں گندی آکھے ، پہلوں ہیرے دے موٹبھ پائے
اکھ دمودر پہلی گراہی ، من سونا سنجھ جو پلائے ۳۴

تمان کھیرے گئے گھر اپنے ، کل ودھائی تھینڈی
نڈھے سجد سدائے ماڈا ، چاول دودھ لینڈی
دے گراہی نینگر نوں پہلے ، آپنی اچھے پُجیندی
اکھ دمودر پہلی گراہی ، من سونا سنجھ کریندی ۳۵

تو وان در چیاں دی منگی پینگکر ، عظمت کی رُشنائی
 تاں پُچن پُچن آتن کرے اکھا ، جیہڑی بھاوس کائی
 صورت جمال سُنسے جو کوئی ، سائی آتن آئی
 ترے ۳۴۰ سے سیہ سیہی جوڑی ، جیہڑی جیہڑی بھائی
 ۳۶

کون مرشته ہیرے کيتا ، کیہ کجھ اکھ سُنلائے
 پہلا پہر ہبھو ہی آتن ، مکھن روٹی کھائے
 دو جھے پہر گھنڈی گھنڈیاں ، پینگھاں پینگھن جائے
 تیتجے پہر بیلے دچ کھیڈے ، رینڈی کھکھڑی کھائے
 چوختے پہر دریاوے نخادے ، سارا آتن آئے
 ۳۸

ایہو جیہیاں گلاں سلیٹی ، ننت گڈ لان کریندی
 بالکھ بہادر چڑھے کمانے ، دھون نہ دھکھن دیندی
 بلکا نیتھہ پھرے دچ جھلان ، پونڈی دھروہی جیس دی
 اکھ دھوڈر باجھ کمالوں ، نتیر سیال پھلیندی
 ۴۸

چڑے کرے پوچک ہوندی ، دھروہی ہورہہ کائی
 رہیرے سندی دھروہی پوندی ، ساری زمیں روانی
 کلک سمجیت پھرے دچ جھلان ، مہری زمیں کمباٹی
 کہے دھوڈر واہ سلیٹی ، دھن پوچک دی جائی
 ۴۹

نُورا ناؤں ، ذات دا سُنبَل ، اُس بیڑا عجب گھر لایا
 لُکْن ناؤں ، ملاح دا نینگر ، دُوروں سد انایا
 بیڑی پکڑ حولے کتی ، لے سر پاؤ بھایا
 آپنے دل بھوں خوش ہویا ، ہور سبھان فے چت بھایا ۳۰

یک دن یارو زمیندار ، بیڑی وکھن نوں چل آئے
 بیڑی ویکھ خوشحالی ہوئے ، سبھان چت سوا لے
 مسلت کر سدوا یا لُکْن ، اسانوں چا دکھلا لے
 چاڑھو وکھایوس بیڑی اُتے ، تماشہ فے دکھلا لے ۳۱

ہویا رُوہ صحیح پچ نُورا ، جاں کہیں ایہہ سنایا
 بصیر ڈوم نوں دے کر گالی ، وڈے رُوہ سدا یا
 کینتوں حکم ، ویندا نینہے ، موہ موہ چا مرایا
 سلطان پئیاں لُکْن نائیں ، کہیں نہ مُول چھٹلایا
 آگھ دمودر دس نہ چلتے ، جو لُکْن غصہ کھایا ۳۲

روہ جاں کینتو ای لُکْن ، تماں مُوٹھوں آگھ سنایا
 ”اوہ دن چت نہ کیتے خاناں! مہھ کھاڑی گھست سدا یا
 ہویا بے عزت بنی اسماہیں ، قبر کنارے آیا
 مردی وار بے عزت کینتو ، جاں یڈھیپا آیا ۳۳

”ایڈی نظر و دھنگئی تیری رھیور ، جو میتھوں پچھیں ناہیں؟

لہے کون چڑھائے بیڑی ہے ، ادب نہیں تُر تماں؟

ایڈا غصہ میرے تماں ، جو نئیں تھائیں مرائیں

اگھ دھوڈر بھے چھوڑاں تینوں ، تان کیوں روے ناہیں“ ۲۳

تام من اندر کیتا لُٹن ، دیکھو ایس دکھاہیں

”بھے پچھتاو گس دی وڈا ، سمجھ سمجھے تماں کھائیں

حکمی گعن و سجیوس بیٹلا ، بھے دیہل کداہیں پائیں

اگھ دھوڈر اس جیون کولوں ، مزنا بھلا اسائیں“ ۲۴

ہک دیونہہ لُٹن دیہل پیدا ای ، نورا کہیں سدھایا

بیڑا کپ چلایوس رائیں ، دیلا کیوں بی پایا

راتو رات جیلیا نتھی رہی ، و پچ گوکیندا آیا

”بھے رکھے پچھے پا اسانوں ، کوئی راٹھ سوانی جایا“ ۲۵

تام سُن چپ کریندے ساؤگ ، کوئی نہ موہنوں الائے

کیہلا تاپ وہا بھے آپے ، ویرہ نویں سر چاٹے

نہیں مناسب جو بد لے بیڑے ، بھڑکر مُنس مرائے

اگھ دھوڈر ناں نورے فے ، کوئی نہ راہ فرمائے“ ۲۶

کیتا فکر من اندر لُدُن ، پچھو تانا تاہیں
 ہو یوس چور ، ن رکھیوس کے ، مران کہ مومن کھیں
 نخکا مہٹا ، گیکھڑا جھیور ، کسے بھایا ناہیں
 ڈر ور ہو رہیا بیڑی تے ، کیہ طرف رکھیوں ۳۸

ہٹا ویکھو ، کیتا نعمت ، کسے ن راد فرمایا
 ہو یوس چور رائٹاٹن سارے ، کہیں ن پچھئے پایا
 بیڑی چھوڑ جیلاں ، نس دنخان دایبو من میں پایا
 آکھ دمودر فکر کریندا . سک سیالیں آیا ۳۹

کھڑی اُتے واڈا ڈلا ، شور وڈا سُن پایا
 کتیں اُنگلی گھست کرایہیں ، لُدُن کوک سنایا
 کوئی رکھے پچھے پا اسانوں ، راتھ سوانی جایا
 لُدُن کو کے ”شبلوں نھیا ، کسے رائٹہ نہ پچھے پایا“ ۵۰

اگے ہیر کلک سن واڈی ، اسے گوگ سنایا
 سُن چھکایل ہوئی سلیٹی ، رہیرج نہ ٹھہرا یا
 بھے خبے کوئی دکھیارا ، سام اسادی آیا
 آکھ دمودر گڑیاں تاہیں ، جاہیمرے فرمایا ۵۱

گھیاں چاہلہا چاکیتا ، بیسٹری تقری آئی
 دُوروں دیکھ ہوئیاں اگیرے ، ڈھنڈی جان نیڑے آئی
 اُنھی فی ہیرے ! وبحک تماشا ، آکھن دی گل ناہیں
 چلی چھونے ہاتھی دانوگ ، چلے کھلک تندائیں ۵۲

”کت کوکیندا ؟ اگھ خفیقت ، کیبھ تُدھ ساٹھ مرایا ؟
 کیبھ کوئی میوا سُنیا پچھوں ، کیبھ منگو تُدھ کھڑایا ؟
 توں کت کوکیندا ؟ ہیرز پھیندی ” کیبھ تُدھ کجھ دشبایا ؟
 وڈے روہ پکارے نینگر ، بھجوہاں چارٹھ الایا ۵۳

” سُن کجھیے ؟ میں تینوں آکھاں ، جو میں کوک سُنا یا
 نُورا ناؤں ، ذات دا شبل ، بیڑا اوس کھڑایا
 ہالک چُدھ سدا یوس مینوں ، پُھل نہ کمی و گاہیا
 وار پُڑھے دی بے عرت ہویا ، جان قیر کنارے آیا
 وڈے راٹھ زمیں دے خادند ، میں تک تسانوں آیا ” ۵۴

” بیڑی بھق توں ٹانگ اسادے ، تینوں کمی نہ کائی
 نُورا کون بلا سُنیا ، بیڑی جیھنے گھڑائی
 بخس ٹانگ ، ٹھکیوں چپا ، ایبھ بیڑی میں خوش آئی ”
 آکھ دُور کوئی نہ رکھی ” بن میں ، چوچک جائی ” ۵۵

سد پتر لے ، چاچا ، ماما ، لج کہی گل پائیں
 دیویں رسی ، ونچھے گئیں ، رہن کریں اس تھائیں
 آون راٹھ ، بھن کھڑسن مینوں ، تُسادی رہی ناہیں
 ہبیرے خبر کرد بہراوان ، لٹھاں ، یکے پیو چوچک تائیں ۵۶

تاناں بھوہاں چاڑھ بُلیندی پھکا ، اُپھے روہ الایا
 ”پھٹے نوںے دا پیو دادا ، کیوں اتنا ڈر کھایا
 ماریں تھاؤں ، ته ملاں کے ، جے کوئی سُنیساں آیا
 تاناں سدیں یاپ چاچے دے تائیں ، جے ہو وی اکبر دا جایا“ ۵۷

”تاناں رسی گھن اتھے گل لجَا ، ہور نہ کوئی سدیندی
 بھیوں جانیں تیوں لج تھے گل ، ہمیا پیاں میندی
 آئے باجھ نہ رہیں پچھوں ، توں تاناں گئی کریںدی
 گھن کڑیے بیڑی دی رسی ، دے سے مر جنی تیندی“ ۵۸

ٹھوکیوں ونچھے ، لُکن رسی دتی ، بیڑی بدھی مٹاہی
 بھن خوشحال ہویا سبھے آتن ، سبھناں بُوہت رخائیں
 جیوں جیوں ویکھن بیڑی دلوں ، ہس کر بخاون اُتھائیں
 آکھ دھوڈر میاں لُکن ، کہ دھیرج رہیا تداہیں ۵۹

تار پہلے پہر گل آتن سارا ، روٹی مکھن کھاوے
دُوبے پہر پینگھاں تے پینگھن ، گھنگھنیاں گھن اوسے
تیجے پہر بیلے ویح کھیڑے ، بینڈی کھکھڑی کھافے
پوچھے پہر بیڑی ویح آتن ، چھوڑ چھاؤں وکھاوے

ایہہ سرستہ گڑیاں سندا ، ایوں گذراں کریندی
چنچھے مسنه کوئی چنگا مندا ، دھون نہ دھاصلن دیندی
بلی بہادر آتن سارا ، کسے نہ مول رپیندی
آکھ دمودر چنچھی مندی ، دھروہی ہیر پیندی

تار بیڑی دیکھ کوئی بخدا ، کسے مرکھاں چانی
پیٹ بیجوتی ، سوکل کوکیندا ، فورے ان ساتاں
”سُن خانا ! کت نوں سر بدھی ، کت نوں سر الاف“
بیڑی تیری رکھی سیالاں ، حکمی پچھے پائی“

ایہہ سُن راٹھ کریندی کاٹر ، تار گل راٹھ سداۓ
بیڑی بند سیالاں رکھی ، لوک بھئے دیکھ کے آئے
چاہو مرن ، دلاہو لواہا ، پیو ورت ترہاۓ
کرن تیاری ، مرن تکیو نیں ، لگے کرن سنباہتے

تاں مُن نُورے خان بصیر پسح ، سد کر ڈوم چلایا
 تاں کا ڈر کر خط لکھے تدلیں ، ”میں بیڑا مُن پایا
 بیڑی لَلان بخہ بیصحیج دیو ، بخور اسادا آیا
 ہکے تاں فکر کرو اس گھل دا ، نہیں تاں میں وی آیا“ ۴۳

آیا ڈوم جنگ سیالیں ، من میں غصہ کھایا
 اگے خان سخہ پیٹھ بیٹھا ، کر کھیان سنایا
 پچھے خان ”کتنے ویسی اگے ؟ پچھوں کہوں آیا ؟
 موٹھوں نہ پولیا مول ڈومیٹا ، تاں کڑھ خط وکھایا ۴۵

تاں پڑھ چوچک رومن بیلیندا ، جاں اُس انج سنا یا
 ”بھیڈاں سِنگ کرد کے جھتے ہی“ توں نُورے بیصحیج چلایا
 موٹھہ موٹھہ چھتر کھا کے کھتی ، بھوں مرتا ڈکھ پایا
 آکھ دمودر اوہ ڈومیٹا ، موٹھہ چوچکانے آیا ۴۶

دیندا ڈوم گیا چوچک تھے ، خاناں نپ بہایا
 کر موٹھہ کالا ، پوندے چھتر ، ڈوماں زور وکھایا
 ”ویکھ جنیدی نُورے سندی“ ، لوکاں آکھ سنا یا
 آکھ دمودر ڈوم شرمندہ ، تاں موٹھہ اوندھے آیا ۴۷

بُجھی رات مُرگیا خان تھے ، روئے نہ جند بھرپندی
 ”حال اسادا ڈھٹو ناہیں ؟ جو سر میٹھے تھیتندی
 رت درقیٰ صُجنا رختیا ، کمیٰ تساڈا تھیتندی
 میں مریشدا لمح کیہ جا پے ، یہ افتر پئی مریشندی“ ۴۸

ایہہ سُن نُورا روہ بیٹھدا ، وڈے وین الائے
 گھکے ، کارے ، نُقے ، نیلے ، ابلق ، بازہ پیریڑا تے
 کرو تیاری نہ بہن تحمل ، آپنے لوک بلائے
 آکھ دمودر ترے سے گھوڑا تے ترے ویہاں آئے ۴۹

علیٰ علیٰ حکر وڈے نعقة ، کہی رو نے آئے
 بیہوں کر خان کھڑپندے بیڑی ، تیوں پینڈا شکر کھائے
 پھر نے اُتے چاؤ کلک نوں کو نہیں جو پانی پلائے
 آکھ دمودر کوہاں پھیاں تے پیون رت ترہاۓ ۔

تمان کھلوئے پسند کر پسندے ، مسلط بیٹھ کر پیہاں
 راہ چھوڑ کر پکڑو بیلا ، بیڑی کپ چھکپیہاں
 لُڑن بھذ چلدا ہو مشکی ، بوہتی مار کر پیہاں
 آکھ دمودر جسے بلن اسانوں ، تماں لوہے مہھ پیہاں ۵۱

راہ چھوڑ بیلے نوں اتھے ، رویاں اُڈے گلائے
اُڈی دھوڑ اکاشیں گئیں لے ، چھپے نہیں امیر تارے
وجھی دھرت تے زمیں پلکنندی ، جمل نہ سکے بھاسے
لُذُن ویکھ ہویا مونہہ پسلا ، ”آگے تنتہ ہارے“ ۴

گھٹ کن اُنگلی لُذُن کوکے ، حالو حال کریتا
”ہیرے وقت آیا ای اوہو ، لجا تمدھ پلکنندیا
تے ریما فی جہنماں گھر طایا ، بیڑا ہے ای جیس دا“
کہے دموادرہ ہیر سیالیں ، لُذُن انج کوکنندیا ۵

تجھ کر وارڈی ، دھارڈ کر دھانی ، بیلے آتن ویشدا
اُنھی دھوڑ اکاش پھیلایا ، لُذُن اوہنماں وکھنندیا
”کاؤان بھتے ہارے آئے لجا تُساں پلکنندیا
ہیرے صحیح سخنان تنهماں نوں ، بیڑا ہے ای جیس دا“ ۶

تال ہن ہیر تے نالے کٹھیاں ، گھرو گھری سبھ دھائیاں
بھورے بخھ لیا نیں بُختے ، چوری گھن سرو ایاں
نالے ڈھالیں نپ لیا نیں ، پھرنے تے سدھائیاں
اگھ دموادرہ کھس گھر طی نوں ، بیڑی اتے آسیاں ۷

تاناں لڈن بولے ”سُن ہیرے کریہیے! خبر کرو پیو تائیں
آئے کلک پڑائے درجیے! ایہناں جھلیسیں ناہیں
بھانی ویرے سدا اس دیلے، مت بیڑا لین تیں تائیں
ہیرے فکر اجیہا کیجے، میں گھر ویسدا آہیں“ ۷۴

”چا ڈور آکھیں دے اگوں، پہلاں تھدھ مریہاں
بھرنے آتے چا اسان نؤں، کیوں کرہ ویرے سدیہاں
ویکھ تماشا بھڑن اسادا، کیدھی مار کریہاں
اکھ دمودر دٹ کچھوٹا، اگوں ہو جھلیہاں“ ۷۵

آکھے ہیر ”سُن توں کریو! مسلت ایہہ کریہے
آئے پتھر پڑانے سنبل، اگوں ہو جھلیہے
اون گھوڑے، دھن دلیں۔ اگوں ہو پسیہے
لڈن دا مونہہ ساوا پیلا، پلو تاناں گھری کریہے ۷۶

آکھوتی ہیر فوج گھن، تاناں مونہہ مونھا لائے
اڈوں اگوں کلک اکھے، دوہاں نظری آئے
ویکھ جیران کھوتے سنبل، راٹھ بہادر سلائے
کبھے دمودر ہیر سیالیں، بھرنے تے سدرائے ۷۹

نُورا ناؤں ، ذات دا چدھڑ ، گھوڑی گرم کرائے
 اڈی لا ، آیا ہو ترکھا ، ہیرے ناؤں پچھائے
 دھروہ میانوں کلڈھی مصری ، پچھے اتے بھوالے
 ”کیہڑی ہیر تساڑے دچھن ، میں نال مٹھا لائے“ ۸۰

تاں گُدی وچہرنی والگن ، جاں اوہ ایہہ سنايا
 ”کیہہ توں اتھا؟ کیہہ کپ کھسیا؟ مینوں سُن نہیں پایا؟
 میں ماں ہیر ، چوچک دی جانی ، او جھلیساں آیا“
 کہنے دموار ہیر سیالی ، مُونہہ مٹھا دوہاں لایا ۸۱

تاں دھروہ میانوں مصری کلڈھی ، سر ہیرے دے لائی
 گردی کھا گئی ول پچھوں ، اوہ تاں سٹ بچائی
 تاں دُوجی چوڑ ماری پھر نُورے ، گھوڑی پچھدیں آئی
 ”بھجیں ناہیں اگوں جٹا ، ہُن واری مینڈی آئی“ ۸۲

ہیر دھروہ کر ماری مصری ، سر نُورے دے سٹی
 آئی راس ، نہ گئی چھوہا دیں ، دھرقی رست درقی
 اوھا دھڑ ہمنے وچہ پھا تھا ، اوھا ڈھٹھا دھرقی
 آکھ دموار کیکن دستے ، بھوں دھوبی سُستھن گھنٹی ۸۳

تائیں ہستی بمحج اگیرے ہوئی ”کیہا قهر کیتو ای
اساں کھلیاں، مندی کیتو، بھے کر بھیر یو ای
ویکھ تماشہ بمحج اسانوں، کچھ کرے سبھ کوئی
عیب تیڑا بھے ہیروے، سبھ آتن رنڈا ہوئی“ ۸۲

آکھے ہیر ”مُنْ ہتی بھینے! ایہہ گل بندی ناہیں
ہو سکدار کھلووے پچھے، لعنت ہے توں تائیں
مرنا جیون وس نہ کسے، ہوسی رب رضاۓیں
آکھ دمودر ہستی بھینے، میتھوں مندی ته کائی“ ۸۵

”میتھوں مندی ته کائی بھینے! توں آکھیں ویکھ تماشا
پٹراں نال پڑایاں لڑنا، مت کر جانیں ہسا
مرن مریون نال پندے دے، جی دا کیہ بھروسا
آکھ دمودر سوڑے سوای، بھے لڑدیاں مڑے ته پاسا“ ۸۶

”شاپاش، ہستی تیڑے تائیں، سُخن ایہہ بھلا کیتو ای
آیا سُپل وھا اساتھے، سائیں دیپل دُتو ای
کیہی اچ تُسی ہوسو بھینے، پہلا بھیر پیو ای
آکھ دمودر سُپھ وکھاؤ، بھے صفت کرے سبھ کوئی“ ۸۷

”ویکھ تماشا ہیر اسادا ، بھسیٹر اسانوں آیا
 اوہ مرد ، مہری ذات اساطی ، ہوسی جو رب بھایا
 کر کے ہاظھ کھلوہ بینے ! یہے تسان لوہا چایا“
 آکھ دمودر ویکھو بارہ ، گڑیاں جنگ مچایا ۸۸

ویکھ کھلوتے ساؤ؎ سبھے ، ابہہ لڑنے نوں سدھرائیاں
 آکھیں ڈنھا ساؤ؎ آں سبھناں ، کوئی قدم اگیرے آئیاں
 چھک تواریں گڑیاں سبھتے ، ڈھائیں آں بھوائیاں
 آکھ دمودر ویکھو دل گڑیاں دا ، علی؎ علی؎ رہ کر دھائیاں ۸۹

رکھے سہچھ کماناں اُتے ، راٹھاں بھڑنا چایا
 نوں تازی گھرڑیاں ملتانے ، بیجوں کرہ ساون آیا
 اُن طرے بھتھیری وانگوں ، ساؤ؎ آں پرھا بنایا
 آکھ دمودر بھرڑاں سوئے ، لوہے نوں سہچھ پایا ۹۰

ڈھائیں رکھ سیالیں سرتے ، کیبھی رو نسے گئیاں
 وانگوں گوپیں بینے پرنے ، علی؎ علی؎ رہ کر پئیاں
 لڑنے اُتے چا سیالیں ، ہو اکھیاں پئیاں
 آکھ دمودر مرن اہویا ، ہو جماتیں سہتیاں ۹۱

و گیاں تیغائ ، ادوں ادوں ، کیہی صفت اکھاں
لوئھاں بھڑن زمیں مے اُتے ، رت نکے جنگلیں باہیں
جو گنیاں رت پیون آئیاں ، سیس دھڑاں تے ناہیں
اکھ دمودر لال زمیں سبھ ، الٹا جیوں وواہیں ۹۲

ایسے ادوں ادوں چا بھڑن دا ، آتن ملدا ناہیں
جیوں کوئی شربت پیوے گھول کے ، لوہا کھان تو اہیں
مار مار کر یون سوئے ، چھٹے لڑدے تاہیں
اکھ دمودر ہیر سیالیں ، باراں کینتے اجاہیں ۹۳

نکھلیاں اٹھا جاہیں ہوئیاں ، پیاں پھیر تو اہیں
ابھے لڑنے اُتے چا اسادا ، برگ لحتو سے ناہیں
علیٰ علیٰ کر لشکر دلیاں ، جاون دیون ناہیں
اکھ دمودر ہٹے ساؤ ، سکھجیاں سہشن ناہیں ۹۴

تھاں ٹپ پکھو ہاں ہوئے یارو ، گھوڑے والاں چائی
دو تیر داہ گیا سیجھ لشکر ، آتن پچھوں دھائی
ہیرے ہوڑھا پایا حکمی ، اسکے دفعج نہ کافی
کہے دمودر ہیر سیالی ، میتوں دیکھو آئی ۹۵

و گیاں تیغاں ، ادوں ادوں ، کیہی صفت اکھاں
لو تھاں بھڑن زمیں مے اُتے ، رت نکے جنگلیں باہیں
جو گنیاں رت پیون آئیاں ، سیس دھڑاں تے ناہیں
اکھ دمودر لال زمیں سبھ ، الٹا جیوں وواہیں ۹۲

ایسے ادوں ادوں چا بھڑن دا ، آتن ملدا ناہیں
جیوں کوئی شربت پیوے گھول کے ، لوہا کھان تو اہیں
مار مار کر یون سوئے ، چھٹے لڑدے تاہیں
اکھ دمودر ہیر سیالیں ، باراں کینتے اجاہیں ۹۳

نکڑیاں اٹھا جاہیں ہوئیاں ، پیاں پھیر تو اہیں
ابھے لڑنے اُتے چا اسادا ، برگ لختو سے ناہیں
علیٰ علیٰ کر لشکر دلیاں ، جاون دیون ناہیں
اکھ دمودر ہٹے ساؤ ، سکھیاں سہشن ناہیں ۹۴

تھاں ٹپ پکھو ہاں ہوئے یارو ، گھوڑے والاں چائی
دو تیر داہ گیا سیچہ لشکر ، آتن پچھوں دھائی
ہیرے ہوڑھا پایا حکمی ، اسکے دلخ نہ کافی
کہے دمودر ہیر سیالی ، میتوں دیکھو آئی ۹۵

نُورا آکھے سنو بھراو ” ایہہ نہ کم کرہتے
 ہے مرا باں گڑیاں ہنچوں ، سو بھد نہ ایہو پہنچئے
 لُذن چھوڑ چلو سن بیڑی ، ہن لڑنا بھلا سو رینہے
 آکھ دمودر نُورا آکھے ، جو واگاں پسچاٹھہ پچئیئے ” ۹۶

” ہیر ، ونگار سنائے اچا ، آکھے نُورے تائیں
 آیوس چل اپیچا ایسخے ، ہن پھر ونچے ناہیں
 بھڑانے اُتے چا اساڈا ، جے میں ہن آئی آہیں ”
 آکھ دمودر سُبیا نُورے ، تاں دل گھتنے ناہیں ۔ ۹۷

امیر پاڑ نکوقیاں حُواں ، ذات سیالیں پریاں
 میوہ کھاییں ، پٹ مہڈھایں ، مُکل جیہیاں فے گریاں
 دیکھو بیبا سیئے سیالیں ، مرنوں ذرا نہ ڈریاں
 حکمی نیر پلاہیں اکھیں ، کھنپھاں باجھوں سریاں ۹۸

آکھے راہٹ سنو بھراو ، آکھ سنائیں بھائیاں
 نہیں مناسب لڑن اساڈا ، ایہہ لڑنے تے سدھریاں
 وڈے بہادر صحیح سیالیں ، بھڑانے اُتے آئیاں
 آکھ دمودر سوکیہ جاپن ، جیں ایہہ پیٹوں جائیاں ۹۹

اڑیاں مار چلايو شکر ، ہمیسر پچھوہاں آئی
 ”مُونہیں کرد کپڑے لئے ، سٹ نہ کرو کائی
 داڑھی والا مُڑ کھلوتا ، مُونہہ توں لج ونچانی“
 آکھ دمودر ایبہ سخن کر ، پھری چوچک دی جائی ۱۰۰

مرے دھرمواہائے سٹے وچ نیں یے ، کجھ بیاں آن دیاں
 رُنی پھر کہ سلیٹی ، کر ویراگ گل لایاں
 کھا بھیڑ آیاں وچ پئن ، بمحققہ ولیں آیاں
 آکھ دمودر کہیں سو خبریں ، چوچک جوگ سُنایاں ۱۰۱

بیوں جیوں سندے ، تیوں تیوں جلدے ، کیہ کو آکھ دچار
 بیوں گھٹ ساون بُند بہاراں ، تیوں آئے شکر بھارے
 بیلے دے وچ ماون ناہیں ، وڈے بہادر سارے
 لڑدے ویرہی دے ناہیں ، جنتی امیر فے تارے ۱۰۲

”بھیتے موئیے ! کیا کیتو ، اس ان خبر نہ کائی
 اس ان سینیا ، سنبل آئے ، خبر نہ اس ان رائی
 گئے کدھر توں دس اس ان نوں“ ، ویراں گل چلانی
 دس صحیح پچ ، آکھ سویلے ، چلیے کیھڑی جائی ۱۰۳

”مُن دیرا خانا ! سلطانا ! کسے تسان نوں کوڑ مُستایا
 مجھکھ چاک کداوں آئے ، اوہناں ولیں نوں سہنھ پایا
 کرڈیاں کڈھے چک کیویں ہی ، کوئی نظر نہ میتوں آیا
 کت نوں اگھاں تسان مُستائیں ، کچھ اکبر میں تھے دھایا؟“ ۱۰۳

سبھے پچھے سیاہیں آئے ، رسید راکلی ہوئی
 لڈن دے موٹھہ لالی آئی ، آسلام کیتو ای
 بھلا بھیا جو کنک پلایا ، تان دل تازی ہوئی
 شومک لاه ، لڈن چڑھ بیٹھا ، دل نوں دغا گبیو ای ۱۰۵

ایہہ بھت جھی ، ات بھت منگی ، ات بھت کھیڈی تائیں
 ات بھت بیڑی ، ات بھت بیلا ، جھی بیلی اتھائیں
 اسے روئے سبھ حقیقت ، دمودر اگھ مُستائیں
 قصہ ایہہ سمپورن ہویا ، ہن را سمجھے تائیں جمایں ۱۰۶

وڈے رامڑ زمیں دے ائی ، بھوئیں نئیں دے سائیں
 معظم نام ، ذات دا رانجھا ، گڈھکن ششے پاہیں
 تنس دے گھر دھیدو جیا ، روشن روپ تراہیں
 واہ جیشیدی دھیدو رانجھا ، سے ماںواں جگ پیچ نائیں ۱۰۷

گھر معلم دے دھید و جیا ۔ ہوئی چک و دھائی
 گھر شادیا نے معلم رکھے ، عظمت کی روشنائی
 دو درھیاں دا دھید و ہویا ، ڈھک رہی گڑھائی
 پونہہ درھیاں دا دھید و ہویا ، تاں سورج جھات دکھائی 108

ہے چھیاں درھیاں دا دھید و ہویا ، تاں سبھ کوئی دیکھنے
 صورت شکل داہ تساڈی ، تبرے بختاں نال ن دعوے
 جو دیکھے ، وس تھیوے سوای ، پھاتھا ٹرن ن پاوے
 آکھ دمودر تیج رانجھے دا ۔ بھرا داں مول ن بھاوے 109

ہے چھیاں درھیاں دا پورا ہویا ۔ تاں موئی رانجھے دی اماں
 دیر خوشی ہوتے سرتاہیں ، خاطر ذرا ن جماں (جمع)
 متاکریں بھرا رانجھے دے ، اس مار لڑھائیے لمائی
 آکھ دمودر مرے تاں پنکا ۔ تاں خاطر ہووے جماں (جمع) 110

جاں معلم نظر بھلیری ڈھٹی ، مول ہی وسے نامیں
 اٹھے پر چھاق دے اگے ، مول ن وسے کداہیں
 رات دیہاں دھید و ٹوں دیکھے ، جیوں گل سنپو صباہیں
 غائب صحیح شریک رانجھے دے ، لوچن مارن تاہیں 111

ظاہر، ظاہر، جیون متا کیتا، چھوہر اسیں مرپہاں
گھل عالم دیکھن آئے اس نوں، اسیں کیہوں منع کرپہاں
مشکل سکداری اسان تائیں، جے اس رجیون دیہاں
آکھو بھائی انجے بندی، ایہہ چھوہر اسیں مرپہاں ۱۱۲

مارن منا پکایا تریاں، مول نہ ڈھل کرپہاں
ایہہ معظم سن پائی یارو، یونھی اس دی دیہاں
لال وگاڑ لئے مت کوئی، رو رو سہنچ پھیہاں
تجیا کھانا، سونا معظم، وساہ نہ ذرا کرپہاں ۱۱۳

تار من معظم ایہا کیتی، جو دھبیدو جوگ منگائیں
میویس ماوں، مت بیں مر دخان، کیں دی جھوٹی پائیں
ویراں مندی نیت کیتی، اسے وگاڑن تائیں
اٹھے پھر دھوئیں والوں، دھکھے سنجھ صبا جیں ۱۱۴

خان یعقوب وڑا پچ وڑا، آہا راٹھ جنایا
کر کر معظم فکر جو کیتا، باہمن ڈوم چلدا یا
زو نو نیواں ہو دے معظم، گھل وچ پلا پایا
چوری لوکاں کو ہوں معظم، بہہ کر خط لکھایا ۱۱۵

تاں کمیں اُھٹ چلے بھائی ، گئے بنجے دن تاں میں
جا ملے یعقوب خان نوں ، کری اسیں اوپنایا
لکھیا خط جو معظم سندا ، ڈو میٹے دتا تاں میں
اکھ دمودر مُونہوں نے بولے ، چھٹی کڑھ پڑھائیں ॥۱۴

پڑھ کر خان نکر دل اندر ، مُونہوں نہ مُول الایا
گل حقیقت کاغذ سندی ، تاں پڑھ بوجھے پایا
باہر چھوڑ فکر کر دل نوں ، تاں چل اندر آیا
اکھ دمودر سد قبیلہ ، تاں بہہ خط وچایا ॥۱۵

”سنو ، سمجھ قبیلہ میندا ، پڑھ کر خط سنائے
کرو پسند بیٹھ کر سمجھے ، ایہہ کمیں بزاریوں آئے
کرنا ہووے ساک معظم دے ، تاں کمیں اور نال بہائے
کہو بھائی جو جی تُساڑے ، دل دی گل دیسا آہے ॥۱۶

تاں گل قبیلہ سمجھ ملایا ، ”خانا ! توں سر سائیں
بے کہ توں نہ جائیں خانا ! تاں کچھ اسیں اکھاںیں
جان و عیاد و کان پچاڑو آئے ، تاں ہویا سخت اسامیں
ایہہ کپ چھوہر منگے مغلیم آکھے تاں سمجھ دواہیں“ ॥۱۷

دے آف، گھر رکھے کمیں، رتے پنگھ بہائے
امھوباری رکھ کر یہو ، ترگ یعقوب گھڑائے
پچھے یھلواں تائیں خاناں ، کے سونا ترگ بنائے
اگھ دمودر پھرائے کمیں ، راضی ہو چلائے ۱۶۰

کمیاں نوں جو ودیا کیتا ، اوپھوں ٹرے سدھائے
آہزارے داخل ہوئے ، تاں معظم نظری آئے
بُوہت راضی سن ہو یا معظم ، ٹسک ڈھول دھرائے
بُوہت جمعیت لشکر سیتی ، کوئھے سچ لٹائے ۱۶۱

تاں مندا لگا ظاہر ، ظاہر ، دھید و کیوں مریہاں
معظم موبایا ، گئی سکداری ، جے اس جیون دیہاں
جیون جانو ، تیوں رانی دیہاں ، اس نوں سٹ کریہاں
مارے بناں گئی سکداری ، جے اس جیون دیہاں ۱۶۲

بے چڑھے دھید و گھوٹے اُتے ، پنگھی نہ ٹھہراں
مہر پرندے ، مونی ، سہیتڑا ، پیر نہ مُو لے چاین
نر ناری بھے کوئی ویکھے ، پل نہ پلکاں لایں
اگھ دمودر راٹھ زمیں دے ، دھید و وکھن آیں ۱۶۳

معلم من وچ مسلط کیتی ، دھبید و بُوگ دواہیں
 وڈا رامٹھ کیتنو سے سکا ، اُس دی جھولی پاہیں
 میں ہاں ضعیف قبر کنارے ، اس نوں پوہت بلائیں
 گھر وچ ویر ، چنگ ہے پوئے ، ایہہ ڈھل بندی ناہیں ۱۲۲

کیا ترد معلم یارہ ، ایہہ اُدم کیتا
 اسے دواہ دے کارن معلم چائے بھلیریاں ریناں
 ایہہ سبب بنتے ہے کوئی ، پچھوں کہیں کیہہ ریتا
 اگھ دھوڈر فکر کاج دے ، غان پھرے چپ کیتا ۱۲۳

۱۷۶ مٹا ڈوم معلم ، سد بھائی ، لکھ دڑا سچاں ناہیں
 گندھی پا بھیج توں پہلاں ، ایہہ ڈھل بندی ناہیں
 بیوندیاں مکھ ویکھاں اکھیں ، دھبید و نوں پسناہیں
 جلیا باہمن نال ڈومیشا ، اگھ دھوڈر تاہیں

پڑھ کر تحظہ دلا سد کیتا ، سبھ سامان کریتا
 کر د تھل رات رہو ترے ، گندھی پا چلیتا
 گندھی دے اپنے کمیں ، نال اوہناں دے دیندا
 اگھ دھوڈر سبھ سامان کر ، ڈھنگ ڈھول دھریتا ۱۲۴

تائ سُن سبھناں لوکاں ، ایہو مغظم کاج رچایا
دھبید و دے پرناون والے ، وڈا وستار کرایا
بُوہت خوشی سُن کر سبھ ہوئے ، ہمیسے دے من بھایا
اگھ دوسر مغظم بنگو ، وڈا دیاہ رچایا ۱۲۸

تائ کرن پسند بیٹھ سبھ ساؤ ، لیکن کبھے بھائی
ولیو دکاج نہ کرو تھل ، ڈھل نہ بندی کائی
کرے سامان وڑا پچ جوانوں ، وڈی بازی پائی
اگھ دوسر کاج گھایا ، آئی سبھ لوکائی ۱۲۹

گندھی بیچ کریندا شادی ، دستے سکیاں بھائیں
گھیو ، گڑ ، کھنڈ ، میدے تے دلنے ، کچھ سمعہ پیندی ناہیں
”بیٹا سرتپیدی سر پیرطا“ تیہا سامان اوہناں ہیں
اگھ دوسر سو لال گندھیں ، گلیاں راشجیاں تائیں ۱۳۰

تائ مغظم من مٹھا لگا ، سبھ سامان کریندا
بیچے کمیں سبھیں سکیں ، سار ہنہاں نوں ویندا
گھر نفیاں تے سرناہیں ، ٹھنک ڈھول دھرپندا
اگھ دوسر مغظم آکھے ، کدوں ایس پر نیندا ۱۳۱

تاش را دوں اُدوں کری تیاری ، وصیدو مائیں پایا
چیکو ، وٹنا ، مہنگی کے کر ، وصیدو نوں لاون آیا
آپے باب تے آپے اتمان ، بھی ویران مندا بھایا
اگھ دمودر نیت بھیڑی ، مارن منا پکایا

دسان ورھیاں دا وصیدو رانجھا ، کبھی صفت اکھاںیں
نک م بلاک تے کئیں کڑھکے ، سونے کڑے سنتھاںیں
کھنچے چوڑنے ، بچے ناگاں ، زلف گنڈل ول تاہیں
اگھ دمودر بھے کو دیکھے ، تاش پھر اُٹھے ناہیں

سبھ بھر جائیاں عاشق تھے ، بن دیکھے کھاون ناہیں
جیوں جیوں چیکو ملن رجھیٹھے ، تیوں تیوں کڈھن آہیں
موغہہ مہتاب ، اکھیں بلن مشالاں ، کبھڑی صفت اکھاںیں
اگھ دمودر کس سلاہیں ، پنتر جنیوے مانیں

جان باقی ست گندھیں رہیاں ، تاش دیوٹھہ بھردا ناہیں
وپھ ارادے دے انج بندی ، طالی ٹلمدی ناہیں
معظم موباینکھٹھے دانے ، بنی جو باب توہیں
اگھ دمودر ہو نچھکا ، وصیدو رہیا تداریں

صحیح بہراوی آتے ویلے ، ویرے کاج رہایا
ہویا حکم حضوروں انجئے ، وس نغمیاں آیا
دولت کھس نغمیاں لیتی ، کر دے جو من بھایا
ایوں کر دیبدو جاپے یارو ، وس کاظھ گھاڑے آیا ۱۳۶

متا پکا کریزے مدت ، ویکھ تھیواہاں بھائی
ایہو نیت دیکھ کر دی ، سمجھناں چنگی بھائی
کھوٹی گل بہراوی سندی ، نیتے بھلی ناہی
آگھہ دودھ طلے نہ طالی ، بنی جو باب توہی ۱۳۷

کرن پسند بیٹھ کر تریہے ، لیکن ایں مریہاں
رکے تاں مارو راتیں ستیاں ، ہکے تاں موہر دیہاں
بکے تاں گھوٹ دیجے اس توں ہکے کپ کے نیں شیہاں
آگھہ دودھ ارمان دے توں ، غصہ سارا لیہاں ۱۳۸

پہلوں تھیو وکھ صحیح پیج ، بدی گھناوے نامیں
ونڈو ملکھ ماں اندر دا ، ونڈیو ستے پاہیں
ونڈو کپڑا ، تا ، کنگی ، جو بھنو کھوج کواہیں
ایں پدر مارن نہیں مناسب ، بدی بڑاہاں ناہیں ۱۳۹

وھیدو سد بھراوان آندا ، ”تھیو و کھ کریہاں
 ترکہ جو پیو دادے سندا ، حصتے چار کریہاں
 جو دولت دا اندر ہاہر ، فرقہ فرقہ کریہاں“
 آکھ دمودر دل دغا بھراوان ، اس دی کھل لہیہاں

”سُن طاہر! توں جا باپ دی ، مینوں خبر نہ کائی
 میں ددھ واتا لج تسان نوں ،“ مہر رنجیٹے پائی
 اندر ہور تے موہوں دلاسہ ، بیت بھلیری آئی
 آکھ دمودر جاتی وھیدو ، موہہر تے زردی آئی

”معظم منوں وسار جوانا! ہن تھی کرجٹ کما یئے
 بوٹے مارن توں بھوگیں بینڈی ، کبھی وہولا چائیے
 چل وھیدو توں نال اسادے ، چت کم تے لائیے“
 اچ مار کرے کر اپنے ، ویراں چانک لائی لے

”بھوئیں تساڑیاں ، نیکیں تساڑیاں ، وند وند گھن بھائی
 میرے ہنگوی رتے پیر وی رتے ، لیکن کبھی وگائیں
 معظم میوا ، موہا با پچکا ، نیکیں چخاویں جائیں
 قسمت لیکن نہ مولے دیوے ، مگر محاصل لائیں“

اُبھی طرفون پاندھی آئے ، جھنگ سیالاں تائیں
آکے بیٹھے کول اسادھے ، اوہناں گل چلانی
مغلوم دے گھر بیٹھا ہویا ، عنemat کی روشنائی
سُن دمودر صفت دھیدو دی ، اسان سرت انھائی

۱۳۴

جھلیا ، چھوڑ جھنگ سیالاں ، اُبھی طرف سدھایا
کر منزل تبحی دمودر ، تاں چل ہزارے آیا
و نجخ طھو سے سخت ہزارہ ، جختے رانجھا جایا
اگھ دمودر دیکھ دھیدو نوں ، اسان دل پھرایا

۱۳۵

اگے رانجھا دل اُداسی ، رنجھے نہ مول ٹکایا
چھوڑ کر دے لوک ہزارے ، رانجھے ایہہ شن پایا
قسمت دانا پانی پارو ، دیکھاں کر دے رب اُمھایا
اگھ دمودر نال رانجھے دے ، اسان بھی چلنا آیا

۱۳۶

گلی گلی لوک مجڑ بہندے ، سجنناں گل بنائی
”معظم مویا ، دھیدو تائیں ، ہویا نچھکا بھائی
پہلاں دھیدو وکھ کریہاں ، زپچھے کپ لڑھائیں“
اگھ دمودر گوچے گوچے ، ایہا گل سُن پائی

۱۳۷

اُنگل جوڑی نال دھبید و دے ، اسیں لگے پھر انہے
گھلیں سُن سن لوکاں کو لوں ، اسیں تمام نہ مُول کھوانہ ہے
ان ڈھٹی بھوئیں سپھ کدا ہیں ، آکھو کدے چلا ہے ؟

اُکھ دمودر ایہہ دل سُھیری ، جو تھی طرف دشنا ہے ۱۳۸

بچھی پوشاک رائجھے دے اُتے ، چھرہ بھلا و کھاوے
ہتھیں کڑے تے کئیں رُڑھکے ، منجھ نیل کھیں بندھاوے
اُبھی امری اُتے دھبیدو ، مبکل مار و کھاوے

ویکھ جوانی دھبیدو دی یارو ، لوکی بہوں نغم کھاوے ۱۳۹

نڈھی بُدھی جو وچ ہزارے ، گل نہ کسے بھانی
معظم موبایا ، کاج رہایا ، گل نہ سہی سُکانی
ڈر دے لوک سپھ آکھن ناہیں ، ایہا وڈی وڈانی
اُکھ دمودر سو ای تھیسی ، جو پچے رب بھانی ۱۵۰

گھر گھر گھر ٹاہر ظاہر دا ، لوکاں نپ اُٹھایا
کل پیوند موبایا ، ڈھٹو نیں یارو ، اچ مارن متا پکایا
گھر گھر سپھا ایہو آکھے ” ظاہر کاج رہایا ”
اُکھ دمودر لوکا چاری ، دھبیدو بھی مُن پایا ۱۵۱

تلان چو چو چل ہزارے اُنھی ، دھید و صحیح مریندا
ہل ہل ویر کریندا مسلت ، ایسو متا پکیشدا
سن سن مارن سندی مسلت ، دھید و پیلا تھیشدا
نئیے ، چند گھن مکر یارو ، نہیں اجائیں تھیشدا ۱۵۲

تلان کر ودا بھراوں نالوں ، رانچھا گھروں سدھایا
کھونڈی تے ہنقد و تھبھلی کیتی ، پکن تے چت چایا
پیمرا لال تے آتے امیری ، مشجھ نیلا کھیس بھایا
نک بلک تے کتیں لڑھکے چو نیاں ٹن جھن لایا ۱۵۳

ادھی رات اُنھ پلیا دھید و ، پئے خرچ نہ پایا
ترزاه چند دا اندر دھید و ، رہے نہ مول رہایا
رات دینہاں اُنھ پلے دھید و دھرتی پیسر نہ پایا
گھنڈی تے ہنقد و تھبھلی کیتی ، رات مسیتیں آیا ۱۵۴

رات رہن نوں دھید و کیتا ، دچھ مسیتی مجاہی
کڑیاں پانی بھرن نوں گئیاں ، کر تے بازی پائی
ویکھ وکافی دھید و تائیں ، سردارے دی جائی
اگھ دمودر نئے دیلے ، جماعت چٹاں دی آئی ۱۵۵

دھیدو دا مُونہہ پیلا ہویا، آئے چل اداہیں
 بچھو بھراوان صلتے میں دھر، آگے مارن تائیں
 مل بیٹھے سجد و پح میتی، پچھن دھیدو سائیں
 آگھ دمودر کرے مکبیا ایں؟ دیو جواب اسائیں ۱۵۶

”قامت دانا پانی چانتا! حکمی پیسل چلایا
 معظم موبیا، مہباا چکا، دیران متا پکایا
 جندو دے بھو راہی ہویا، دھیدو آگھ سنایا
 آگھ دمودر دس بینڈے نایں، قمت نپ چلایا ۱۵۷

ویکھ وکانی چھوہر لوكا، آئی سوں کریشندی
 ”گھن گھڑا سر اتوں مائے، نہیں تاں بھوئیں مریشندی
 و پح میتی چن پھتو ای، میں ور بینہے ویندی؟
 ہس رس سرکھ اسادے، نہیں آپے نکل ویندی“ ۱۵۸

گھن چپیڑ مونہہ اتے ماڈ، کے دھیو نوں لائی
 ”کنج کواری مونہہ نہ بولے، تگھ کیوں لجا لاهی
 ہنے دریہ سئے ای دریتے، داخل کری سزا ای
 دت نہ بولیں پیٹوں جائی، اماں ایہہ نہ بھائی“ ۱۵۹

پک سُنیندی ، لکھ سُنیسی ، جے میں مُونہہ توں پُلہ لاهیا
 میں تاں مک بغیر وکافی ، تاں میں گوک سُنایا
 بیوں چانیں تیوں دے اسانوں نا سختے میں مہنگ آیا
 نہیں تاں آپے ویندی آہوں ، شرم اسام سمجھ لاهیا”

۱۴۰

۱۴۱

۱۴۲

۱۴۳

”ڈھری تھی ، جان دے میتوں ، گندھ غلام ڈھٹو ای
 جلپے کون جو اس پر دیسی ، جان مُندھ رو ہو تو ای
 سُن دیجتے ونچن دے میتوں پچھاں جا کھلوئی“
 اگھ دھوڈر ماوں گڑی دی ، چل اگیرے ہوئی

نہیں گوڑی ، آہی سچی . کیہ اس اگھ سُناہیں
 ناہیں ماڈ پیو جایا . کس زبان سلاہیں
 دیکھ وکافی جھیواری ، منتدم اُٹھیوس ناہیں
 ”ہیں جے چکھ ڈیا ہووے ، مہیں میں آپ نکاح بخائیں“

ہو بے ہوش وڑی وچ جھاں ، ونچ ملن اوہتاں تائیں
 ”کیہ ایہہ آکھو لگے تساڑا ، کیہڑی ذات تسامیں
 ایہہ ہے کیہڑی ذات دانیشگر ، دیسو کیہڑی جائیں
 اگھ حقیقت تُسیں بھراوو ، ایہا گل پچھائیں“

بھیور اسیں، ایہہ ذات اسادی، اسیں گڑھ ملتا نوں آئے
 جلم جلے جیسا ریاں تائیں، بُرہستے ٹھیغ سنائے“
 دل پچ دانع بُنگھ دا جھاں، وڈے گوڑ لالاۓ
 آکھ دمودر راضی ہونے، پھر اوہناں سُخن سنائے ۱۴۳

”اس پُتر نوں بیٹھی دتی، اس ان راضی تھی کہ بھائی
 راتیں بخت دوائے گردی دی“ بہوں جھاں ہست آئی
 یوہست رضا کرن وے تائیں، بھیوریاں بھائی
 جھاں سُن ایہہ بونتی بھانی، جاں ایوں گل سُن پائی ۱۴۵

”میٹھی روٹی تے دُوڑھ ما جھا، کر تیار گھن اٹائیں
 گڑی نسادی اس ان بیتی، سکے اسیں نسائیں
 راتیں کاج کر بیہاں اس دا، پہلوں طعام کھواہیں“
 آکھ دمودر راضی بھائی، روہیں ہتھوک تداہیں ۱۴۶

ایہہ کچھ آکھ گئی گھر آپنے، شکر گھبو انوائے
 اُبال سیویاں، گھردا لستی دا، نماگو چلم سداۓ
 گھن میستی آن جو رکھی، اوں مہندی چیکو لائے
 آکھ دمودر کنج کواری، امرط مائیں پائے ۱۴۷

”دھیدو، آ کھواہاں قمت، بُوہا چا مرائیں
 کارن پیٹے گوڑ بولیا سے، کھاندے اُھ ونجاہیں
 نوار مٹھا سائیں دتا، ہبیا نصیب اسائیں
 اگھ دمودر پینڈا مندا، سر کر گھٹ پواہیں“ ۱۴۸

”تھیموں نیت ڈواہ کرن دی، کیہ تسان اگھ سناہیں
 رج کھادن نالوں مجھکھ چنگیری، نہیں پسند اسائیں
 حق پہلیا، گوڑ بول کے، ڈرو خدا توں ناہیں
 اگھ دمودر سینبو چاچا، میں ہتھ حرام نہ لائیں“ ۱۴۹

ادھی راتیں گوچ کرن نوں، جٹاں منشا چائی
 نش پلے بھی ادھی راتیں، خبر نہ کسے کافی
 اُھ وصیدو نالے نوں ہویا، چھٹے مجھکھ سماںی
 اگھ دمودر اُبھیوں لئے، چل تھیے اُھ راہی ۷۱

جی دے بھے چلیا اُھ دھیدو، ویندا ہے چُپ کیتی
 جیئے آئے تیہے چلے، ایسہ گل اساد جو کیتی
 ملکر نہ منگ، دلکیف نہ پچکھے، لئی پا نہ پیتی
 آپنا جھنگا سمحال مجھانی، پیا ہئی مسیتی
 دے دعا منتر ہن اساں، اسیں پلے جھنباں دی نیتی ۱۷۱

راہ پھوڑ او جھڑ نوں تھیا ، مت کوئی پچھوں آوے
جھکھ تھایا ، نہ رہے رہا ، جھکھا رو ندا جادے
کدھی اتے تھیہہ دسیندی ، دو رون لظری آوے
اکھ دمودر دیکھے دھید د ، رہا ، یے ڈاڑھے بھادے ۱۸۲

وڑیا وستی ، طمع پیٹ دے ، کچھ ملکڑا مونہہ پائیں
ویکھ سوانی سوال کیتو سو ، جے کپھوڑی دیوائیں
آتوں ڈھھا ، زمیں پچھاڑیا ، مینڈا کھاؤں ناہیں
گتے تے درویش نمانے ، عزت لہندے ناہیں ۱۸۳

”توں بہو میتھیاں اکھیں اتے ، چو کھنیے بیں ونجائیں
بختاں با جھوں لہاں نہ ناٹھی ، تھیا کرم اساہیں
رتا پنگھ ، سفید نہالی ، دیواں گھت وچانی“
چت سوانی ایہو کیتا ، میدہ کڑھ پکائیں ۱۸۴

گلی آن سوانی یارو ، کھواون راشجھے نائیں
آیا فان سو کھسم گھرے دا ، بولے دیکھیاں ہی
”بختاں با جھوں لہاں نہ ناٹھی ، تھیا کرم اساہیں“
پیتا کرے سوانی ایہو ، میدہ کڑھ پکائیں ۱۸۵

دست پوشی بل دوبار کیتی ، دصید و بہوں ملکھے پایا
 لکھن میدہ تے دودھ راجا ، پیٹھ پلنگھ تے کھایا
 بھلی لڑن سیوں خدمت کیتی ، دودھ پینتا رج آگھایا
 آکھ دمودر خدمت کر کر ، رتے پلنگھ سوایا ۱۶۴

بجلا ہج سیوں سم کر آجھیا ، ساؤ آں سخن پچھایا
 ”کیہ ہے ذات ہ کون گل وچوں ہ پیو کیہڑا جس جایا
 باجھوں قپیے وطن نہ تجیا ، حال بھلیرے آیا
 گل حقیقت ، آکھ اساؤں ، تیقتوں سخن پچھایا“ ۱۶۵

”بے کون آگھا پچھا ہو دم ، تان تینوں آکھ سنا جیں
 نہ کوئی لُوہ نہ تکیہ میندا ، کوئی کتفاؤں ناہیں
 آتوں ڈھنٹھا زمیں پچھاڑیا ، میندا کوئی نہ ساہیں
 کیہڑا ماں پیو آکھاں تینوں ، نہ ڈٹھے سُنے کھا جیں“ ۱۶۶

”بے توں رُس گھراں تے آیا ، تان توں کھوئیں تائیں
 دیوان آکھ تے گسوڑی خیڑ ، دیوان مجھی گائیں
 دیوان گھوہ سلا بے بنئے ، دیوان کتی دلہی
 بے ہو دم کائی بھیں بھنیجی ، تان اج دھما بھفائی“ ۱۶۷

تاش هس سخن الایا وصیدو ”ہمت بھلی و دھائی
رحمت نینوں، آدر دتو ، اسان روہ نہ کائی
دلوں بھانوں بھلی کبتو ای، رحمت تینوں بھائی
زیارت کر آواں پسیاں دی، رہسان اتے جائی“ ۱۸۰

اٹھ وریا نے چلیا وصیدو ، چلنے تے چلت چایا
وڈی منزل دوڑے پینڈے ، سافٹ نہ کوئی چایا
جنگل روہ بلاں بیسے ، قسمت نپ چلیا
اکھ دمودر بنی حقیقت ، سک سیالیں آیا ۱۸۱

وچ کنارے رہن کیتو ای ، رہتے چھان کنارے
دل تھیا کندھی دے اتے ، کبتو بہن و چارے
بہہ کندھی تے فکر کیتو سو ، گھن کر ونجھلی مارے
اکھ دمودر پک بیری رائجھے دی ، نظریں پیگی و چارے ۱۸۲

رکھتا راگ بھیسا بولیا ، پیراں پیرے وچ سُن پایا
سُن کر خوش تھیے بوہبرے ، چلنے تے چلت چایا
کیتی نظر ڈھو نہ کندھی ، بیسا ہاک چلیا
اکھ دمودر ڈرور ہویا ، جاں اُس نظری آیا ۱۸۳

کندھی تے بیڑا آ لگا ، لفڑ پیسہ نداہیں
ہنپیں مل بینھے بنج پیراں، چیوان دصیدو مجلس تائیں
کُل حقیقت پیراں یعنی ، دصیدو آکھ سناہیں
آکھ دمودر کُل پُچھائی ، رانجھے دستے بھائی ۱۸۳

تار گھن حقیقت راضی ہوئے ، رانجھے ونجھلی واہی
لالت راگ و پچ واہی ونجھلی ، پیسراں جنگی بھائی
ریک ریک دنخ دنی کے سبھاں ، غاطر ایہہ رضا ای
آکھ دمودر رہیسہ ولیہاں ، رانجھے پلے پائی ۱۸۴

تار پُسٹنے وچ پنج پیر گئے ، ہیر ٹوں سُجن سُنایا
چھاواں کر کے بوہت بیرے ٹوں ، کن مرود سُمجھایا
”چیتا کریں ، نہ تبولیں ہور کوئی ، وچ ارادے آیا
سُن کُڑیے ! ایہہ گل اسادی ، اس انہیں پلے پایا“ ۱۸۵

کر کر محکم گل سمپورن ، پیسراں دودھ پیوایا
سپھ مرشنائی دصیدو پائی ، سبھ کچھ نظریں آیا
ویکھدیاں وکانا رانجھا ، در پیسراں ٹوں پایا
آکھ دمودر پیر سدهانے ، کچھ رانجھے نظریں آیا ۱۸۶

رات گزار ، سویرے اُٹھیا ، بیڑی دھر متا پکایا
 جیوں کر مست ہاتھی دی چالی ، تیوں حال اجیسے آیا
 رنگن پا رتا گھن کپڑا ، بھی پڑھیوں رنگ سوایا
 آکھ دمودر حال نویلے ، بیڑی اُتے آیا ۱۸۸

لُذن اگے کھڑا اچھا ، جان اُس نظری آیا
 ویکھیاں وکانا چھپور ، لوہڑے جوگ بُلایا
 دے سنیہے برخوردارا ، پچھوں کدوں آیا؟
 اگے کتے ویسی بیٹا؟ لُذن ایوں پسچھایا ۱۸۹

”قسمت روز نہ پھر پچھوٹھی ، لیتی پھر اساں ہی
 تھی سیلانی ، پھر ان ویکھا ، ساک نہ سین کدائیں
 گھونڈی ، ونجھلی ، ابیہ دوئیں سا تھی ، ابیہ سرود وگائیں“
 آکھ دمودر ات پدھ دھیدو ، ملیا لُذن تائیں ۱۹۰

مشت لُذن بُوتھی کیتنی ، ”گھن سرود وگائیں“
 آکھ من لیا بھی دھیدو ، ونجھلی پھیر وگائیں
 شنیہہ ، برندے ، پھیتے ، موئی ، سیچ تماشے آئیں
 اڑگر ناگ چیئین پنڈا ، ویکھن نوں سدھرانی
 لُذن بنان شرابوں کھیوا ، واتوں جگ وہائی
 آکھ دمودر لُذن آکھے ، رانجھے چار رائیں ۱۹۱

آکھے لُذن ”بر خودار! کچھ آکھیں تُدھ دوائیں
 منگو، مجیں تے دو سورتائ، میں دیوان تیں تاہیں
 ایہہ نصیب ہوون سمجھ تینوں، اول آخر تاہیں“
 آکھ دنودر سبھو دستو، تینھوں گھول گھاہیں ۱۹۲

”منگن کوون مرن چنگیرا، کیکن آکھ منگاہاں
 مجیں گاہیں تُدھ مبارک، تاہیں کم اسماں
 سر پر راضی تیرے اُتے، ہور نہ کچھ منگاہاں
 آکھیں تاں دو گھڑیاں چاچا، پاسے پلنگھ سوں جاہاں“ ۱۹۳

ایہہ گھل سُن، چپ کیتا لَذن، مُوٹھوں نہ الا یا
 رہیا اڈیک نکندا رانجھا، کیہ میں منگیا پایا
 نہ کچھ آکھبوس، نہ مُوٹھوں یوئندا، نہ کو جواب سنا یا
 آکھ دنودر بُوہت اڈیکھ، رانجھا کا وڑ آیا ۱۹۴

”کوڑی دُنیا تے گوڑا عالم، گوڑے لارے دیندا
 میں نہ راضی منگن اُتے، گھٹ سوال منگندا
 جاں میں منگیا تاں گھوڑا لگا، مُوں جواب نہ دیندا
 مثیے اُتے سوں نہ دیوں، رنائ، مجیں کیکن دیندا“ ۱۹۵

”دھی چوچک دی ، بھین پٹھانے ، کردی اے من دے جانے
 جاں تینوں دیکھے تاں سرمارے ، تاں توں اوں نوں جانیں
 چارے نئیں نوایس عکی ، ہنڈھدی چڑھی کمان اے
 اکبر کوں ڈرے نہ مولوں ، ہوندرے مغل بنا نے“ ۱۹۶

”نہ میں لہنا کسے کوں ، نہ میں خط لکھایا
 نہ میں دخوی نال کسے دے ، سیوں نہ بنا واہیا
 سعھر دھوئیں سندھ سائیں ، اگے کیں پلنگھ وچھایا“
 آگھہ دمودر کر کر گلائیں ، بُجتی چاڑھ سدھایا ۱۹۷

لُکن دھا چلیا پل پچھوں ، تاں پھر کچھر چایا
 ”بے میں مویا تاں صدقے کیتا کم رنجھیٹے دے آیا
 دار بُڑھے دی ہن مر ویندا ، بے توں ٹر سدھایا“
 آگھہ دمودر وصید و تائیں ، آن کے پلنگھ سوایا ۱۹۸

تاں پلنگھ چڑھائی پاروں ہیرے ، پلنگھ تھستا نظری آیا
 ماریا دھرک پئی وچ بیس دے ، سرنافی مُلا نہ چایا
 آتن ہر جران کھلوتا ، اس دے جی کیہ آیا
 تھر قفر پیا وچ سارے آتن ، مسی سُمن پچھایا ۱۹۹

امروں سمجھتے وچ جویں ہی ، سہرنی چھٹی بدھی
دعا میں دین تے پیر سورینی . سائیں لائے کدھی
ہو جران کھوتا آتن ، گل نہ ونجھے لرھی
عیب ثواب ہووے کوئی اس نوں ، چھٹے کائی نہ بدھی ۲۰۰

ہبھے ننتے دیلے پیاں ، لہریں کپڑے چاہیاں
گھڑی بڑ دنجن ، گھڑی سر کڈھن ، ہبھے تاروآہیاں
عاجز ہو کے وچ نیں دے ، خوٹے کھان سواہیاں
اگھ دمودر تیر واہ نیئے ، پتن کولوں آہیاں ۲۰۱

تائ کانیاں بھن گھدیاں نیں گڑیاں ، ایپو حکم کریندی
گھرم گھستے پاؤندی چلی ، مکھم مکھم پیر دھریندی
کاوڑ نال پکھارا پاؤنیا ، سہنچ مردڑ پوچھیندی
بیڑی منزل ہوئی بھیرے نوں ، کدوں کو او تھے ویندی ۲۰۲

لڈن دوروں دھما لوکاں ، کنک ربانا آئی
پہلا مونہہ ہویا جھیور دا ، دتی ہسپر دکھانی
رہی زبان جواب دیون توں ، گل نہ آوس کائی
اگھ دمودر لڈن جاتا ، موت اسادی آئی ۲۰۳

پچھے ہیر سُن ٹوں لُڈن ہے ۔ سد حضور بلایا
لہ کرہ تینوں چوت موتے کیتا ، کیہ تبر کنارے آیا
یکے تان میتھوں کوئی راحڑ ڈوچرا ، یکے تان تینوں لُجھیا ۔
اگد دودر ڈردے لُڈن ، مُونہوں سخن الایا ۲۰۳

”ابہہ ول کسم وا پُورا ، ایس دا بولیا خطا ناہیں
منگیا سوون تھارے منجے ، کیکن نہ کرہیں
بے ”نہ“ کراں تان تینوں ڈردا بت کچھ ہو ونجھیں تائیں“
اگد دودر لُڈن ایسو ، جواب رتا ہیرے تائیں ۲۰۵

”بھیئے موئیو ویندا نیں ہے ، کر کہ پسید سوا یا“
پوندی مار ، موٹھے مُونہہ ڈاڈھی ، تان اوہ موا کرایا
رت ورتی پنڈا ہویا ، ابے نہ ارمان چکایا
اگد دودر درکہ رتو ای ، لُڈن نیں سرھایا ۲۰۶

کیتوں حکم ماریو منجے ستتا ، سیاہیں سندھا سنتا
کان کانب نہ ونجھے جشے ، ارمان ہنجھے ہی لئتا
کھارا سُن ، مُونہہ کیتوں ننگا ، چنھ وتنا مقتدا
اگد دودر گل پھٹایا ، پھڑک موئے جل مجھا ۲۰۷

بیڑی چوڑ، گتیا کدمی تے، ڈاک مار پھر آیا
 ہیر گتی دیکھ رتت ویلے، یا ہوں پکڑ نپایا
 ڈردیاں دھیدو دیکھ لکھ توں، سہبھو اُچھل آیا
 آگہ دمودر بہوں خوش ہوئیاں، رانجھے پتوں لہیا ۲۰۸

دھیدو پلٹکھ توں ٹپ کھلاتا پچھے چوڑک جائی جائے
 پچھے ہیر، کیہ کچھ تینڈے دچ؟، مینوں گل دسائے
 تماں ونجھلی تے بیسا دوویں، رانجھے کڑھ وکھائے
 آگہ دمودر ہیر تد آکھے، یک دار توں ونجھلی دانہ ۲۰۹

تماں رانجھے بہت ونجھلی کیتی، کیہیاں مُران الائیاں
 ششوکن کاہ، گکاہ، بنبلال، ششوکن بوٹ لائیاں
 شیشہ، برندے، چیتے، مونی، سبھے زیارت آئیاں
 آگہ دمودر کیکن دسن، جن عید دے سجدے پائیاں ۲۱۰

ڈھا لدن، جو میں سرتھیا، سواس سرتھیا آہی
 لدن گوک سنايا دُوروں، سبھوں لکھ رہائیں
 یک بیسا توں بیا وگائیں، کیکن اسیں جو اہیں
 آگہ دمودر مہقتوں ونجھلی رکھیں، مت تھیوے کافی اجاہیں“ ۲۱۱

لُکن ڈھونڈ لئی رن وچوں ، مُٹھیں بھرے توائیں
لدھی جاگ تاں سدیوں ”چاچا“ ، میں صدقے کیتی آہی
”ایہہ جیہا مہیں لوڑندا ، سو میلیو آن اسائیں
دیو دو مجھیں ات دیلے بھیناں ، چک یادو کافی“ ۲۱۲

”جے آہا لایق باب نشاذے ، تاں میں پنگھ سوایا
منٹ میں کر ہٹا بوہتی ، رہے نہ مول رہایا
کیتو پس نہ ڈھٹو اکھیں ، میں اوّھ مو اکرایا
اکھ دمودر من دھیے ہیرے ، میں سوڑا ڈھنگا پایا“ ۲۱۳

”پُر تقدیر میں اوگنہاری ، میں بھلی دا شرم تاہیں
جے کر بیٹا کم وگاڑے ، باپ شیدا نامیں
گل وچ پلُو ، دست پیران تے ، بھڑ پیریں پی توائیں“
اکھ دمودر لُکن ہستے ، پھڑ لئی اس پھیر اٹاہیں ۲۱۴

دھبید و پکڑ لیتو ای ہیرے ، کے کدھی تے آئی
ترے سے سٹھ سہیلیاں نالے ، ماحب کھید بنائی
کدھی اتے مجلس بیٹھے ، دھبید و ، چوچک جائی
کافی نہ کسے نال بولیندی ، ایسی حالت آئی ۲۱۵

تَنَانْ پُچُورِی ویکھے، ہیر سیالے، مُوٹھوں نہ مُول الائے
وھر قُلْتے بیکاں کھٹے، آگھ نہ مُوٹھوں مُنلائے
اندر گل ہندھائے نینگر، دل دچ فکر ہنکائے
جے پچ جاتاں سرجن ہارا، تَنَانِ پیراں ایہہ پُتو پائے ۲۱۶

اندر دے دچ گل ہندھائی، مُوٹھوں نہ آگھ مُنلائی
زہیں گُنڈیندا، تے نگون تکیندا، وھر ق نظر لگائی
ڈردا مُوٹھوں نہ گوئے دسیدو، اجیبی حالت آئی
کرے قیاس چت فکر صحیح پچ، پچے پیراں ایہہ پائی ۲۱۷

تَنَانِ ہک بول اُمٹھی سیلیٹی "بھیناں! پسند کریہاں
ریکہ وساہ صحیح اس دم دا، تَنَانِ ڈھل اسیں چھڑیہاں
ناہیں ایہہ مناسب اسان، جے چا تھمل دیہاں
ہیرے آگھو کم جے ہووے، تَنَانِ نوں ہک کریہاں" ۲۱۸

تَنَانِ دُوجی بول سُنیہے دِتے، "ریکہ تُدھ گل سواری
لیا گل رٹھایں سندی، شرم نہ کرنے ہاری
وت نہ بولیں سُن دن گُڑیے، گل نہ تُدھ سواری
تُسیں تَنَانِ ہبھو منگیاں ہویاں، ہنکا مہیں کواری" ۲۱۹

تماں و پیر و ناؤں ڈمیٹی چھوہر، بول اُٹھی ستاری
 ”ساؤ زادیاں تماں لج گوانی، گل ن پسح و کمانی
 گندھ گبیر غلام کیہ جاپے، اس نوں کوئی نہ جانی
 قسان ساؤ زادیاں بندا نیہے، بیس باجھوں کمیانی“ ۲۲۰

تل روندی رہیر نہ بولے واتوں، فرا بلیندی نامیں
 دکھ ن تھے، ڈسکیں روے، کوئی بچھ سکے نامیں
 روندے نہیں، کریںدی ناری، کیں تھوں ڈکھ وندائیں
 الھ دھور مسی پچھے، پھر پھر رہیں رے تائیں ۲۲۱

ہسی پچھے کرت نوں روندی، دیو جواب اسامیں
 اس نوں مار کڑھا مل گڑھیے، بھے آیو بھانا نامیں
 دسے باجھوں دکھ تساڑا، کیکن اسیں بچھاہیں
 الکھ دھور بولے باجھوں، ویدن جاپے نامیں ۲۲۲

سُنی فی ہسی کیہ سمجھائیں، ویدن کوئی نہ جانی
 اس گل دی میں موٹھہ کیہ انکھاں، اوکھی ایبھہ کھانی
 اندر ڈاڈھا دکھ اسان نوں، بول ن تھدھ و کھانی
 یابے دی سوٹھہ، سُنی توں ہسی، میں اس مل کر پچھوتانی ۲۲۳

اٽ پدھو کر مل پچھوتانی ، آکھاں نظر تنہاں دا
پچھلے دن پھر لگے آئی ، بے ہودم ورساں دا
اندر سندی کیں نوں آکھاں ، جو بن کلاماں کھاندا
جو دن راتجھن باجھوں گذریا ، میئنؤں پھیضاً تنہاں دا

۲۲۴

جگرا کلھ دتا میں نینؤں ، وکھیں متان دساویں
قدمان اُتے قدم طکائیں ، پل میں پلک ن لاویں
نمہاؤں مریئوں بھے اسے وشجاںیں ، منت کسے فونڈیوں
آکھ دوسرے جان اسادی ، اکھیں اُتے رکھاویں

۲۲۵

”پل توں پلک نیسان ناہیں ، آکھ کے تندھ مُٹاہیں
قدمان اُتے قدم ٹکیسان ، وساد ن میں کھیڑا نہیں
پوا ہے آن پھڑبہاں اس نوں ، اسان اس دے تماںیں
بھے پیوں بھائی سید دیسی ، تاں پچھوں تمش ویساہیں“

۲۲۶

ہیرے سیدھ اٹھایاں گڑیاں ، ہستی دُور بھائی
امٹھو پینگھاں اُتے ونجو ، اتحے بھو نہ کافی
اپ اکیلی ہوئی چھوہر ، ہستی دُور جھائی
آکھ دوسرے نپ رنجھیٹے ، گھن پنگھ پر آئی

۲۲۷

”زکوئی آگھو ہیرے میتوں ، نہ کوئی آگھ سلیٹی
 ذات سنات پچھانو ناہیں ، میں چاکے نال چکنی
 کدوں چوچک ماں پیو مینڈا ، میں کدن اوہناں دی بیٹی
 دامن آسی لڑ تینڈے ، جسے پوان قبول جیٹی“ ۲۲۸

تورا ترٹ گیا ہیرے دا ، جو یولی ات بختی
 ہوئی خاک زمیں دی لوکا ، رہی اُس منی نہ رتی
 گل دچ پلو دست پیراں تے ، عشق مچائی متی
 جیوں پیراں رابجھے نوں رتا ، نیوں ہیر رنجھیٹے رتی ۲۲۹

”بُوہڑ پیل اور سرپہاں ، اُنھے سستھ بیانی
 مہولی ٹریں تے مٹھا بولیں ، پہلوں منگیں پانی
 مونہہ تے ڈھال دیویں لڑ لٹنگی ، گل نبُوہت بکھانی“
 ایہہ نصیحت کر اُنھی سلیٹی ، اگے آپ سدھانی ۲۳۰

”ماں نی بیس چاک لدھوای ، نت اُھٹ مجھیں چاسے
 برکت بیس دی گھاہ ن مسکے ، مجھ ن کئی ہارے
 روڑا مول ن لگے کداہیں ، سادون دسن پھہارے
 ابیها چاک لدھوای ماں ! اگے بخت تھاڑے“ ۲۳۱

راجھا آیا جھنگ سیالیں ، ریلا چوچک تائیں
 چوچک خان سندھ و پنجاب ، آ راجھے دھون نوانی
 سمجھے سیال پُچھن اکھ لگے ، کھڑوں آیوں بھانی
 آکھ دمودر تاں چُپ کیتا ، راجھے ڈھوہ جو لائی ۲۲۲

آکھ سنیبے پاندھی میکوں ، توں آیوں کیہڑے تھیوں
 سمجھ سندھیسا دلیساں لگا ، جے تھیں ذرا جلیہو
 پیٹوں بھکھا ، تریہوں عاجز ، آیا دیہوں بڑیہوں
 آکھ دمودر پوچک سد کیتا ، جو بیرے پانی دیوو ” ۲۲۳

”ملکے دودھ تے بنگے مکھن ، بابل امینڈے کول نہ کوئی
 دلیاں گئے بورتے پھرے ، آون مہیں نہ ہوئی
 بُوٹھا مٹھا ملکر بہتا ، کمی نامیں کوئی نہ
 اندر بصحیح دیہو تھیں ہن ، جے باہروں آیا کوئی ” ۲۲۴

اگے بیرے چوری گئی ، اُتے کھشدہ رلائی
 رتنا پلنگھ وچھایا چھوہر ، گھٹ سفید نُلائی
 گھیو ، میدہ تے شکر روٹی ، دودھ ملائی پائی
 پکھائے کر مہنگا کھلوئی ، راجھے توں کھلو لائی ۲۲۵

پُونیٰ تے دھر پُونیٰ لوکا ، سلیٹی شگن کریندی
لئی ہنخ تے پائے بُونداں ، پُلو گل پئیندی
لوہے بیخ جہاز چمپیری لے میں رعیت نیںدی
لیما مینڈی تُندر گل راجھن ، میں صدقے نیھوں ویندی ۲۲۶

اُنھ کر رانجھا ہیرے پاسوں ، پاس چوچک دے آیا
آکھے چوچک رانجھے نائیں ، پچھوں کتدوں آیا؟
باچھوں قفیلے وطن نہ تھیا ، ویران بُوہست دکھایا
اُنھ دُنور چوچک پُچھے ، توں پُشتر کس دا جایا ۲۲۷

" تخت ہزارہ رانجھیاں والا ، میں چل تھوں آیا
ذات رنجھیا ، نائس وصیدہ ، معظم سندا جایا
معظم مویار موہابا چکا ، جھائیاں بُوہست دکھایا
مارن کارن متا کیتو نیں ، میں تک نشان ٹوں آیا ۲۲۸

" چنگا کیتو آیوں میں تھے ، اکھیں اُتے رکھائیں
اُنھ گھوڑے میں نیکوں دیوان ، اور مجھیں تے گائیں
دلیساں لُھوہ سیلا بے بنئے ، دیوان رکتی داہیں
آپے گڈتے آپے چائیں ، حاکم وکھین ناہیں
بھلا کیتو ای بے توں آیوں ، راضی ہو گئے اسیں آہیں
اوہ صاحب سمجھے دیون جوگا ، کسے المذا ناہیں ۲۲۹

سونا، مرپا، مال خزینہ، مُلکن شے پامیں نو
 توں سبھ کچھ ہیں دیون جوگا، سکتے اڑندا نامیں
 جو منگسان سو دیسیں تو نہیں، جاتا صحیح اسماہیں
 جے توں راضی رکھن اُتے، تاں مجھیں دیو چڑھیں” ۲۴۰

تاں مُن چوچک چُپ کیتی، باروا! ایہہ نالائق کوئی
 زمینداری خوش نہ کیتی، چاکاں کم بھنوئی
 دے رہیوس گھوڑی، اٹھ، جوڑا، مول نہ متدا کوئی
 آکھ دمودر سُن کر چوچک، دل وِ پ رُنگہ کیتو ای ۲۴۱

آکھے خان ”سُن میاں رائجھا! تیکوں مت دوائیں
 دیوان گھوڑی نے دوڑ اٹھ، ایہہ سرو پاؤ تساہیں
 کم نہ چاکاں منڈا چنگھا، چارن مجھیں گاہیں
 دے کر بیٹھا نال تُسادے، عزت نال چلاہیں“ ۲۴۲

آیا تک نسلوی سامے، نہ پھر گھران نوں جائیں
 لکھیاں گکھ اسادے ویری، چنگھا جاون نامیں
 کیتی تینڈے پیچھے کھاندی، کمی کسے نوں نامیں
 آکھ دمودر مول نہ بھوکر، فے فے گھونڈی مہیں چڑھیں“ ۲۴۳

”تاں چوچک پھر متا پکایا ، سدےے دیرہ تماہیں
”معظم دا پتّر چھڈ ہزارہ ، آیا تک اسماہیں
دے رہیوس گھوڑی ، اٹھتے جوڑا ، مول منیندا ناہیں
اکھو بھائیں کیجے ، بن مجھیں چارن تماہیں“ ۲۲۳

”گوشے کت سلایا اسان ، مسلت ایہہ کریندا
اسان جاتا اجکل کوئی ، بے توں شہر مریندا
وھپ نال دھولی دار ڈھی ہوئی آ ، دودھ داتے نوں منگو دیندا
اکھو دنودر مستی تینوں ، مجھیں جان دنجیندا“ ۲۲۵

”بھائی میں کر تھکا منت بخیری ، مگلوں سنهنہ آؤے
سر پر چارن مجھیں منگے ، ہورنہ اس نوں بھافے
صورت اس دی ویکھ نہ مُھلتو ، چاکاں کم ہنادے
جو کچھ آکھے سوای کچے ، جو ہوئے اسان تھیں آؤے“ ۲۲۶

”چاک چورا سی سختر تیرے دیچ ، خدمت ایہو کریہاں
جدے کھبھڑ ہو دے چھپیر ترے کھپاؤ میہاں
اک دی دیہن لودھ دشمن جدے ، کچھے بند کریہاں
اکھو دنودر اسے روئے ، گلور کلنک پکیہاں ۲۰

آکھے خان رنجیتے تائیں ، تینوں منگو دیندے
 میخا ٹکر سچھو بھائیں ، تینوں سون کریندے
 جمعرات دے دینہ تساںوں ، مجھیں ساتھ ڈیندے
 آکھ دمودر راجھے تائیں ، چوچک ایہہ فرمیندے ” ۲۳۸

تاش ایہہ پسند کریندے ساؤ ، ایون کر خان بنائی
 کلھیا دووہ وچ شکر روٹی ، میدے سندھ پانی
 سدیا وصید و گھن نوالا ، کھل قبیلے بھائی
 آکھ دمودر کھاون بیٹھا ، تاش عظمت چاک وکھائی ۲۳۹

پہلا گھن نوالہ دصیدو ، صحیح سلامت کھایو
 رتھیا قبر نہ قہراں جیہا ، بومتنا کاولڑ آیو
 ترس نہ کیتو صاحب سدا ، میں غریب کرپايو
 آکھے دصیدو مندا کیتو ، مجرم تر رونی دا دوھ پاویو ” ۲۴۰

تاش ایہہ سُنی خان جیلنی لگی ، جاں اس ایون الایا
 کیہ ایہہ پیر که ولی سچالوان ، آکھیا غیب سنایا
 ایہہ اس کوئی خواب لدھوای ، کیہ کوئی سپنا پایا
 آکھ دمودر کہتا پچک ، پھر دصیدو ازمایا ۲۴۱

”ریکر ترمونی جانی دھیدو ! مئن کر جیرت آئی
لڑھو خواب کیہ غلطت کیتی ! کیہ کہیں آگھ سنا فی؟
عمر و نجاتی نال مہیں دے ، اسان نہ اٹکل آئی
آگھ سنا سنجھا تو کیوں ؟ خان نے گل پچھائی ۲۵۲

”ترنچے مئے تے رنگ رئی ، منچے پھلی نامیں
کئی پھیاں ماںہہ دی سئی ، ما جھی گیا کداںیں
کھاہدی جیر لڑی درج بیلے ، نہ کھسم نہ سائیں
تس دا دودھ پوایو مینوں . ابھے نہ گڑھی کھقاںیں ۲۵۳

ایہہ پیر کیہ ولی سپاؤں ، غلطت کی مرضنا فی
بن بولے ، بن آکھے باجھوں ، ظاہر کلا دکھانی
سبھناں نوں ہو گئی تسلسل ، بہوں سبھناں ہت آئی
آگھ دمودر بنشا ہوئی آئیں ، ایہہ چربی بھانی ۲۵۴

راضی راٹھ ہوئے سجد گھلیں ، سبھناں ایہہ بھایا
ایہہ سُن شادی کیتی چوچک ، ٹمک ڈھول دھرا یا
سنوا یارو ، سنوا بھراوو ، بیں چاک نوبیلا پایا
آگھ دمودر سُن کر ٹمک ، عالم آچھل آیا ۲۵۵

پچھو ٹاؤ کریندا عالم ، جیس کہیں تقری آیا
ایہہ مہتاب دیتندرا ساؤ ، کس لیکھے آن پھبھایا
اکھن گڑیاں ملے اسانوں ، رکھیے بسر کم سایہ
اگھ دمودر اسائ کوں ہویا ، چاک بھلڑا پایا ۲۵۶

گھونڈی چُم چلایا منگو ، بیلے وڑیا آئی
ٹویا کھٹ تھلاہ پک کیتا ، نالے ڈھونی پائی
منگو پھیر بیلے درج وڑیا ، جلھر رانجھے پائی
اگھ دمودر تدوں رانجھے ، رہن کیتو ای بھائی ۲۵۷

گردنے چاک کریندے وتن ، جو چوچک فرمایا
دے ول گھول ، گھیندے بیدا من ماٹھہ فکر ٹھکایا
ویکھ بے مینادہ ہبھنا ، مارن چنگا مھایا
اگھ دمودر بیلے دے درج ، چاکاں منگو پھبھایا ۲۵۸

جاں دیتھہ گذریا ، ترکالاں پیاں ، من ماٹھہ فکر ہنڈھایا
سیال تکیندے ہوسن پیندا ، رانجھے کیوں پھر لایا
جلھر چھڈ سریہاں منگو ، مت کھسماں مندا بھایا
اگھ دمودر پھڑھ ٹابلی تے ، تماں کر راگ اٹھایا ۲۵۹

چڑھ دجید و بھلی جب واهی، کیہیاں مُرال آھائیاں
 شینہب، برندے، پیٹنے، موئی، سیسے زیارت آئیاں
 اذگر ناگ چشین پندتا، سیریٹ موئی سائیاں
 سن کر مہیں کن پھر طیکے، نہ دات کڑوہی پائیاں
 آکھ دمودر ایکن دیرن، گوپیاں کرشن مبلائیاں

مہیں، شینہب، برندے، موئی، انت نہ جاوے پایا
 جلھر چھوڑ دتی رنجھیٹ، وھری اُتے آیا
 شینہاں دے سر ہتھ پھر بیدا، بُوبت دلاسا لایا
 سانوں کو دن بھائی سُنو، قسمت آن بہایا

چڈیا چاک سانق لے منگو، ساؤ کھلے تکیندے
 کون فضاڑ اویلا تھیا، تھکے سیدھ مڈکیندے
 دھوڑ اکاش چڑھی پل اندر، جاں ادوں منگو ویندے
 آپنے گھر دنخ دریاں مجھیں، تاں ساؤ سیدھ چپنیدے

بھانڈے یکر چین آئے، تاں عظمت چاک دھائے
 بھاڑے دالی نہ منگے بھاڑا، مہتو نہ پیر ہلاۓ
 کھی دالی چت نہ کٹی، آپے کھلی چواۓ
 جو کھتر مل آپ کھلوتی، چڑھدے رنگ سواۓ
 آکھ دمودر ایہہ ڈھما راٹھاں، سیدھ چوچپک پے آئے

نار پئی گوک دیچ جنگ سیالاں، چاک نہ مول چھڑیاں
جان جان آس جیاتی ہووے، تاں تاں سمجھ کچھ دیہاں
ایہہ ولی ہے پورا سورا، ازمائے دا کیا ازمیہاں
آکھ دمودر چاک سچادا، وساہ نہ اسے کریہاں ۲۶۳

چڑاۓ لے آیا مجھیں دھیدو، چاکاں بھلی نہ بھائی
ایکر چھڑسی رات رنجھیٹا، شیشہاں گھنٹ پائی
ازگر ناگ ڈنس بھارے لے، پیر دھرے اُت جائی
آکھ دمودر سجنماں چاکاں، ایہو متا پکانی ۲۶۴

نال نماشے مجھیں تائیں، رانجھا وستی آیا
وتجھلی مار سداوے منگو، چیک دھیدو لایا
سُن مینھیں سرو د سچاؤاں، چلن تے چت چایا
آکھ دمودر دلخھا مجھیں، جو باہر رانجھا آیا ۲۶۵

وتجھلی مار مُسانِ دھیدو، مینھیں سمجھ رجھائیاں
موہر ک توڑن کتوں نہ دھیرن، چلن تے سدھراۓیاں
بیکھڑ توڑ، دھنگانے جلیاں، رہن نہ مول رہائیاں
آکھ دمودر کیکن دھیرن، گوپیاں کاہن مُلاۓیاں ۲۶۶

منگوئے چلایا دھیو ، گھن سویلے آیا
 رستہ وٹ بنائی جلھر ، اپر آسن لایا
 او جھڑ جھنگ بیلا بھوں گھاٹا ، منگو پہج گڈایا
 آکھ دمودر پس پرندے ، دھبیدو سجنان بھایا ۲۶۸

مل مل چاکاں مسلت کیتی ، اسیں ایہہ چاک مریہا
 ادھی رتیں ، کوڑے سوتے ، اس کپ نئیں سیہاں
 کیہڑے شکر پڑھسن پچھوں ، جے اسیں تھمل دیہاں
 ٹکر کھس چکورے لیتا ، ایں گھوں کلنک چکیہاں ۲۶۹

مارن مسلت چاکاں کیتی ، بُریاں نیتاں چائیاں
 آئے نیز انجدہ کیتو نیں ، پوری گھن سرواہیاں
 کالی رات پھوہار وسندی ، موڑھے تے رکھ چائیاں
 آکھ دمودر بیلے آئے ، جنے چوراسی سائیاں ۲۷۰

آدمی بھیج کے عین کیتو نیں ، بیٹھا دھیان لگائے
 دھڑوہ میانوں تیغاء کمیہاں ، علی علی کر دھائے
 کالے جوڑے کالے گھوڑے ، لکھ شکر نظری آئے
 اؤں لا ، پیا نیں پچھتے ، نھٹے چاک سواۓ ۲۷۱

کئی موئے پڑ آتے لوکا، کئی بامان مجن ونجائے
ناہیں کوئی ایجھا لوکا، جو ایہناں نسیر چوارے
مارے بوہت نجھے ہی تب ہی، بہوں ارمان کرائے
اکھر دمودر جو کوئی ثابت، اکیدے چھپ کر آئے ۲۷۲

پھن ناری متا پکایا، سبھ سیاپے آئی
تباں سُن خان حقیقت ساری، کہیں ایہہ گل سنان
صحیح کریہو ایہہ چاک اساٹیاں، کیتی جاءو لڑائی
اکھر دمودر سترے چوچک، تدار سو گل پچھائی ۲۷۳

مُلکر سندرا ملع کینتو سے، بہہ کر متا پکایا
مارن دھیدو کارن کیتا، سبھ مہاں دھایا
کالے جوڑے، کالے گھوڑے، الگون لشکر آیا
لے شمشیراں پچھا کیتا، اسان نشن تے چوت چایا
سُن ہو چوچک اسان تماشہ، ایہہ گنجھ تظریں آیا ۲۷۴

ہوئی نشاء نہایت چوچک، ایہہ گل خالی ناہیں
برکت باجھوں خالی ناہیں، ہوئی نشاء اسماہیں
برکت وند صحیح پسج ہے لیہہ، ازماگے دا کیا ازماہیں
کہے دمودر دینیہہ دینیہہ روشن، تھیڈا چاک تداریں ۲۷۵

ترث امید گئی چاکاں دی ، کیہنُوں پھیر اکھاہاں
 مُلکر کس پکوئے لیتا ، نہیں نصیب اساہاں
 جان جان اساں نصیب کھدو سے ، ہُن کیکر پھیر کھواہاں
 چھوڑیو تانگ چوچک دی بجائی ، لکڑی گناہ لگاہاں ۲۶۶

آپے چھیرے تے آپے ڈھوٹے ، بیلے رہے ایوائیں
 بیلا بیٹھ سنجاتوں سمجھو ، جان تاں بوٹے کاریں
 شیشہر ہرندے پشیر شوگن ، ایہہ سمجھ متز تساہیں
 آگھر دمودر کامل رجھیٹا ، محروم رکھیا سمجھ جائیں ۲۶۷

جان دوئیں ماںہہ گذرے ایویں ، تاں چوچو پئی آئی
 آتن دے وچرہیر ہتھی نوں ، خدمت ایہہر دسانی
 پھُدری کٹ پکنڈی منگر ، اُتوں کھنڈ رلانی
 کہے دمودر چوچو چلی ، تاں آتن چل آئی ۲۶۸

بچو چو چل پئی دچ کرڈیاں ، ڈردیاں آکھن ناہیں
 کئی سو ، گئی سلیٹی بھینے ، ایہہ ہن رہن دی ناہیں
 باجھوں مُل وکاء کھلوتی ، اس نوں مت دیوائیں
 کہے دمودر فکر کیتو نہیں ، ہویاں آکھن تائیں ۲۶۹

ہمیں ہیرے ! ہمیں ہیرے ! گل نسادی ہمیں نہ
بُسٹنے تاں چوچک باپ سیندا ، طعام نہ پکھے چلھی
چاکاں نال کریں اشناقی ، پھر فی ایں کبوں گھلائی
280 مُن نؤں پچ سیانی کڑھیے ! چاکاں اُتے بُسلائی

جان جان کنج کنواری ہمیں گھٹیاں تاں تاہیں
جان شوہ ملے تاں لاداں گھنے ، پھر پست آوس ناہیں
اسان تاں کامل مرشد پایا ، کجھ لوڑیندا ناہیں
بیڑی پینگھاں نسآں مبارک ، اسان سوں راجھن سائیں
281

تاں سَنیاں سُن کے پُچپے کیتی ، جان اُس ایوں سُنیا
ہوئیاں سبھ حیران سہیلیاں ، صاف جواب دجايا
اگ رہے روئیں وچ کیکن ، منځے عشق جنایا
اگھ دمودر کیکن ہوئی ، اچرج کھیل رچایا
282

تاں پُچھو چل پئی وچ عالم ، جنگ سیا لے آئی
پھر چا چل پئی سبھ تھاہیں ، گئی پوچک دی جائی
نخیا قهر نه قہراں جیہا ، چاکے سوں اشناقی
اگھ دمودر پوچھو چلی ، پوچک خبر نہ پائی
283

پتند چورا سی سبھ چوچک دے ، ہور نہ گل کریندے
گھلیاں کھ تائیں سبھ پنچی ، کھلے اگھا ہی دیندے
دھی پوچک دی وگڑی لوکا ، گلا لوک کریندے
اکھ دمودر سبھ کوئی آکھے ، کیوں نہیں گھٹ مریندے

۲۸۳

جاس دیونہہ دو ترے گز گیانی ، گھنی گل نہ کافی
ہویا خونغا عالم سارے ، ”گئی چوچک دی جائی“
قصہ گل نہ ڈرے آکھن توں ، سبھ بے ادب تھیا ای
اکھ دمودر ابھے ات دیلے ، گھر چوچک نہیں آئی

۲۸۴

خان پک دن دُرے دیلے ، بھھ کھڑاون آیا
قصبہ سبھ سدا یا چوچک ، کم سبھو ہی لایا
کم کریندے سبھو کمیں ، کسے نہ مُؤنہوں الایا
اکھ دمودر پردہ ابھے سائیں ، چوچک دا مہیں لاہیا

۲۸۵

بُد شرکیک تیہناں دیاں ناریں ، قصہ سُن سبھ پایا
کر کا وڑ اُھیا تبید ، گھر چوچکانے نے آیا
بلیاں آن نوہناں چوچک نوں ، اوہناں اگے اکھ منیا
اکھ دمودر ڈری نہ کافی ، کھل شریکا آیا

۲۸۶

”مُن بے بے پک گل اسادی، وکھاں کے تُدھ کریندے
 کیہ جو ندرے، کیہ موئے دسیندے، مُن جپ کریندے
 کیہ گئی مہد نہادی بے بے، آپے جان کریندے
 مُن بے بے! ایہہ نہیں مناسب جاتی داع لیںدے“ ۲۸۸

”بول جواب دتو نہ اگوں، تسان کیہ آکھ سُنایا
 اجلل کوئی ویر نویلا، چوچک سرتے چایا
 سوداگری کہیں لٹ نہ کبنتی، نہ کوئی کھوچ اسادے آیا
 کیہ کوئی پچھوں مولیا اسادا، کہیں ایہہ آن سُنایا
 آکھو بی بی! پسح حقیقت، کہیں اکبر شاہ بھجا یا“ ۲۸۹

”نہ کوئی پچھے مولیا سُنایا، نہ کھوچ تساڈا آیا
 اکبر غانی رنج نہ تھیا، نہ کہیں جائے بھجا یا
 ایتھے درج رہے شدیا نے، تسان نہ مُن ہے پایا
 مُن بے بے! جو پیٹوں جائی، ایہہ تھے الہما لایا“ ۲۹۰

”بے بے اکٹھ گھر جاؤ اپنے، سانوں پھٹ اولّا لایو
 پھاٹھ مہندتے نھون ہلانے، مٹھتے تے ہنخ لایو
 موہرا کھا مریہاں ہجھتے، جیوان کیہ سکھ پایو
 آکھ دوور وار بڈھے دی، دھیبو داع لکھايو“ ۲۹۱

مل بہہ سلت کیتی ناہیں ، ایہہ پسند کریہاں
 آؤے ہیر بیٹھ سمجھیہاں ، بھید نہ کسے دیہاں
 مت پرداہ رہیں بدھے دی واری ، گل نہ مڑ پلیہاں
 اگھ دمودر بیٹھ ہیرے ٹوں ، آتن وچ اڈکیہاں

۲۹۲

جان ٹھیک دوپہر پورے ہوئے ، تاں ہیر سلیٹی آئی
 کر کر سد پکاراں ہیرے ، بھرجائیاں سد بھانی
 ”صدقے کیتی میں لکھ واری ، صدقے میں بھرجائی
 اسائ سُنیا پئے سمجھ کر ، تیری چاکے سیں اشنا فی“

۲۹۳

کر کاڑ کہنڈی سلیٹی ، ”بھانی جوگ سُنا یا
 مندا چنگا سُن کھان نی ، بے کیہ میندا نظری آیا
 یوں خلافتی ہیاں پنڈیں ، کیوں میندا صحنا تایا
 نہیں مناسب خاناں تائیں ، بن ڈھیاں اکھن آیا

۲۹۴

”بابل باز تے چرخ پتھریے ، شکرے باشے بھانی
 ماڈ گھماں گوئچ تھی اُڈسی ، سی جانیں بھرجائی
 کمی سمجھ سیانی دیسے ، مت نہ تینوں کافی
 کیس دی دھی تے تو نہ کیس دی ہیں ، جیہناں جنیں ودھا فی“

۲۹۵

تاناں تاں بوسیت و پچ شور سیالیں، دیوبندہ دیونہرہ چڑھے سوانی
تمدوں کبک پلیاں بھر جائیاں، چوری سس بلائی
سُن بھاجی توں داری بیرے، کہت گوں پھٹ دیائی؟
گل تھیں ناڑا نہ کیتو ای، بھاہ اوائی جائی

۲۹۶

تاناں گندی سُن رئی لوہو، جان اوہناں ایہہ سُنایی
گل شرکیے نوازے اسان، ہُن میں اُوندھی آئی
جے جاناں اگ پیشوں جمی کپ نہ گردان لاهی
اکھ دمودر روندی مہری، دکھیں بوسیت تپائی

۲۹۷

تانا من مندا کیتا مہری، چوری سہیسر سدائی
”سُن بیٹھی میں دار بڈھے دی، توں میں پیشوں جائی
مراں کہ چیوان، کہ سر کپیں، کہ میں موہر کھائیں“
اکھے مہرنی ”سُنیجی دھیتے! میںوں اُوندھی آئی“

۲۹۸

”سُن ماۓ! تینڈے جیون جائے، کیں تینڈی پنڈی تائی
بے تقسیر کیہ ڈھٹو مینڈا، کوڑی بدی اٹھائی
میں کیہ جاناں کنج کنواری، ہوندی کیہ اشنای؟“
اکھ دمودر کندی مہری بیرے صبح دلائی

۲۹۹

”مُن دِھیتے ! توں نپُنی ، صدقے مہیں ونجائیں
کیں دی بیٹی ، توں تو نہ کیں دی ، جھوپیں نہیں سے ساہیں
تال سو اکبر دعویٰ جیں دا ، ڈھکن ستنے پاہیں
کدی تاں سمجھو سیانی دھیا ! ایہہ مناسب ناہیں“ ۳۰۰

”مُن مائے ! تینڈے جیدن جائے ، کیں تندھ نوں آکھ سنائی
مُپت پڑایا ، قسمت آیا ، عزّت اس نہ کائی
چاکو چاک سدینڈے بستھے ، سیلاں لج نہ کائی
مُن ون مائے ! تینوں آگھاں ، میں وچ دوش نہ لائی“ ۳۰۱

”مُن فی رہیرے ! گنی گہیرے ! تندھ بھلیری چائی
گھر گھر گل تھادی ہیرے ، مُن سن سکے بھائی
بے مر جاوے چاک کویہیں ، اساں اونھی آئی
لنج آفدا ، رکدوں آیا ، لگس کافی کافی
آکھے ماڈ سیانی دھیا ! روندی بھے بھرجائی“ ۳۰۲

”مُن میں آگھاں میشدی مائے ، تینوں کون سمجھائے
”بھرے دات چاول تے بیٹھی ، ت پُن پُتھر پرائے
سمجھایاں ، تھیو سیانی ، بُجھے جہیں بُجھائے
سوتھی پیر سنجاپے مائے یہیں تیں بھی پیٹوں جائے“ ۳۰۳

متنگ مٹوک اُٹھی مہریٹی ، جاں اُس انج سنائی
وجھی تارہ ، راگ میں لدھا ، جو تئیں گل الائی
اُٹھ ہو ہر کاؤڑ مہری ، یولی پھیر نہ بھائی
اگھ دمودر حال بھلیرے ، اوندھی جھومنی آئی ۳۰۴

پک دن چوچک باہر آیا ، پانی بخہ کھشایا
گھن بڈیا قصہ سارا ، کم ہستھے ہی لایا
”بھلی گزاری چوچک غانماں! ناہوں کسے نوایا
رہیں سو ریک لیندری تینوں“ ، کہیں گوار سنایا ۳۰۵

ایہہ سُن پیٹ پجھوتی چوچک ، آیا اندر بھائی
متنگ تیوڑی تے موٹھہ پیلا ، بجھ نہ سکتے کوئی
چھوڑ والان ، صفاتے کوٹھا ، کوٹھی وڑیا تاں ہی
اگھ دمودر مہری مرتی ، ایہہ گل خالی ناہیں ۴۱۳

مہری آن وڑی پھر اندر ، ہس کر خان بُلدايا
”کیوں دلگیر اتے مچھاتا ، توں کیوں اندر آیا؟“
کیہا نعم گھدو ای غانماں! کیہہ تندھ کسے دکھایا؟“
اگھ دمودر خان چوچک تھوں ، مہری انج پچھایا ۷۳

”پاٹا پیٹ ، کیہ پٹی بچھے ، کبیں نوں اگھ سنا میں؟
 گل نہ آکھن ویکھن جوگی ، موئہہ کڈھ مختھ لائیں
 اس جیون توں مرن چنگیل ، یے میں موہر کھائیں“
 اگھ دموڑ ، موئہہ پیلے بولیا ، ”کیہ موئہہ اگھ سنا میں“ ۳.۸

”کیہ کوئی اجھل ویر نویلا ، لے کر تدھ سر چایا
 کیہ کوئی ساتھ رنجانیا چوڑا ، کھوج سیالیں آیا
 کیہ کہیں چا غنیم بھلیرے ، اکیر شاہ بھچایا
 تینڈا حال نہ اوہ دسیندا ، اچ حال بھلیرے آیا“ ۳.۹

”نہ کوئی ویر اس ان سر چایا ، نہ کھوج اس اڑتے آیا
 نہ میں ویر کیتو ای اجھل ، نہ میں کوئی ڈکھایا
 نہ میں مندی نیت کیتی ، نہیں اکیر شاہ بھچایا
 نہ پھٹ دیاندی ڈیرے دی مائے جیں تیر اس ان نوں لایا“ ۳.۱۰

”بچتے من شریکاں سندے ، جیہنماں گل دھماں
 اسٹھ پھراے فکر تسان دا ، ایہا پڑی ینانی
 تیں تاں اچ سکن پایا مجرے ، میں نہ سینندی آئی
 بچتے من شریکاں سندے ، جیں تینڈی پنڈی تانی“ ۳.۱۱

بُوہت ولیا ، وساہ کریں ہن ، پوچک آن بھایا
 ”ڈٹھے باجھوں دوش نہ دیجئے ، مہری اشی سمجھایا
 کنج کواری بھائی پیو ، بن ڈٹھے دوش لگایا
 کہے دمودر سخن سچاویں ، پوچک باہر آیا

۳۱۲

اندر آتش پوچک تائیں ، بُجھے نہ مول بمحاجی
 پُچھن گل نہ سردی مینوں ، اندر گھت مہنڈھائی
 اسٹھے پھر کھجیندا دتے ، موئہ تے زردی آئی
 آکھ دمودر خان پوچک نوں ، آوس گل نہ کائی

۳۱۳

ہوئے دیوانہ پوچک غانا ، کیدو سد انایا
 ”نتیونہ نابر میری دلوں ، مینڈے ماں پیو جایا
 گھر گھر وتنایں سیل کریندا ، تمیں بھی سُن کجھ پایا؟
 آکھ بھراو! سچاویں میں گوں ، کچھ تمیں بھی نظری آیا“

۳۱۴

”کیہ کجھ نظری آیا سیادا ، کیوں ایہہ پیٹوں جائی؟
 پھاہا کیوں نہ دتوای مہری ، کت نوں پھٹ ویاں
 پھٹ ایہیاں ناری لوکو ، جیں ایہہ چھوپھر جائی
 ایہہ ڈٹھا تے ابھو سُنیا ، تیرے سست چٹے سرچائی“

۳۱۵

”سُن بھائی! میں صدقے کیتا، تینوں آگہ سُنا ہیں
بیلے جائے حقیقت رکھتے، آآگھیں میں تاہیں
کیکن ویندی اے بیلے دے پچ، اسان معلوم کجھ ناہیں
ناؤں سائیں دے، تھیونہ نایر، وکھت پیا میں تاہیں“ ۳۱۶

”سُن سیادا! عقل گئی اوای، خدمت مینوں دیندا
اوہ نہ ٹلے اکبر ناول، مینوں جان مرپیدا؟
جسے دیکھتے تاں چھوڑے ناہیں، آپ کیوں ناہیں ویندا“
آگہ دمودر چوچک روے، منت ہمٹا کرپیدا ۳۱۷

”جوں جانیں تیوں جاوو بھائی، گل وچ پکڑی پائی
تھیونہ نابر، مینڈی پاردن، ماں پیو مہیں قول آہی“
کیدو آکھیا بول سُنا ہیں، آکھی بندی ناہیں
گل وچ پکو، دست پیراں تے، مہن ہی دشخ اٹھائیں ۳۱۸

ڈھوس دکھ بھراو سندا، تاں چل بیلے آیا
آپ بچپائے، چھپ بیٹھا کیدو، مونہوں نہ مول الایا
بیٹھا دیکھے چھپ کریہوں، تاں وقت ہیر دا آیا
آگہ دمودر وقت ہیر ملن دا، کیدو لظری آیا ۳۱۹

تاش پچری چھتا بردے اُتے ، مجرے کر دی آئی
 گھنٹے خاک ، پھدوہیندی پیراں ، مونہہ منٹے تے لانی
 دلیں ہتھ بحق کھلوتی اگے ، رانجھے اپوں فرمائی
 ”ہیرے ! آنے دو دھر تاش کھاداں چوری ، اوہ گنی گھن سیدھائی“

۳۲۰

لذھا کیدو ویہل تداہیں ، آ سوال سُنا یا
 ”ناؤں اللہ دے دیو اساوں ، بھکھیا منگن آیا“
 آدر نال سدا یا دھبیدو ، چوری گھن دوا یا
 آگھ دوسر اُت ویلے کیدو ، چوچک پاس لیا یا

۳۲۱

”سُنو سیالو ! وھیاں والو ! وھیاں مول نہ رکھو
 ہکے تاش وھیاں نئیں رُڑھاؤ ، ہکے سر کریاو وکھو
 ہپک پک ونڈی آندی تاہے ، انگل بھر بھر چکھو
 تیں کھاندے ہو ڈھوڑا تھپاپی چاک کھاندے ایہہ ونھو“

۳۲۲

لے چوری گھن چوچک سُتھیں ، مہری پاس لیا یا
 ”پے موئیے ، ایہہ قہر لیتھدا ، ایسیں کدی نہ کھایا
 چاک کھاندے نی ایہہ نوالہ ، بوبتا چادر آیا“
 چھڑ گھن ، رووے رت شجھو ، مہری بھلا بچایا

۳۲۳

”مئنت گوکیاں خضردی آہی ، پا پا گھیو پایو نیں
 ایہہ چوری میں ہی کٹ دتی ، اینوار ڈھونیں
 بھس پئندا گیا کلاڑی ، خیر نہ مول دلو نیں
 پنڈی تینڈی تادون تائیں ، ایہہ دغا کیتو نیں“ ۳۲۴

پیا گمان چوچک نوں سچا ، گل نہ مول وسارے
 سُتا آدارے دے اُتے ، ایہا چتنا دھارے
 پامبا پیٹ کیہ پٹھی بختے ، سیما عالم سارے
 آکھ دمودر خاں ہویا کاہلا ، متھا ٹھوکے ، ہتھ اُلاسے ۳۲۵

آئی ہیر ، لئی ہتھ گئی ، کیدو دے کھوج شجاتے
 پچھیوس آرٹھیتے تائیں ، کوئی ایختے آیا جاپے
 آہا سہی چنجوس اسادا ، کھڑی اُذی ہے کانپے
 آکھ دمودر کھوج لیں نوں ، تاں اُنھو چلی اپے ۳۲۶

یے دیکھے ہیر ، کیہ کیتا کیدو ، ٹھوک اُمبا آیا
 اگے بھی کچھ پردہ آہا ، ہن اس سُتا لوک جگایا
 گھر گھر بھابی ہیرے سندی ، بھاؤ سیالیں آیا
 آکھ دمودر ہیرے ڈھٹا ، جو تاء مواتا لایا ۳۲۷

تندوں ہیر نہ رہائی ، غصہ ہیر نوں آیا
 گھن موتا اگی سندا ، صحیگی تائیں لایا
 بل بل کولا یکتی صحیگی ، کیدو نوں کہیں سنایا
 مونکیبہ ہیرے ساڑ دتو ای ”، من کر انھوں آیا ۳۲۸

”میں کیہ کیتا؟ ہیرے دیھئے! ٹھوڑ صحیگی میری جالی
 منی بدها وچ بیلا سڑپا ، ٹکڑے آندھیاں والی
 بجانڈا ، پچھہ وپھے سڑپا ، سوئی دان ، کھیالی
 تیبع ، سیلی ، مرگانی تے ، نالے ساڑی آ جالی
 مہٹ پساری دا ساڑ دتو ای ، میں کیہ کیہ دتھ سماں“ ۳۲۹

”ایھے میں کیہ رکیتا تایا ! تینوں ابھے ہور کریساں
 داڑھی تیری دے وال نہ چھوڑیں ، کچ کچ نپ پٹیساں
 بیہڑی چنگو چنگیری تیری ، منڈھی نپ توڑیساں
 پیساں رت نہ چھوڑیں تینوں ، بکے تاں تھامیں مریساں“ ۳۳۰

”پچھے موئے سدیا میںوں ، میں تاں خبر نہ کائی
 مٿاں کر کر بیسے ڦتا ، پچھڑی گل وچ پائی
 میں کیہ کم من صاحبیانی ، جے توئے کاډھ آئی
 ابھے نسبیعت میںوں دھیا ، جو صحیگی جان سڑائی“ ۳۳۱

”جو جاتو، سو ای سر کیتا“، ہیرے آکھ سُنایا
 ”جو میں سیس کریں تینڈے، کچھے ولیسی تایا
 کچھے نتی، ہُن تو میتھوں، وس کاٹھ، کوہاڑے آیا“
 آکھ دمودر سُخن سلیٹی، ناٹے نوں سمجھایا ۳۲۲

”جو ہووس ویری مغل مینڈے، تاں ہو فقیر چھڑائیں
 جو ہوون ویری ساؤ مینڈے، تاں ہو شریک بچائیں
 جو ہوون دشمن عالم سارا، تاں گل فرج پتو پائیں
 آکھ دمودر ویر تُسادے، بیس چیون جوگا ناپیں“ ۳۲۳

”ایہہ سُن ہیرے من مہر پائی، کیدو نہ چھڑائیں
 میتھوں بھنا، کدے ولیسی، پتچھے پے مرسائیں
 جان کھہڑیو نال اسادے، راتیں سر کپسائیں
 تایا! چھوڑن جوگی نہیں سو، آکھ کے ٹھہ سُنائیں“ ۳۲۴

”ہیرے! مویاں جا بہتیری، جیوندیاں نوں ناہیں؟
 دنخ رجوعے سیداں والے، اوتحے دھوان پائیں
 جاگہ کہیں ایہہ چا نہ لیتی، اُتحے جا رہساں پائیں
 آکھے کید دیر تُسادے، رہنا مینڈا ناہیں“ ۳۲۵

تاناں چوچک دے چت پئی آوے ، لیکن گل کریہاں
ہورس نوں آکھن دی ناہیں ، اندر گھٹ ہنڈیہاں
اکھیں ویکھاں دلخ کری ہیں ، بھیت نہ کسے دیہاں
۳۲۶ اگھ دمودر چوچک جاتا ، اپے نظر پئیہاں

پک دیوٹھہ ٹھیک روپہاں دیلے ، چوچک گیا توائی
جلھڑا تے دوہیں سُتے ، کیوں کہ کچھے بھائی
ویکھیاں پھر مڑلا پچھاٹھہ ، آئی لمح توائی
۳۲۷ اگھ دمودر ویکھ حقیقت ، کیتے سد اٹھائیں

جیاں سدہ خان کیتے بہتیرے ، تاناں روہاں سُن پایا
جاگی ہیر ، ہوئی حیساں ، راشنجے جوگ جنگایا
”اٹھی راشنجا! توں کیوں سُتا ، دیکھ چڑھ بابا آیا“
۳۲۸ اگھ دمودر ہیر گئی اٹھ ، راشنجا بیلے دھایا

پھر پر سد کریندا چوچک ، سُن کے مجھ کریندا
وڈے روہ سیندا بیلے ، مُول جواب نہ دیندا
پھر سجدو دل مل سارے ، پینڈے گھن ملیندا
۳۲۹ اگھ دمودر بہاں تھکا چوچک ، تاناں سد راشنجا دیندا

ریلیا آ چوچک نوں رانجھا، ”کیوں چاکا! ناہوں ملیندا
 مُلھا سنگھ سدیدیاں میتھا ، اگوں جواب نہ دیندا
 کیه سُن سُکی چُپ کر دیندا آپے ، ہینوں جان چھکھیندا“
 اگھ دمودر خان نہ ملدا ، کیھا سُخن ایندرا

۳۴۰

”کھبھی جھوٹی ویچ چکڑ دے ، میں تاں سُنیا ناہیں
 اگوں کوھاں پچھوں گھبھے ، بے پچھوں تاں اگاہیں
 گھددا نال جھوٹی دے خانا! میں سُدد پوے کچھ ناہیں
 سُن خانا! سد پچھلا سُنیا ، ریلیا آئے تدہیں“

۳۴۱

”بیہیاں مجھیں کٹھیں چاکا! سیحا میں سُکی پائی“
 کر کاوڑ بہتیری چوچک ، ڈاڑھی کچھی لائی
 ”منگو دے سمجھاں اسان نوں ، لے ورنج عزت بھائی“
 اگھ دمودر دُوجی کچھی ، دصیدو نوں بہہ لائی

۳۴۲

ول ول پیا رنجھیٹا لوکا ، چلتی رت رتاہیں
 کافی دیکھ نہ کھادی ، چور نہ پیتی ۔ چل سمجھاں دواہیں
 آیوس گھن دھومیں دے اُتے ، ایہہ کے مجھیں گاہیں
 ”بے کھس بیتو منگو خانا! تاں ہزارہ یعنو ناہیں“

۳۴۳

” منگو آن دئے یہیں تاہیں ، ونج ہزارے بھائی
کر کے ترس رکھیا تینگوں ، سسھ اسان گھر لائی
جا تساڈی ایتھے نہیوں ، اسان نہیں اب جاہی ”
جتنی چارٹھ تیاری کیتی ، تھی اُھن دا راهی ۳۲۳

دے الاپ مغلیا منگو ، کیپیاں سُر ان گالیاں
شیفہ بزمڈے ، اٹگر ، مونی ، سیخے زیارت آئیاں
پسو ، پرندہ ، رہیونہ کوئی ، میتھیں سُن سجد دھلیاں
اکھ دمودر کھتوں دھیرن ، گورپیاں کامن مغللیاں ۳۲۵

” گھن سنچاں توں گن کر خانا ! کائی نھوں نال چلانی
کجھ سرو د چوچک نے سینیا ، ڈاڈھی مستی آئی
کھوتڑی تے بندھ ونجھی کیتی ، جتنی چارٹھی بھائی
اکھ دمودر تھیا راهی ، موڑھے کمبی پانی ۳۲۶

چلیا چاک ، منگو سبھے نالے ، چوچک ہوڑھا پائے
بیوں جیوں موڑکے ، تیوں تیوں وگن ، رہن ن مول رہاۓ
مہلا خان مرپندا منگو ، اوہ چلن قدم سواۓ
اکھ دمودر جو چوچک مہلا ، گل پگڑی تے چاک مناۓ ۳۲۷

اَکھے خان ” توں تاں ہی رُٹھا، جے میں شاں لائیاں
 بے خان ، پھان اسادا ، نال برابر بھائیاں
 جے باپ سزا دتی بیٹے نوں، کسے کیہ لہن سائیاں ”
 آکھ دمودر ایوں کر مجھیں ۔ چوچک خان پھرائیاں

۳۴۸

آیا پھیر رجھیٹا بیٹے ، منگو بیٹے آیا
 دے دلستے کہ منتاں ، چوچک چاک منایا
 بیلا چھوڑ اُٹھ گھر ان نوں ہویا ، تے چننا گھر آیا
 آکھ دمودر گل قبیله ۔ سارا پچھن آیا

۳۴۹

” کیہ مونہہ آکھ کے منھے لاہیں ، کیہ آکھ سناہیں بھائیاں
 آما پسخ ن گوڑ رتی کب ، جو گلائ سینندیاں آہیاں
 رہیا از ماں اپنی پاروں ، میٹھیں چاک بھوایاں
 ، سیر و چاری کون چکاری ، مینندیاں میٹھیاں بھی چاک و نجایاں ”

۳۵۰

آیا خان بھلیری ریتی ، مہری سد بھائی
 ” جو چو چو گل سینندے کنیں ، تاں آکھیں رب وکھائی
 گئی اے . دینہوں کلوکے وانگوں ، جو تدھ پیٹوں جائی ”
 آکھ دمودر دار بڈھے دی ، نکتھی ایہہ کمائی

۳۵۱

تاش مسلط بل بیٹھے ساڑا، آگھن کیکن کیچے
 لختی منی اسادی، مہری! زہر گھول کے پیچے
 جو ہودے سو اجھل ہودے، ڈھل نہ مُولے کیچے
 کرد فکر نہ کرد ت عمل، واہے بخت پیچے

۳۵۲

سیں ولادیں گنڈھ سو ہنکا، نہ ہور پسند کریہاں
 جیوں تیوں پسخ، نہ دُبھی بندی، اسیں سر پر ڈھنگ کریہاں
 نہیں مناسب ڈھل کرن دی، اسیں گنڈھیں پا بھیجیہاں
 کہے دمودر، ہیر سیالی، لاوان اچ دویہاں

۳۵۳

ایدوں فکر کیتو ای چوچک، مسلط گھرے کوائی
 ”سُن مہری! ون کاج دریاں، بندی گل نہ کائی
 جیوں جیوں ڈھل، خواری تیوں تیوں کیا مُونہہ کالاک لائیں
 آگھ دمودر ہیر اگھوڑے، کتنا میں بکھساہیں

۳۵۴

پوری خان سدائے کمیں، خدمت دیتی تماں
 کے سونا، کے موتی، کے کپڑا بھائی
 کے کھنڈ تے کے میدہ، ونڈے کمیاں تماں
 آگھ دمودر بچوری توڑے، کمیں کتمان تماں

۳۵۵

تھاں پُچھو پُچھو چل پئی وپھ سیا لے ، پُچھک کاج کریںدا
گھنٹی لیکن رہے صحیح پسخ ، لوک آکھا ہی دیندا
جو بولے ہور گل نہ کائی ، شادی خان کریںدا
اکھ دمودر ہر کوئی آکھے ، پُچھک ہمیسہ پر نیندا

۳۵۴

”سُن وِصیا ! میں صدقے کیتی ، آکھاں تُندھ سنائیں
جوبن ونتی ، پھر میں وپھ بیٹلے ، گلاں جشنگ تُساہیں
گھر گھر ہور نہ گلاں دھیتے ، کالک جگ اسائیں
کہے دمودر ہمیسہ سیاںی ، وواہیں تُندھ تائیں“

۳۵۵

”اہاں بیہناں حق سنجھاتا ، سنو سیاںی مانی
اکسیں نویں نرڈئے ہاں ہی ، اسماں بیا جی نہ لگے کائی
پانی ڈلھ بیلا پانی نوں ، باقی رہی نہ کائی
سُن امبر ! ایہہ گل سچا دیں ، کیتی کیس کُڑ مانی“

۳۵۶

”کیہا رلا منگبیوے دے وپھ ، تُندھ گمان پیچا ای
آپوں چنگے ڈھونڈ لدھیا سے ، کھبیریاں تیل نہ کوئی
اسماں جیھے ہن کھا اوہناں نوں ، کمی نہیں ہے کوئی
سُن دھیسے ! پسخ آکھاں تینوں ، بعلم تُندھ نہ ہوئی“

۳۵۹

”مُن مائے! بہو دُو کھیرے، جیہناں بوج سیپنڈی
جیہناں دیچ ”پاکِ محبت“ نہیں، نیسو کسے نوے لیئندی
کھیرے کھادن کھسان نہیں، جو نہیں اگے صفت کریںدی
مائے! پچ سہاگ سچاداں جیہناں، سر سائیں نہیں دیندی“ ۳۶۰

”مُن دیھے! نہیں صدقے کیتی، تینوں کون سمجھائے
مردا آیا تخت ہزاریوں، کونی چاک نہ لائے
آپے آپ سلاہیو دیھے، آپے اسان سنائے
سارے جگ دیچ اوندھی آئی، تینڈے باپ نہ بھائے
سائیاں! چھٹ پواہاں سبھے، جسے رائجھا مر جائے“ ۳۶۱

”مُن نی مائے! چوچک مائے، تینوں کون سمجھائے
بھرے وات چاول تے بیٹھی، نہ پُن پُتر پرائے
پچھوں کنڈی گل نہ چنچی، کئی تیں بھی پیشوں جائے
نہیں مناسب دین پوتا، جسے تینوں رب بھائے“ ۳۶۲

”چاکاں اُتوں ویلان تائیں، پُندریاں مہر نہ آئی
ناظرے دی تھاں گل نہ کپیو، نہیں کت گوں چھٹ دیائی
لوکاں دے گھر دو دھیاں، توں لٹک ربانا جائی
آکھے ماؤ، دھیا سیانی! تیری چاکے سوں اشناں“ ۳۶۳

”کیہنوں توں سمجھائیں مائے ! زور نیاں کریںدی
لُوں لُوں اندر رانچا وڑیا ، کھس کھیریاں نُوں فیدی
کھارے آتوں ترپ کھوساں ، تدوں توں سمجھیںدی ؟
کہے دمودر ہمیسر سیالی ، ”رانچا“ ہمیسر گوکیندی

۳۶۳

”رانچھے دی بیس در دیوانی ، ہنچھو پھولا بھضا
جان جان شوق جاتی مانا ، رانچھے نوں میں گھنا
سو دُنیادی راہ کبھہ جانن . حق نہ کتنا جھاں
کہے دمودر ہمیسر سیالی . کاج گناہا جھاں“ ۳۶۵

”کاج گناہا باں دیسے ! توں جوبن خبر ماتی
ہوڑھے ہنکے رہندی نہیں ، داع شیئندی جاتی
چاکاں نال کریں اشتھانی ، جمل چڑھدی راتی
کہے دمودر ہمیسر سیالی . نہ بھنی مول پچھاتی“ ۳۶۶

بانے اندر بُل ٹہکے ، تیوں رانچھے ٹوٹھیاں جیوان
پوکر ہار پائیں دیچ گل دے ، مالن آپے تھیوان
بیڑی دچوں ڈھونڈ لھو سے ، اس دل کیتا نیوان
کہے دمودر ہمیسر سیالی ، میں جگ سہاگن تھیوان“ ۳۶۷

”ایہہ سہاگ تساڑا درھیے ! کم ن رکتے آوے
چاکاں نال کریں اشنائی ، لج ن تندھے آوے
وس اسادا کوئی ناہیں ، کھیریاں بدھے دعے
کہے دمودر مان ہیرنوں ، سورانجھا مر جاوے“ ۲۶۸

”ماں ! ”سورانجھا“ در دیوں مینوں ، نت سہاگ ڈھبیوے
رانجھا ڈبریار اسادا ، دین ڈنی تے رجیوے
ہمس کسیرے توں کھیرا کھوٹا ، رانجھا لکھیں ٹیلیوے
کہے دمودر ہمیسر سیالی - بھا اسادے تھیوے“ ۲۶۹

”بھا تساڈے تدوں تھیوے ، بھے ماں پیو ہو دے راضی
میل مہائیں گندھو پئی آسے ، کرم لکھیا سو سانچھی
سن ہیرے توں تقیو نہ کاہلی ، اسان ڈور رکھیا متر ماجھی
کہے دمودر ہمیسر سیالی ، تھیو کھیریاں تے راضی“ ۲۷۰

”بھے تیں دُور رکھیا متر ماجھی ، تاں ہردم کلڈھاں آہیں
کھانا لعام نہ رُپے ہردم ، بھے شوہ و بیکھاں ناہیں
ہمک کھردی مینڈی درھے درھے دی ، پلک پلک چھ ماهیں
کہے دمودر میل کریسی ، آپے سچپا سائیں“ ۲۷۱

گنڈھیں پا کھیریاں نوں رلیاں ، ہوئے اُتے ساہے
بیٹھے کھڑے ، کھڑے اٹھا ہے ، اٹھے لاد پئے آہے
اسیں تساڈے بندے بردے ، مہلت نہ کریا ہے
کہے دمودر ہسپر سیالی ، لگے کرن سنبھا ہے ۳۲۲

”سُن نی دیسے پیس قفیے ، سارے جگ پہچاراں
اسیں سردار زمیں دے خاوند ، پھل نہ سہنداں بھارا
قفیے دے دیچ گل اسادی ، سبھ سرتے گھر باراں
لوکاں دے گھر ترے ترے دھیاں ، توں میں بھج انگاراں ۳۲۳

”لبھا ہسپر چروکا مائے ! تندھ نوں گل سنایں
دل لا کے سُن گل اسادی ، من جوگی آہی
دعویٰ چڑھلم تھیا سے ، تینوں کیہ سمجھائیں
آکھ دکانی دماں باجموں ، لدھا ہسپر اسائیں ۳۲۴

”لدھا ہسپر کر دکا دیسے ! مجھیں نہت چریندا
کر کر پسیر ، شنجاتے کیکن ؟ جگ الائچے دیشدا
مُونہہ کالا ، شرمندہ جگ دیچ ، عالم پھٹوں دیشدا
کیوں ہی سمجھ سیانی چھوہرا ! باب نیختاں دیشدا ۳۲۵

مائے رانجھے دی بیس روٹی کیتی ، چاول مہیں چھلائے
رک جو چاول سیاں بھٹا ، رانجھا ان نہ کھائے
ستیو کافی درواں والی ، کہ کہ منت مناۓ
کہے دمودر بیس دامن لگی ، بے بینوں توڑ رہا ہے” ۳۶۴

”دعوے کھیریاں بتھے دھیا ! رہن نہ مول کوایں
آکھ حقیقت دھی سیانی ، روپیں ماٹھے تاپیں
اساں نہ سُجھے کوئی زبیں تے ، جو پرنسی تیں تاپیں
کدی تاں سمجھ سیانی چھوہر ! رکھ ایمان کیوایں“ ۳۶۵

”کوڑے ساک نہ تینندے پچے ، بے سو پچ کرائیں
تنقے آدم ایدم کوئی ناہیں ، رختے ہوئی گھڑ مائی
وڈے ولی صادق صاحب دے ، جیہناں پچار سنائی
اوہ دچاری اماں بابا ، تینوں خبر نہ کافی“ ۳۶۶

”آخر شرمندی ہوسی دھیا ! اوڑک ویکھن تاپیں
کھیرے قہر زوال صاحب دے ، مول چھوڑیں ناہیں
لڑپھڑ گھن سن تھکیں تینوں ، اکیس نجھ تھسیاہیں
نج ایسی جھی نالوں لوکا ، گھل لجاون تاپیں ۳۶۹

تانا شدیا نے چوچک بکتے ، ملک ڈھول دھرا یا
شادی ہوئی گھر پوچھ کانے ، عالم اچھل آیا
دین دفعائی مہری تائیں ، سبھناں چنگا بھایا
آکھ دمودر مول نہ ماوے ، اتنا متگتا آیا ۳۸۰

رانجھا ہیر بیٹھے دپچ بیلے ، تانا شادی صن پائی
”کوئی کاج گھایا کسے ، کیہ کافی کڑماںی؟“
کیہ کافی سنت ، کیہ کافی ہلنی ، کیہ کافی پتراںی؟“
آکھ دمودر ہیرے کوؤں ، رانجھے گل پنجھانی ۳۸۱

”ز کو ڈھنگ ، نہ شادی کافی ، نہ کافی کڑماںی
نہ منگیوا ، نہ کافی ہلنی ، نہ کافی پستہ انی
ڈور ہو ہر بیا وستی دپچ ، چوچو سیال دپ آئی
بے آکھیں سدھ دنچ گھنا سیالیں ، مت ہو کے میں سر آئی“ ۳۸۲

”ناہس چاک پر دکا ہیرے ! میں بھی راٹھاں جایا
آئے اسادا جی پچھو ای ، تانا میں چاک سدایا
پھر ان مریندا ، پھٹکاں کھاندا ، پیو وا نان ونچایا
آکھ حقیقت آپنی ہیرے ! تم کیہ من تے آیا؟“ ۳۸۳

”من صاحب توں کامل مرشد، میں عاجز نہ ازمائیں
 لگی آئیں نال پیراں دے، چڈک نہ مینوں جائیں
 دیوں پاک محبت پتھی، بیس گوں نہ سبَر مائیں
 آکھ دمودر سُنی رنجھیٹا ایترے پیراں ہیٹھ مراہیں“ ۳۸۲

”سُنیدی جنخ کھیریاں دی آئی، آکھ ویکھاں کیہ پھیسی
 سہبی کون اساڑا مانا، جے توں ماڈیئیں نپ پیسی
 عالم لگسی میشٹے ڈچھے، توں کیکن سد پچھیسی
 آکھ دمودر کیکن ہوسی، جیں دِن ٹوں پرنسی ۳۸۵

”مارپو پھٹ اوالا مینوں، وت رکرے پرہنیتداه
 کھیرے کھاون کھسان تائیں، میں گوں آپ الیندا
 مجھ نہ سکان میتحوں پچھیں، توں آئیں گوں ازمیندا
 توہہ توب کھیریاں دی پاردن، جو نیندا ذکر کریندا“ ۳۸۶

آٹھی ہیر جلی گھر آپنے، من وچ فکر کریندا
 گھر چوچکانے ٹمک وجا، کن اواز سُنیدا
 گڑیاں گاؤں، آٹا پیسے، کیہا گھاڑ گھڑیتدا
 نال کھیریاں دے کبھڑی ویسی، میتحوں نہیں پچھیندا
 سد کریں، گھر آ دے رنجھیٹا، جے تیں کجھ سُنیدا ۳۸۷

جخچ بناءٰ لے پھٹے کھیرے ، سکتے گل سدائے
نُقرے ، بیلے ، ابلق ، پیلے ، گل گلگاہ بنائے
ہئے ، طبل باج وچ بندے ، محل زبینیں لائے
آکھ دمودر جخچ کھیریاں دی ، دسّن روپ سوائے ۳۸۸

بخشش کارن ڈھو لیتے ، سوے نال چلائے
للھی ، کھیں ، کپڑہ بہتیرا ، کیہ کوئی آکھ سملائے
اٹھ ، ڈھو کشیری بکیے ، روکڑ نال لداۓ
آکھ دمودر ابھے نہ پورے ، ہور کیہ پیز منگائے ۳۸۹

کوتے اُتے ساز کرائی ، رکھ بیسان چلائے
بھنڈ ، بھگتی ، کھیریاں ، آن سو راگ اٹھائے
و جن ڈھول اتے سرنائی ، مجھڑے باز اڈائے
آکھ دمودر کیہ کجھ ڈھو ، دھرقی بھار نہ چائے ۳۹۰

تان پھر پھوچک اُدم کیتا ، جاں سنبھا کھیرے آئے
میدے ، چاول تے گھیو ، کھنڈ ، شکر سیمہ موجود کرائے
آٹا ، دانا ، لیف ، نہالی ، انت نہ کوئی پائے
آکھ دمودر اکبر کوں ، دوویں نہ گھٹ آہے ۳۹۱

مسلفت سد سیالاں کیتی ، کبیوں تیل ٹھکیہاں
 ہنچے پتی ویندی ناہیں ، اجاگیں کھسم کریہاں
 پھرنے تے پھرے مُوشہ پانی ، کیکن آکھ پیکھیہاں
 آکھ دمودر پسح حقیقت ، کیکن بندی دیہاں

۳۹۲

۳۹۳

۳۹۴

۳۹۵

ہورت مائیگیں کتے نہ پوندی ، ایہو متا کریہاں
 جنچے کھاون بہندی روٹی ، تختے ویرہ چھپیہاں
 جاں رج کھادے ، اٹھن لگے ، پانی ہتھ دھویہاں
 آکھ دمودر را تھ بہانے ، چھوہر کوٹھے دیہاں

تراہے ویرے تے چائے مائے ، اندر آن چھپائے
 مکھن پچاہ اتے دوڑھ ماجھا اتے کھنڈر لائے
 کھادس رج تے پانی منگے ، جاں ماڈ سہند صوابے
 آکھ دمودر بے اٹھن لگی تاں ہتھ بھراوان پائے

دھروہی نیہے نئیں کوں بھائی ! مہیں نہ کو چھوہائے
 جدے کھڑپہو ، میں آپے ویندی ، ہتھ نہ مہیں لیاۓ
 نئیں سائیں دے ، گل کریندی ، مینندی بھی سُنیا ہے
 ویرا چھوہے نہ مینڈے پنڈے ، میتوں مٹھ رجھیٹے لائے

مُلکی آن دتی پچ کوٹھے ، ایوس نہ بندی ویہاں
 آئیوں نہر دیوں گندمی نی ارات کھولئے مریہاں
 ایس دی جائیں دھی خان دی ، ہئنے ہی چا پر نیہاں
 اگھ دودر سبھاں بھانی ، نہ ذرا تھل کریہاں

۳۹۶

۳۹۷

آندری نہر ، گندھائی آتے ، میدہ ماں پکائے
 مکھن چھاہے دے پچ موہر ، تھا پیہہ رلائے
 کھانا بھلا پکایا گندی ، کھادوں ہسیر بھائے
 اگھ دودر بے رج کھادا ، تاں ہمیر جواب سنائے

۳۹۸

تاں عکی پھڑ اندر گھتی ، لغرے ہسیر کریندی
 ”ہستی ! پچ سہیلی مینڈی ، اگھ دیکھاں میں کیندی
 کامل مرشد ایسوں بھانی ، تاں نس کیتا مینڈی“
 وس پرائے پئی سیٹی ، ہتھ پھائے تے ہتھون ہلینڈی

۲۹۹

”مائے ایانی ! مُدھ مہندی آنی ، کئیں دے دست گلکیسی ؟
 کہک دل آہی ، رائجن ریتا ، کھیر جاں نوں کیہ دلیسی ؟
 تیسو اٹھ بلوچان والا ، در در جائے چھکیسی
 آکھ دمودر نائہ پھریسی رائجنا ، کھیرے کپھڑی دلیسی ” ۳۰۰

جیوں گھنیر دتے ڈوگر آتے ، پانی ڈڑھے تو انے
 ہمیر نکھیری آئین وچوں ، ماں گئیں گھنی آنے
 چیکو مو سہیلیو مینوں بھی کلانیاں دے تانے
 لوکاں بھانے ڈنگ تھیا ” اماں ! بیں بھانے موہکانے ۳۰۱

کھیرے ڈھکے پاک رنجھیٹا ! کیہیاں دھیر جاں دیندے
 کھنوں کھاسی چوری مکھن ؟ ہمیرے نوں پر دیندے
 کھس گھدو ای منگو اسان تھوں ، تینڈے سر کپکر دیندے
 خاطر جمع کر اسان سُنیا ، بیں گوں تھاں گیں مر دیندے ۳۰۲

” سُنیو بھائی ! میں خبر نہ کافی ، میعنوں قسمت آن پھیایا
 تاں تاں تھائیں بیٹھا ہاں میں ، جاں جاں رزق بھیایا
 اُٹھ چلا جاں ، چھوڑ سیالاں ، تے اسان خط لکھایا
 آکھ دمودر کم کیہ اسان ، رسیو نہ بنا واہیا ” ۳۰۳

”ہن مڈاں جی اُاسی کیتو، جے کھساں تہسیس چلانی
 اگے نا ہے دیندا میاں اجے کھادیں دوھ ملائی
 اندر وڑ تینڈے نہیں دیکھے، جو تین آخر آئی
 آکھ دمودر سر کپسن، جو تین دھم دھمائی“ ۳۰۳

”سُنو بھائی! تُساں ایہو بھانا کئے کہ گالی لڑیا
 جو جانو سو کریہو مینوں، بے منیادا بھسڑیا
 کوئی نہ عذر، یے عذرے تائیں، جی اسادا سڑیا
 بے کر، ہیر کس یتی کھیڑیا، ہزارہ کھس نہ کھڑیا“ ۳۰۵

”بہوں پنڈا دھلایا پھری کھا کے، گھر کے نہ پینیدا
 آٹھ پھر پھریں درج مستی، سدیاں سد نہ دیندا
 ہن آیوں وس اسادے، داخل سزاۓ پینیدا
 آکھ دمودر بے منیادا، کیہا زبان کریندا“ ۳۰۶

”بھائی یہیں تاں عرض کریندا، تھیں مارن ٹوں پئے آہے
 اسان چت ہن پیا ہزارہ، اسان کون رہائے
 جاں جاں قسمت، اسیں تاں تاں بیٹھے، اسان کون رہائے
 سُن بھائی! گھن ایکوں جلسائ، تاں پیوں کھس گھنیا،“ ۳۰۷

تاں مائیئیں ہیر کریںدی نعرے ، روئندی کر کر آہیں
پانی لعام حرام کیتو سو ، روزے کھسم رکھائے
جیسے سیل بیسے بہو یکتے ، ہن اسان کون کھولے
۲۰۸ آکھ دمودر ہن کیکن کھابجے . جے مرشد ٹھاکاں پائے

تاں ڈٹھا زنگ بھراوان اندر کیں ٹوں حق پرنسی ہاں
لنج اساطھی رہندی ناہیں ، کتنا اسیں چھپئی ہاں
ساڑ سبھ پسند کریںدے ، راتیں ہیر مریئی ہاں
چوچاک دے گھر رھیاں گھنیاں ، ہواراں تیل ٹھکنی ہاں
۲۰۹ آکھ دمودر ایوں نہ بندی ، اسین گھوں کلنک پکشی ہاں

تاں ایہہ گل قبیلے بھائی ، سجنان ایشوں بھایا
چارے مانے ، تریوے بھائی ، سجنان منا پکایا
سجنان ہیر سو ماری بھادے ، ترس نہ کیئیں آیا
آکھ دمودر دھی پھانے ، گانا سہنپ بھایا
۲۱۰

نال ترکا لے جھتے مائیئیں ، غان تنخے چل آیا
ہتھی سد بھائی چوچاک ، گوشے بہہ سمجھایا
کر کر وِھ سویں اُس نالوں ، اسان مارن متا پکایا
آکھ دمودر مت ماری ونچیں ، اتے آئے چتا یا
۲۱۱

”بھلا کیتو سے ، جو تُساں بھائی ، مارن متنے پکائے
 راتنے باجھوں رہندی ہیسے ، جیوندی نہ چھڑایا ہے
 بایا لاہیں فرض سرے توں ، وسارتہ گل دو آہے
 ناؤں سائیں دے ، خان سلامت ، کیس پہلوں مریا ہے“ ۳۱۲

”سُن ہیرے ! بھائی ، پیو تینڈا“ باہر سد میں سمجھنیدے
 کوؤں ہوئے سویں دُراڈی ، اسیں ہیرے جوگ مرینڈے
 آئے لیچا مینوں آکھیوس ، نامیں جگر کرینڈے
 آگہ دمودر خطا نہ جانیں ، نینوں چوٹ کرینڈے“ ۳۱۳

”کیہنوں ایہہ مرینڈے ہتھی ! اساد دل لگے ناہیں
 کوڑے سُب ، بھستر دے رتھے ، مولوں بھن ناہیں
 ایہہ کیہہ جانن بے مُبیارے ، کبؤں مارن میں تائیں
 آگہ دمودر کون مرینڈا ، جیں سر دصیدو سائیں“ ۳۱۴

تماں اڈھی راتیں کوڑے سوتے ، مانے بھائی آئے
 کالے جوڑے ، کالے گھوڑے ، اگے چونھی آہے
 دھروہ میانوں پیچتے دھانے ، تُٹے درختی پائے
 آگہ دمودر ہئی آئیں دنلن ، کیہڑا زیسر چوائے ۳۱۵

آئی مہری رومندی لوہو ، ڈاڑھے روئے سنائے
پانی پائے بھینندی دلمن ، روادے تے گل لائے
اگے اگ ، کنڈھولی پچھے ، موئے سُول کرنٹے کھائے
۳۱۶ آکھ دمودر چچک ہوری ، گوہڑے اگے آئے

بُوہتی جنچ کھیڑیاں دی آئی ، بُوہتنا رنگ ہنپیری
تلگی ، تازی تے عراقی ، اُھٹ ، ٹھوکشمیری
محل کٹ کرایاں زینبیں ، ات جھوں بھو سیری
کہے دمودر ہیر سیالی ، آئی جنچ سکپیری
۳۱۷

بانے اُتارا بکتا لٹھاں ، گھرے نیسان بھبايا
ست نگارے پہلی پائی ، تاں عالم اُچل آیا
ندھی ، مددھی اور جوانی ، باقی کو نہ رہایا
آکھ دمودر میں ڈٹھا اکھیں ، راجھے نوں آخر آیا
۳۱۸

رومندی ہیر کریندی نفرے ، رووے کوک سنائی
آئی جنچ ، خوشی جگ ہویاں ، جھوں بیں سبھرائی
ہنکن گھوڑے ، لٹکن جانجی ، مینوں آخر آئی
آکھ دمودر مرنے پچھے ، جیہناں بیں ماٹیبیں پائی
۳۱۹

چوچک یمچع ہوچھا دتا ، لے کر کمیں آئے
دیکھو لوکا ، عالم سارا ، ہور گاؤں سجد آئے
ستکا سوہرا ، ہور کیتردی ، رکشی ہور سوائے
۳۲۰ آکھ دمودر انت نہ پائیئے ، جیتی ترور چھائے

سوہنے پھلان سہرے سرتے ، سجدہ سر پاؤ بنایا
منہری سر پاؤ ، کیسری بانا ، لاثے نوں پہرا لایا
واہ واہ غاوند ، ہیرے سندا ، سبھناں نظری آیا
۳۲۱ آکھ دمودر لاثے تاریں ، عالم دیکھن آیا

سُن دیبیدو چت کیتا چیتا ، اسیں وی دیکھ اوہاں
اپھل عالم آیا سارا ، اسیں کیوں جان بہاہاں
وئنج دکھاہاں ، کسم ہیرے دا ، ہن مشکل رہن اساہاں
آکھ دمودر دیکھن آئے ، اسیں وی دیکھ ملاہاں
۳۲۲

جیلیا چاک بخن دیکھن نوں ، جان پل نیڑے آیا
اگے دھرم گڑیاں سندا ، دیکھو پچھاہاں دھایا
دیکھ رائجھے نوں گڑیاں آکھن ، ہیرے دا پے آیا
آکھ دمودر جھریا دھرقی ، ڈاٹھا جھونا کھایا
۳۲۳

مُدھی پُرٹریوس رت ورثی ، پیرول رت دلائی
نہیں نصیب جنچ دیکھن ساٹوں اجو ہیرے دی آئی
کیتوں فکر کیکن جنچ دستے ، بیٹھا چڑھ اُچی جانی
اکھ دمودر سد لیتا سندھا ، اس پھڑھ ویکھاں بھائی

۳۲۲

وہبید و پھڑھیا سندھے اتے آیا ویکھن تائیں
سندھا چھوڑ دتا تب ایوں ، بلی مثلاں بھائی
ساک چوچک دے کھیراں اگے ، پھرے کماں تائیں
اکھ دمودر جنچ دیکھن نوں ، راجھا گیا تھقاں

۳۲۵

جتنے جتنے دی زیارت کیتی ، وہبید و پھردا آیا
خان دسادے ڈھنا وہبید و ، تاں اُس پھیر پُچھایا
کون جوان سو کملی والا ؟ چل کداوں آیا ؟
”اکھو دسیو ، بھائی مینوں“ ایوں کر خان پُچھایا

۳۲۶

چاکاں بول سئیہے دتے ، کہہ کہ ایہہ سنایا
”آیا تخت ہزاریوں ملدا ، خان مُبلائے رکھایا
سُن کے جنچ آیا ہے دیکھن“ چاکاں ایہہ جواب سنایا
اکھ دمودر تاں اُس کملی ، چڑھا روپ سوایا

۳۲۷

ایہ کوئی کامل سائیں سندا ، تُسان نہ مول لکھایا
عزمت کی مرشناں دیسے ، کوئی بان حریفان لایا
نور عنایت دیسے نہایت ، ولیاں سندا سایا
اگھو یارو ! کامل کوئی ، آپنا آپ پھپایا ۳۲۸

تَان لِرَدَّهَ چَاك رَجْبِيَّهَ تَائِيَن ، درشَن آَكَهْ دِتَّوَ اَي
بَحْلَهَا تَهْيَا بَهْ چَبَّيِي اَهِي ، ظَاهِرَ چَاءَ كَيْمَتُو اَي
كَيْهَا كَمْ ؟ بَهْ آَيُون اَدَّهَ ، آَكَهْ دِيدَر دِتَّوَ اَي
اَكَهْ دِمُورَ دَهَكَهَ كَهَانَدَا ، تَان لِرَدَّهَ سِبَّهَ کَوَيْنِي ۳۲۹

پُنْتی پَیر بَدَھِی چَك رَاجِھَه ، مُرَث پَھِير پَنچَھاہِیں
ڈُنْھا سُہی ڈُمِیٹی کَسَه ، آَكَھِیو سُسْہِیزَرے تَائِيَن
پَیرے ! دِھِیدَد کوئَھَه پَچَدَوْل ، سُہی ڈُنْھا ہے اسَاهِیں
اَكَهْ دِمُورَ بَھْتَی چَوْہَر ، عَلَی سُو آَكَهْ تَنْقَاهِیں ۳۳۰

آَكَهْ عَلَی ، رَبِّیزَر رَاجِھَه تَائِيَن ، کَيْهے سُخْنَه سُنَّا لَئَے
گَلَ دِچَ پَلُو پَلَئَے کَرِیوں ، پَیران تَے ہَتَّھَ لَائَے
آَكَهْ ” دِھِیدَر رَاجِھَه سَائِيَن ، اَسِسْ کَیوْن بَندَی پَلَئَے ”
اَكَهْ دِمُورَ رَبِّیزَر رَاجِھَه سِیتَی ، ہَتَّھَ پَھِيرے ، گَلَ لَائَے ۳۳۱

”کھادا سپ تے پٹی پیرے ، میںوں ہنھ نہ لائیں
 ہندھ بیس ساک کویہا رہیرے ایں جلاں ہزارے تائیں
 توں آپنے دسیں ونچ کھیرے ، بیس کیں نال منی کرائی
 ایتھے ہا سے بُہت کیتو سے ، ہن آپنے جُلیا آہی“ ۲۳۲

”مگل زمیں دا خاوند وصید و ، سبھ ترھے بازی پائی
 بیس بھلی دا کیبہ ازاون ، بیس صدقے گھول گھمانی
 کیا تقصیر ہے آپوں جانا ، تاں بیس بہندی پائی
 کامل مرشد بیس پرنا نینڈا ، دوجی جا نہ کائی“ ۲۳۳

تاں پھیر دھروہ کھڑی کو ٹھے نوں ، رانجھا بیلے آیا
 درد فراق اتے رنگ پیلا ، مُوٹھوں نہ مُول الایا
 ونچبلی نال شیندا کاوڑ ، کیہا ماگ اُھٹایا ؟
 آکھ دمودر ماتم رانجھے ، کیہا مُوٹھوں الایا ۲۳۴

آیا باہمن ریت کریند ، مولی بھٹھ اُٹھانی
 ہری مورے سدائے کرکٹی نوں ، کچھ لئی سجد جائی
 ”بیٹھے خان ننکنڈے مینوں ، کاج سماں مت جائی“
 آکھ دمودر نال باہمن سے ، اُٹھی مہری آئی ۲۳۵

ہیرے ارایت کریںدا باہم ، دھیئے اگھہ صنائیں
سینیاں ! ودھے سو ولی سکھاں ہسکھو سوہرے تماںیں
پنگکے تینڈے کارن دھیئے ، تیکوں شگن کراںیں
منٹ ماؤں کریںدی ہیرے ! مونہوں نہ مول الائیں

۳۲۶

کھک دل آہی ، سورجھن لیتا ، مائے دوجا دل کو ناہیں
مرد پڑیا نہ چھوہے اساںوں ، نا محرم بھتھ نہ لائیں
اسان کامل مرشد پایا ، کجھہ وڑیںدا ناہیں
آپ رکھائے اسیں دے ہتھوں ، اسیں جناہاں ناہیں
اگھہ دمودر میں راجھن دی ، اوهہ ہیرے ہرفا سائیں

۳۲۷

ہستی بیچھ دتی تاں بیلے ، دھبیدو جوگ بلدیا
بھنس گانا ، پہلاں تو نہیں ، بھری اگھہ سنایا
پائی جھات سورج رُشنائی ، راجھے مونہہ وکھلایا
اٹھٹی ہیرے ، پئی جھڑ پیریں ، تے گل دچ پٹو پایا

۳۲۸

و رجھتھے بھاوی ، بھق تھقاںیں ، عذر بے ھدری دا ناہیں
ہہیں نمانی ، کجھہ نہ جانا ، با جھوں مرشد سائیں
اٹھتے پھر دھیان تشاڈا ، نہ کرسان سائس اجاںیں
اگھہ دمودر وس نہ بینڈے ، جیوں جانیں تیسویں سچائیں ”

۳۲۹

تال بآہن پچھے مہری کوں، ”ایسہ آہا کون دسائیں
مالم گل حقیقت کیتی، کیوں نپ حق کرائیں
مہری! نہ سیندی چوچ، آکھے ”تال بجھائیں
اگھ دمودر سو ڈٹھا اکھیں، جو کئیں سندے آہیں“ ۲۳۰

وڈھی دے ولایا بآہن، پردہ ماں کیتندی
بآہن بیچ دتے پھر پچھے، تال سو آپے ویندی
گئی گئی لے سجنان کیتی، پردے ماں ڈھکیندی
اگھ دمودر کبھڑے دیلے، ڈولی ہسیرہ پئیندی ۲۳۱

کھارے اتے سادُ بیٹھے کھاریں خان ڈھایا
آئیوں گڑی نکاح بھامان، فاضی جیوں فرمایا
ماں دیر اتے کپ مہری، سبھے گھنن آیا
اگھ دمودر ہسیرے ڈٹھا، جو خلل میتوں آیا ۲۳۲

”سہقہ نہ لایو ویرا میتوں، بیس آپے نال ونچائیں
اما، دیر نہ محروم کوئی۔ باجھوں دصیدو سائیں
میکل مار جلی سلیٹی، آپے ویکن تائیں
اگھ دمودر بھسان کھاریں، کیبیه نقصان اسائیں“ ۲۳۳

قاضی کہے سُن دیا ہیرے ، وکیل کریں جے کوئی
پہنچاں کیں تھوں باجھ وکیل ، قید شرعاً دی ہوئی
”تکہ قبول علی دیبا؟“ آگھ سُنے سمجھے کوئی“

آگھ دمودر اُتے دیلے ، ہمیر جواب دتوڑای ۳۳۴

نیسُون گوٹھی ڈوری قاضی ، جے کوئی وکیل کرائیں
حاضر ہو بیٹھی میں ظاہر ، گھن جواب دوائیں
آگھیں کوک سُنائیں لوکاں ، عالم جوگ سُنائیں
”راجھن ہوری اسان مبارک ، کھیرا اتاں تائیں“ ۳۳۵

تمان مُونہہ گھٹ نہ بول دتّ ، ہو ہو ہوئی
زوری نپ بھوانی ہیراں ، لاواں گھن کھلوئی
زوری کیکہ کریسی بایا ، جے مُونہہ توں لختی لوئی
آگھ دمودر چلی اندر ، جھٹے سون کتوڑای ۳۳۶

کر کر ریت آئدو نیں کھیرا ، تماں چل اندر آیا
دتوس پیر پلنگہ دے اُتے ، ہمیر جگائے بہایا
بیٹھنے کون سی؟ ذات سو کھیرا ، نتھ تماچا لایا
آگھ دمودر دند رنجانے ، لوہو نال چلایا ۳۳۷

بھویاں مغز، تے ہاؤں بھیڑا ، مندا حال سُنایا
مراں جے مارے دُوجا مینوں ، روڈے دکھ سیا
روڈے کھیرا ، دند رنجانے ، لوہو نال چلایا
آکھ دمودر روندی سلیٹی ، بیس سنجھ نامحر لایا ۲۲۸

تانا کر عقل ، بچائے آپے ، تُردہ کت تماچا لیا
ناڈیں رنجیٹا تے کالی کمل ، چل اُداویں آیا
ویکھ دکانا اُس دے پچھے ، تانا چل ویکھ آیا
آکھ دمودر رانجھے پچھے ، ایہو حال کریا ۲۲۹

سُن کر سُنن آئی سلیٹی ” بیس صدقے کیتی آہی
جے بیس بھل تماچا لایا ، بخش گناہ اساہیں
گل درج پُلو دست پیراں تے ، بیس بھل داشرم تساہیں
ٹوں بھی میندا ماں پیو جایا ، کچھ تقاضت ناہیں ” ۲۵۰

” کنھے ڈھھو؟ صدقے کیتی ، بیس پچھاں تُردہ تاہیں
اکیس دا سکھ ، ہرم میندا ، بیس گوں آکھ سُنائیں
راہ سکیندی ، کاگ اُڈیندی ، اچھ پنڈے تاہیں
صدقے کیتی ، ویرا تیھوں ، رانجھا دس کھاہیں ” ۲۵۱

”بے ہو وے حکم گوئیں اُھٹ کے“ آکھے رہیے تائیں
 ”مت ہو وے ہی کھلتا دصیدو، بے پرواہ اکھا ہیں“
 ”اُھٹی ویکھ رنجھیا، ویرا! کیہ کیں بھی نال ادا ہیں؟“
 آکھ دمودر جکپا کھیرا ، اپ بچاون تائیں ۲۵۲

وڑیا دنخ ، بچھے بچن لئھی ، تان پچھے سبھے کوئی
 آکھ دیکھاں ، راتیں نال سلیٹی ، ساگل کیوں کہ ہوئی؟
 انکھی بُہت سُنی اے سلیٹی ، تیں نال کیکن ہوئی؟
 آکھ دمودر گل دے اسانوں سبھاں دنخ پچھیو ای ۲۵۳

بیٹھ حقیقت کیتی کھیرے ، سُنیو گلان بھائی
 کیتی چاگھ کھڑیاں ہک مندی ، دیوے جوت بھائی
 اگے پین بدھی گھوڑی ، میتوں خبر نہ کائی
 ویکھ بابا! دند رنجھانے ، پُستی گھوڑی لائی

۲۵۴

رات گزاری دڑے دیلے ، غانان ہنخ اٹھائے
 دیون اُھٹ تے ٹھوٹ ، گھوڑے ، پٹھا کھیس سوانئے
 دیون روکڑ تے جنس کیتی ، ابھے دیون نوں سدھارائے
 آکھ دمودر راٹھاں ویکھو ، کیتیں سمجھ رجاء تے ۲۵۵

تاش میں لعام تپاری تھیا ، کمیں سدن آئے
خان گئے ، کھاؤن دے تائیں ، کھانا کھا بوجا گھائے
بینک بیٹھے ، چلن پیا لے ، خان شراب منگائے
آگہ دسوار منٹے سادو ، چوچک آٹھی آئے

۲۵۶

منجے آن وچائے چوچک ، داج سمان کرائے
بڑتو سونا ، بہو بھانتی گئے ، آن موجود کرائے
ہندسوایاں دو منڈ کھڑا ایاں چائے کمیں گھن آئے
پیہڑا ، پلٹگھ ، مرصیا رپ دا ، تلے نال آنائے

۲۵۷

داج پٹانگل کہ ترے تیور ، پتیں کھیس اُناۓ
رمل بر ویکھو گل دی بھاری ، گلی کپور سہائے
سرے دانی سونے سندی ، چوئی موقی لائے
ٹمک رپے سندرا لوکا ، اپھے قدم سوانئے

۲۵۸

پکواناں دے ڈھیر دسیندے ، جانے پربت سلائے
شئے پاہی حاضر لوکا ، کیہ کوئی آگہ سنائے
ہر جانجی سرپاؤ سنبھری ، چھئے سیت سہائے
آگہ دسوار میں اکھیں ڈھنا ، جو ویکھے سو ای سلاہے

۲۵۹

کھیرے سے کمیں مارو ، اوہناں داج اٹھایا
 بخ سلیتے محکم کیتے ، سجھو مال بھنایا
 آن بدھونیں ڈیرا سارا ، چلن تے چست چایا
 آگھہ دمودر سو کچھ کھپیا ، جو کچھ رب کھایا ۳۶۰

پچکے بتگ تیاری کیتی ، چلن تے چست چایا
 کر کر ڈدا شربکاں نالوں ، لے اساب بخایا
 جیوں چھو رات پوے کھیرے نوں ، تیوں تیوں مرنایا
 آگھہ دیکھاں ہن کیکن ہوئی ، کل تاں ” آگھہ بچایا“ ۳۶۱

راتیں ونج بہانہ کیتوس ، ” دھید د جوگ سدا یا
 سُن بہیرے ! میں نیلے دے وچ ، چل اپیچا آیا
 آوم سد سہی اک داری ، ایتھے اوہ نہ آیا؟
 دیکھو بھائی عقل کھیرے دی جس آپنا آپ بچایا ۳۶۲

پھر رات ہے باقی رہی ، وجہی بنت تداریں
 پچکے بتگ جوانی بھائی ، بھوئیں نہیں مے سائیں
 ہئنے طبل باز روپے دے ، بوہئے سونے باہیں
 آگھہ دمودر اچھاڑ مخملی ، پایا ڈولی تائیں ۳۶۳

بُو ہے آکھوتی ڈولی ، سچھا سونے جھاری
مسلمت چوچک خان کریندے ، لے کر خلوت بھاری
ہُن اس کیکن ڈولی پائیئے ، اگے قہر قہاری
آکھ دمودر نورے مسلمت ، یجیوں کٹھ سواری ۳۶۲

مُونہہ بخنو ، رُون دیو وات دچ ، ایہہ کم کرپیاں
شارت دتے کھاراں تایں ، بُوہت شتاب مرپیاں
کرو کفایت دستے ساری ، ودا نہ مُول کرپیاں
آکھ دمودر خان نہ منے ، آپے منش مرپیاں“ ۳۶۵

”جافی زور کتنا ، سُن خانا ! بخنو مشکین ایں
بُوہت گھارا ہوسی تدوں ، جتنے نہ جانیں کائی
کر شارت دچ گھتو ڈولی ، دُوجی گل نہ کائی“
آکھ دمودر خان چوچک نے ، ایہی گل طہرانی ۳۶۶

تاں تاں تایں چوچک رُتا ، کے بُوہتا دکھ پایا
سے سے کر بُوہتی منت ، کیدو جگ سدا یا
”تھیو نابر ، ناؤں سائیں دے ، میں گل دچ پٹکا پایا
کیہ تھیا ہے نکر ربانا ، مینڈے ماں پیو جایا“ ۳۶۷

”بکھری بازی پائی اے دھی پاردا ، مت نہ تینوں کامیں
کتنے نال دے دیسی ، کتنے تنگ اٹھائیں
کتنے مجھے توںگ آئھیں ، کتنے ڈولی چائیں
چلائے لکنک گھوں سپادا ، ٹمک سردیو، جو جافے رانجھا چائیں“ ۲۶۸

تماں ہو ہو ہوئی بھائی ، کیدو نیاوس چکایا
مئتا ڈوم گیا دیچ بیلے ، دیصیدو جوگ سدا یا
چل ڈومیٹا ہویا آگیرے ، بیلے دے دیچ آیا
اگھ دمودر گوکے ڈومیٹا ، رانجھے جوگ بلایا ۲۶۹

بیلے دے دیچ گوکے ڈومیٹا ، رانجھے جوگ بلائی
چلیا ڈوم سدیندا رانجھا ، اگوں کاورٹ آئی
”رکت ووڑینا ایں؟ آکھ حقیقت ، بل سندھے دی جائی“
اگھ دمودر ”ہیر نہ دیندی ، توں سر ٹمک ونجھے چائی“ ۲۷۰

نقی نیار چلیا رنجھیٹا ، جاں اُس انجھ مسنایا
لے اسیاب چلیا چھڈ ڈیرا ، ٹمک پھک نوں آیا
ٹمک سر دتا رانجھے دے ، ڈولی کوں بہایا
اگھ دمودر ڈولی کوے ، لے گھوڑی کھیڑا آیا ۲۷۱

”سُن نی مائے ، مندا کر کر چنگا کیتو ، صدقے ویندی آہی
 من سوال ، اساڈا مائے ، ڈردی آکھاں ناہی
 بئی بھی نیکی چارڑھ اسماں تے ، گل دپھ پلو پائی
 ڈولی دپھ بھائے رنجھیٹا ، نال کھاراں چائی“ ۲۶

”بیٹھی اندھی کاہلی ، ہوویں دھیری ، دھیدو نال سدھایا
 آکھیں ڈٹھے رجیئے ناہیں ، کیہ ہوسی کول بھایاں
 پھلان سندی داشتنا رجیئے ، کبکہ ہوسی نک لایاں“
 آکھ دمودر ماوں دھیوں نوں ، سخنان نال سمجھایا ۲۷

رووے سہستی ، کول کھوتی ، جاں دیکھے ہیرے تائیں
 ”تینڈے دچھوڑے ہیرے گڑھیے ، جیون مینڈا ناپیں
 بیڑی ، بیلا ، کھاوے اساؤں ، خالی دیکھ مر جائیں
 آکھ دمودر ، ڈاٹھا دچھوڑا ، دُتا سچتے سائیں“ ۲۸

”پیا دچھوڑا ڈاٹھا سہستی ، ووت ن آون ہوسی
 سکتھے دیکھاں بیلا ، سیاں ، کینڈی سک کھلوسی
 تینڈی سک دے کارن سہستی ، ہسیسہ نمائی روی
 ان ڈٹھیاں دپھ ہستی دیکھاں ، جال اساڈی لیکن ہوسی“ ۲۹

”تینڈی جال تاں ہو سی ہیرے ! تین دھید و نال چلایا
 سُنجھے جنگ سیالاں دے وچ ، مینوں بھی رہنا آیا
 نہ دھید و ، نہ توں دیسیسی ، رب وچھوڑا پایا“
 آگھ دمودر ہستی دے سُختاں ، سارا آتن روایا ۳۸۰

رُتی رہیر بہوں پھر تائیں ، کرے و دیا نال سیلی
 ”راج تُساڑے اُتے سیتو ، میں سدا رہی ایسی
 ڈار تُساڑی وچوں نکھڑی ، یجوں گوکے کوئنج اکیلی
 آگھ دمودر ہمیر جو آکھے ”سائیں اساڑا بیلی“ ۳۸۱

”سائیں تُساڑا بیلی ہو مے ، سانوں دے وچھوڑا چلی
 کشته رہیر تے کشته رانجھا ، کشته بیانی گلی
 کشته بیڑی تے کشته پنچ ، رکت پپل رکت جھلی
 آگھ دمودر وچھوڑے تینڈے ، میں مرسان روئے اکلی“ ۳۸۲

”صد قے کیتی ، میں ہستی تُساختوں ، آتن چھوڑ سدھائی
 بیڑی ، بیلا تے پپل ، پینگھاں ، لڈن باپ تے بھائی
 اسیں مجھے ان ڈھیں بوجیں ، پھر آون گل نہ کافی
 نہ کو لوہ ، نہ تکیہ مینوں ، نہ کو باپ نہ مائی“ ۳۸۳

روندے آتن تے روندے ویہڑے ، جیوں جیوں دا کریندی
 روون بُرکھ ، بُبُل ، پنکھیرو ، سہیاں فارے دیندی
 رووے ماوں ، نہ مُونہہ اللئے ، پھردی پیٹ گھمہندی
 آکھ دمودر آکھ مہری ”میں رانجھے تائیں دیندی“ ۲۸۳

روون پتر درختاں سندا ، روون بوٹے کاہیں
 رووے بُدھی ، بُدھی ، لوكا ، روون ستے پاہیں
 جُبیلا کلک ، صحیح سلیطی ، ونجن جوگی نامیں
 اس دے راج سیالاں دے فچ ، ستم کہیں سرناہیں
 آکھ دمودر کوگ پئی ہیں ، حاجت چوپک دی نامیں ۲۸۵

ڈولی چائے چلانی یارو ، ٹمک رانجھے چایا
 تنهیے راہ روان ہو لوكا ، لوك ڈرے نوں آیا
 جو کوئی دیکھے ، سوای رووے ، لوكاں شور مچایا
 آکھ دمودر ہیر دے ٹریاں ، سارا عالم آیا ۲۸۶

سچھ عالم اچھل کر جُبیلا ، رو رو دا کریندے
 ڈولی پائی تے چلنے کھیرے ، ناہیں کے ملیندے
 ماو ڈرے نوں آئی آہی ، ڈولی نپ انکیندے
 ”من دھیا ! توں تھی سیانی ، میں دکھ وچھوڑا دیندے“
 انھو ہاری ، ویرہ بھجا ہوں ، اسیں تین توں رہن ش دیندے“ ۲۸۷

”جھوٹے لارے ، نہ کر مائے ، مینوں جان ویندی
 کس لوٹیندا مائے مینوں ، ابھے نہ کچھ چھڑیندی
 جو کچھ تینڈے اندر گذرے ، معلم مہیں کریندی
 ماں سبیالی جلدی واری ، میکوں ست انگار شیندی
 آگہ نہ ماں دلاسہ گوڑا ، میں آپے طری ویندی“ ۳۸۸

ماں اتے بھرجائیاں ، بھیناں ، سبھ ودے نوں آیاں
 پایا جنگل ردون دا بھاری ، ردون دا لے دایاں
 رکھوں پھیر وکساہاں تینوں ، ردون کیہ بھرجائیاں
 آگہ دمودر ودا کبتوں نیں ، پھرن پچھوہاں ناہیاں ۳۸۹

”سن مائے تیکوں بیٹی آکھے ، تینوں خبر نہ کائی
 میں ہمان مسافر ، گندی ! خاوند آن بہانی
 بھے آیا کسم سنجھا یوس مینوں ، تدھ کیہی بازی پائی
 لے مائے گھر جھنگ سیالی ، اکیس اکھڑے تھی راہی“ ۳۹۰

تار لختے سبھ غان گھوڑیاں اُتوں ، ودا کرن کیئی تائیں
 ادوں اُدوں گل بھاغنا ، گھوڑے منس اکھائیں
 ساؤ ، راٹھ ، سورے بکھتے ، کوٹھے جیدیاں آہیں
 آکھو بھائی شکل جواناں ، رکیکر صفت اکھائیں
 ہو ہو اگیرے میں کھڑا دمودر ، بھے اکھیں ودا وکھائیں ۳۹۱

تاں تاں ودا پچوچک سبھ کيتا ، گل دچ پُو پایا
 ”پہلا ویر میں چھڑیں کيتا ، سو جن ہیرے لیا
 دوچا ویر ناہریں کيتا ، کوئی بھت نہ آیا
 ناہس تویاں کسے اگے ، ہن ہیرے آن نوایا“
 ۲۹۲

”ہیر مینڈی صاحبی ، توں مینڈا سر سائیں
 مینڈے گردی نہاں نگولی ، تمیں ہیر دتی میں تائیں
 تیرا کيتا وڈا ہویا ، کیہڑے وات سلاہیں“
 آکھ دمودر پیرے مہند لائے ، پھر پچوچک لایا آتاہیں
 ۲۹۳

تاں کیتی منزل ، راہ چلن نوں ”سول اندر لہر اسہی
 کس بدھ کسر بجھے اس قوں ، دل ارمان پُچھائی
 تھائیں مریوس ، مول نہ چھوڑیوس ، چھوڑیا چنگا ناہیں
 وڈا غیتم اسادی بھلی“ آکھ دمودر سائیں
 ۲۹۴

نال کا دردے پھر پھر شان ، مارن ٹمک تائیں
 بمحس گردن ، تریٹ مرپنڈے ، فرا اسایش ناہیں
 دھکے پو بھاں ، اڈی کھوڑے ، آون مارن تائیں
 مکھی روں مرپندا دھیدو ، کیہ تشیبہ سنائیں
 ۲۹۵

مال حال کر پہنچا پچھے ، منزلِ دُبیری آئے
لختے غان ، پھر دن رہنڈے ، گوہے کوں چنانے
آئے گنڈے ، کیندے پوری ، بسختے کھائے اگھائے
اگھ دمودر پیٹھے ساؤ ، گھوڑے ٹکیں لگائے

۳۹۶

۳۹۶

تموں نان سدائی چوری ، ہبیرے دیون تائیں
ولادے کھوائے سہانی دائی ، ہبیر سلیٹی تائیں
بھلکھلی ہوسی ، ردندی ردندی ، کجھ کھادا ہوسی ناہیں
اگھ دمودر تتنے دیلے ، لے آئی ہبیرے تائیں

”سُن نی ہبیرے ! ایہ سوہرے دتی“ ، دائی گل سناۓ
”سُن دائی ! سُن کیہ لے آئی ؟“ ہبیرے تیوڑی آئی
”آپنے سبھا ہوئے پڑائے ، ہوئے راکھی ، مہر نہ آئی
کھاندے مرے ، چوری تے پانی ، اساب کیہ اشناۓ
اگھ دمودر نہیں اسادا ، نہ کو باپ نہ مائی“

۳۹۸

۳۹۹

ادھی چوری دائی کھادی ، ادھی دھری اٹھائیں
لے آئی چوری دھیدو پئے ، دتی سہقت توائیں
”ادھی لے کھادی سلیٹی ، ادھی تیرے تائیں
اگھ دمودر اٹھ رنجھیٹے دہتقرٹ لئی تائیں

تاش د صیدو ہختہ چوری یعنی ، رکھی کھادن تائیں
گھن نوالہ پہلا رانجھے ، رکھی چسیر تائیں
”بول خلاف بخایو ای روزہ ، لعنت تیرے تائیں
اگھ فی دائیِ اکوڑا الایو، وچ مُشک سلیٹی دا ناہیں“ ۵۰۰

پھر کر دغا ، دائیِ ایبھ کتنا ، لے ہیرے تھے آئی
دھیا ادھی تینوں دتی رانجھے ، ادھی آپ مُونہہ پائی
کر ناں سائیں دا ہیرے یعنی ، بُکھمی اورک دی آہی
اگھ د موادر کھادن بیٹھی ، پیغ چوچک دی جائی ۵۰۱

”لعنت تیرے تائیں دائیِ ! ہیر غصہ نغم کھادے
چوری لے یعنی ہختہ ہیرے ، لڑدی بھوان چڑھادے
اکھیں تاش سر بھنا چتنا ، روزہ جان بھنادیں
توں تاش د چوں رکھیں آپے ، نہ مُشک رنجھیٹے دا آوے“ ۵۰۲

تاش دائی کھادی چوری بھائی ، پھیر بُلیندی ناہیں
رہے رات ، دیوٹھہ ہوبیا لوکا ، چلے شجو صباحیں
در ٹمک سر د صیدو دتا ، چلے منزل پھر راہیں
اکھو یار کریہاں مسلت ، چاک مارن دے تائیں ۵۰۳

میاں رانجھے کھڑیاں ڈُٹھا ، ہمیر کھیرے کے چلے
نیگے پنڈے چوٹاں پیٹیاں ، نین نہ رہندے ٹھکھے
کڑوں کٹھاں تخت ہزارہ ، سام کھیریاں دی جھنے
کیہنوں آکھاں اندر سندی ، دکھاں سینے ملے ۵۰۳

”سُن وے کھیرا قدیکی بھیرا ، کبیوں توں ہتھ دا ترٹا
رانجھا میندا گنڈھ گنڈھیندا ، تو لکھے ہار دا لڑ ترٹا
بکر تینڈے ہتھ آدے ناہیں ، توں توڑا ہوں مٹھا
اگھ دموکر دڑے مہقون ، توں پچ اسادا گھٹھا“ ۵۰۵

اہل مارن رانجھے تائیں ، داخل سزاۓ کریندے
رت درق پنڈا ہویا ، ترس نہ مول کریندے
بیہڑا اوسے سبھ ساہا ، دند کر پچ دیںدے
اگھ دموکر وس غیماں ، سبھ ارمان چکیندے ۵۰۶

سُنوا یارو ! نام سائیں نے ، کبیوں مینوں حرام مریندے
لے شمشیر ، گردن تے گاٹا ، اینیے دھون کپیندے؟
مندا حال نہ ترس ٹساںوں ، پھر پھر میں سبھیںدے
ڈریے غصب سائیں نے کلوں ، اساف ازار کریندے“ ۵۰۷

ساؤ ان دل کر تنا پکایا ، کبھی طرخ مریہاں
 ۔ شمشیر مریہاں گردن ، گھوں کنک مچکیہاں
 نال خواری ، عالم ساری ، ملامت دور کریہاں
 اکیس سردن ، جان لفڑی آدے ، مارو نئیں سٹیہاں ۵۰۸

آیت خان بھان مسلت ”ایہہ نہ کم کریہاں
 چاک چوچک دے نالے دیندے ، انج نہ ایں مریہاں
 اس پدھ لجا رہندی ناہیں ، جو سرتے بدی چیہاں
 مجیں دے پائیے وچ نئیں نے ، اس نوں بوڑ مریہاں“ ۵۰۹

بیڑی آئے پڑھ سبھ ساؤ ، دل غصہ سختناہیں
 پائیے نئیں وچ ، دھل نہ بندی ، جا بیڑی وچ ناہیں
 دھک چلیا ، سختا بھایا ، ویلا مرے کواہیں
 اگر دھوکر نال اسادے ، جیوندا بندا ناہیں ۵۱۰

مُن کر عرض سنائی دھیدو ” مہیں حرام مریندے
 جے کادر تیں ، کجھتی میندی ، نیبھے سیں ہیندے ؟
 سختے بختے دیر نہ لیندے ؟ کبھی طرخ کریندے
 سر پر دامن گیر تسانہے ، جے نیبھے چوٹ کریندے ’ ۵۱۱

تَانِ مَارِ هَلَّاْپَهُ عَكْمِي ڈھوِیا ، ایوں سو چلدا نایاں
”پہلے پُو تو دیچ نئیں دے، دکھپ چڑھدی لاه اسماں
میںیں چاکا ڈھونئیں دیچ“ ، حال سُٹایو تائیں
اگھ دمودر رد رو رانجھے ، سوریا پیران تائیں

۵۱۲

”میں آپ نہ لتی ، تسان آپے دتی ، کیہا قہر کیتو ہے
کوئھے اُتے چاڑھ کریاں ، پورڈی لاد گھدیو ہے“
دکھ کر دھید درویا بھائی ، بنجے آئے کھلوئے
اگھ دمودر ڈھل نہ بندی ، جے پنجے حاضر ہوئے

۵۱۳

”کیوں ڈنڈ دکھ دھید رانجھا“ پیران اگھ سنا یا
”آپے اسان سزا دوالی ، پوہتا دکھ سوا یا
نہ ردش ہوندا اتنے باجھوں ، آپ سزا دوا یا
اکھن پیر پو دیچ نئیں دے ، اسان نال بیڑا چایا“

۵۱۴

محنی پائیاں ، کتر چائیاں ، رانجھے باک چلا یاں
دھید و رانجھے تے ہیر سیالی ، میں دیچ اکھیں لائیاں
روون دکھ پڑانے اپنے ، دکھ کر کڈھن آہیاں
اگھ دمودر دھید تائیں ، پھر کہ رہیر سُٹایاں

۵۱۵

گھن بنیہا رانجھے واہیا ، کیہے سردد وجائی
 کچو ، پچو ، جلھوڑا ، گھاں ، جل دپھ جھاتی پائی
 رکر پئے ونجھ ملاحاں ہتھوں ، تن دی خبر نہ کائی
 گھوڑے جانجھی نوں ہوئی مستی ، بیڑی لئے آئی
 آکھ دمودر نال دوپھرے ، بیڑی بنتے لائی ۵۱۶

آپ آپنے جانجھی ہوئے ، سلیٹی یانع بہائی
 خبران کھیریاں دے گھر گیاں ، ہوئی جگ و دھائی
 سس ، شریکنیاں ، سمجھ طیاں ، تناناں تے بھر جائی
 آکھو یار و سجد سوانی ، ریت کرن نوں آئی ۵۱۷

تاں سس جھات کر یئدی ہیرے ، متحے منھا لایا
 جحاور جل نہ سکی سستو ، مونہوں نہ بول الایا
 صفت کر یئدی سس سیالی ، دستے روپ سوا یا
 آکھ دمودر سس دکانی ، جاں ہیرے مونہہ دکھایا ۵۱۸

لے ہتھ پوری ، گھٹ نوالہ ، ہیرے دے مونہہ دیندی
 ”سائیں دا ناؤں ، کھا سیالی ، میں تینڈا شگن میندی
 صدقے کیتی کھا خوشی کر ، میں آپنی اچھ پسجیندی
 دیکھ ورگ لئھا نہیں مینڈا ، میں صدقے تبتھوں ویندی“ ۵۱۹

”سُن فرستے ، تُدھ کیہ کر جاتی ، توں چُری کس کھوئندی ؟
 اسماں لوگ سماں ناہیں ، توں کس نوں ان وکھیندی ؟
 کھانا سافون کھان نہ آدے ، کیوں توں دھم پلیندی ؟
 آگھ دھوڈر کیوں نیسو کھاندی ؟ جے رانجھے کوں بھیندی“

۵۲.

تاں سُن کاڑ کیتی مہری ، اگوں دائی گل حپسلائی
 رائیں چوری سبھناں دتی ، چاکے نہ ملی آہی
 اوہا گل ہُن کرے سیٹی ” ہوسن گل چینتے آئی
 آگھ دھوڈر مہری اگے ، دائی گل ولائی ۵۲۱

۵۲۱

”تدوں نوں دو بھے بھائی ، سبھا کھری کریندی
 کیہنؤں دینی ایں رئے چوری ما کس نوں توں کھوئندی
 کھادا جان جان ہاسے یول ، ہُن روزے اسماں بھیندی
 آگھ دھوڈر بھے رانجھا نال بھائیں ، میں تینوں سبھ سمجھیندی“

۵۲۲

”لئی مُندری کھیڈن آئیاں ، سبھ کھیریاں دیاں رئاں
 ”ہکے تاں کھیڈے دھیڈو رانجھا ، نہیں دندکھیڈے نے بھنا
 ہل کر سییاں دیو مبارک ، رہیرے رانجھا دنا“
 آگھ دھوڈر کہن کھیریاں دیاں ، رہیرے کرے آمنا ۵۲۳

۵۲۳

تاش تاش کھپ پئی بہتیری ، پخچو خلق کریندی
اکھ کھلوتی مہری آپے ، نامیں بہت کریندی
بھٹھ ایسی صوت سونہنی ، مونہوں یڑا ایلنڈی
پلوچنڈ ، اکھی مہرٹی ، کمتوں کاجوں دیندی

۵۲۳

”پختے مویا ! ساک کید کیتا ، اس نوں مول نہ جائیں؟
شیفہ برندرا ، کوہن بندرا ، ڈردے اس جردانے
مار تسلہ حال کیتو ای ، ڈردے جنم جردانے
اگھ دمودر سیخ کو ڈردا ، کیہ نندھ اکھ دکھانے“

۵۲۵

سُن کے علی غصہ کیتا ، ایہو چاک مرائیے
مار دھرائے سٹو درج نیں دے ، گلوں لکنک چکائیے
سد بھراو ، سناگے علی ، ایہو متا پکائیے
اگھ دمودر ایہو بندی ، اچ رانچھے جوگ مرائیے

۵۲۶

سُن کر خاناں گرمی کیتی ، مارن توڑ مندا یا
ویکھو ڈیٹھی گئی مادختے ، سیخ کچھ اکھ سنا یا
سُن دیبدد بھو کیتا چند دا ، چلن تے چت چایا
دستے دھرک نالے ہی محیں ، راتیں نیں تروا یا
اگھ دمودر جاں پورہ پھٹی ، تاش پار کدمی تے آیا

۵۲۷

کھو ج گول سنجاتے ڈولی دے ، تاں دُکھ اُچھل آیا
 مُٹھاں دِپ اُدائے ہٹی ، آپنا راڑ مٹایا
 کاڈڑ کرے رنیسے اُتے ، سُکے بزر کراہی
 آگو دمودر سن دُجھلی نوں ، کیا تر سجن آیا

۵۲۸

گُڑیاں پُچھن - ”سن پر دیسی؟ کبھ کوئی سن پایا؟
 کوئی موبایک منگو کھڑیا ، کہ تُردھ مان لکھایا؟
 حال اجھا ، کت توں کیتو؟“ گُڑیاں ایوں پچھایا
 آگو دمودر دیکھ تماشہ ، دُکھ رنیسے نوں آیا

۵۲۹

کبھ پُچھسو بختوں تئے نوں ، اج میں تاں کھیپ مرائی
 بے منیادا حال نہ کوئی ، مینوں توه نہ کافی
 جھٹا تپ رہیا آتش بن ، ہن مر ویندا ہاں اتے جانی
 آگو دمودر مینوں گل ہنیرا ، تساں نوں رد شناز“

۵۳۰

تاں اک ڈومیٹی صبح سنجاتا ، تاں اس گل سُناہی
 کل دوپہر میں شدیانے دبّتے ، جد جنخ کھیریاں دی آئی
 گل ڈومائی ہوئی اکٹھی ، ودھائی منگن کو دھائی
 اکھیں ڈھٹا آئے اسماں ، سر ڈمک دیندا چائی

۵۳۱

صحیح سنگلنا رائجھا کرڈیاں ، ”اکھیں نہ عرض کریہاں
اوہو چیہاں جائیں ایختے ، بیلے گوئی کریہاں
توں اوہو رائجھا تے اسیں اوہو کرڈیاں ، نون عشق لئی ہاں
اکھ دمودر بھے ہوویں راضی ، ناں اُدم ایہہ کریہاں“
۵۲۲

”بھے کوئی چیوے چند دے باجھوں ، تاں میں موپاں جیوائیں
رکھتے رہن اسادا تھیوے ، جان اساد دچ ناہیں
پھرا رُوح بھیر دے پختے ، کیہ پڑھ جانیں ناہیں
کرڈیو ! بھے کوئی چیوے چند دے باجھوں ، تاں بھیرے باجھ جیوائیں“
۵۲۳

تاں محلیا چاک ، باگے دھر مجھیں ، چلن چت اٹھایا
بیلے آڈیا پھر تختے ، تختے نال منگو دے آیا
چنت اُداس کیتوں بہتیرا ، بہوں دکھ اُچھل آیا
اکھ دمودر تختے جلصر ، او تختے متفا لایا
۵۲۴

جا سنگان ، رُتا دکھ دھیدو ، سوھر دھوآن بھائی
اُسن چم چڑھیا جلصر تے ، ونجھلی درد وگانی
نال فراق دِدوہ دکھ کر ، بُنیہا درد وگانی
اکھ دمودر سُنیا سُنیا ، سیچ اُت دیلے آئی
۵۲۵

کے نتھیں ، کے چادر ، کے سلاری آہیاں
گئیاں نیں سدھ سریدوں جیرت کیسی روتے دھائیاں
وڈے ودودہ دراگ وڈیرے ، مک پک نوں آئیاں
اکھ دمودر کھنوں دھیرن ، گوپیاں کرشن صبلائیاں

۵۳۶

۵۳۷

بلیاں آ رنجھیٹے تائیں ، بُہت دراگ دڑایا
”کون قضا تینوں تھیا ، جے چل اگیرے آیا
کمیں نال گئے بہتیرے ، کہیں نہ آپ دکھایا
کون قضا تینوں تھیا ، حال اجھیے آیا ؟“

”پہلی منزل کیتی اسان ، سر پھر طمک چایا
دے دے گھبیاں سر مینڈے نے سجنان بہوں تایا
اوھے راہ اوھ مردہ ہویا ، میں سہیا جو رب سہیا
سُن ہتی ! جاں پتن پہنچتے ، اوہناں مارن متا پکایا

۵۳۸

۵۳۹

”مارن متا پکایا کھیڑیاں ، ابھا گل کیتی آئیں
نیں وچ گھت بوڑیاں اس نوں بھیری نیت بدھی آئیں
اکھیا مینڈا منے نہ کوئی ، مہر نہ من پئی آئیں
وس نہ مینڈا پھلے ہتی ! کرہ تھکاں بُہت بہانیں“

”سر پر مینوں وچ پیونیں ، سبھناء ایہا بھائی
 نہ کو نہلا ، نہ پتن ، بیڑی ، کدھی نظر نہ آئی
 وس نہ میندا ، سر پر پونا ، اسان ٹوہ نہ کائی
 مجھیں گھن وڈیا وچ نیں دے ، رب بیڑی بستے لائی“
 ۵۲۰

دھوئیں بھایا دے کر مجھیں ، تان گڑیاں ٹھل سنائی
 ”مارن متا پکایا کھیڑیاں“ ، نیں ایہا سُن پانی
 ”وتم وھرک ، وڑیا دچ نیں دے ، رات اسان مونہہ آئی
 آگہ دمودر ایہہ نیں سر وقی ، مینوں ریزے دی خبر نہ کائی“
 ۵۲۱

ہتھی اکھے ”سُن بیاں راجھا ! بھلا تھیا توں آیا
 مجھٹھ کھیڑے تے ناؤں کھیڑیاں دا ، توں آ دیس دکھایا
 تینوں ویکھ خوشی اسیں ہریاں ، ہنیبا رنگ سوایا
 آگہ دمودر جال انھائیں ، رب تینوں آن پچایا“
 ۵۲۲

”سُن ہتھی نیں ریکر جالیں ، قوت میں وچ ناہیں
 بھے کوئی چیزوے چند دے با جھوں ، تان نیں آگہ چھواہیں
 رگ رگ دم بھومیزے دا ، ذکر کراں ہر جائیں
 سبھے گڑیاں تارے دسو ، وچ چند سلیٹی ناہیں“
 ۵۲۳

”مَنْ رَأَنِّهَا أَكَ عَرْضَ اسَادِي ، بِبِطْهُ پَسَندَ كَرِيمَان
اَدَهُو بِيلَه ، تَهُ اَدَهُو بِيرْطَه ، اَسِينْ كُوُلْ بِيجَه كَرِيمَان
تُونْ اَدَهُو رَأَنِّهَا ، اَسِينْ اَدَهُو كُرْكَيَان ، نَوْنَ عَشَقَ لَيْلَيَان
بَهْ كَوْنَى الْجَلَه كَرِيمَه ، تَهَ اَكَهِينْ چَاهَ كَلْعَيَان
جَيَونْ جَانِينْ تَيَونْ جَالِ إِنْهَابِينْ ، پَوْ لَگَهَ بِعَيَهَان“ ٥٢٣

”رَهَنْ اَسَادُه نَاهِينْ هَسَتِي ، باَجَهُونْ هَسِيرَ سَيَالِي
اَيْهَهَ مَنَاسِبَ مِيَنُونْ نَاهِينْ ، بَهْهَهَ بَهْوَجَهَكَانَه جَالِيَنْ
رَذَقَ اَسَادُه پَهْلَاهَه زَهَارَه ، قَدْرَتَ تَفَادِرَ وَالِي
اَكَهَ دَمَورَه رَأَنِّهَا اَكَهَه ، جَنَگَه . باَجَهُونْ هَسِيرَ ، خَالِي ٥٢٤

”بَهْ تُونْ اَكَهَه چَيَسَ مِيَانْ رَأَنِّهَا ، اَسِينْ بَهْيَه نَاهَه اَدَهِينْ
جَيَوْ اَسَادُه كَلْهَه تَيَهَه بِيتَه ، كَيْكَه اَسِينْ بَهْوَاهِينْ
اَيِسَ جَيَونْ تَوْنَ مَرَنْ چَنَگَيَه ، اَقَهَه بَهْرَ رَهَاهِينْ
اَكَهَ دَمَورَه رَهَنْ اَسَادُه ، اَيْتَهَه تَحِينَدا نَاهِينْ“ ٥٢٥

منَدا عَالِ سَنَغَاتَا رَأَنِّهَه ، رَهَنْ نَهْ مُولَ رَهَاهِيَان
كَتَتِي كَراَنْ نَصِيعَتَ اَيِهِنَانْ ، اَكَهَه اَيِرَه اَيِهِيَان
رَهَسَانْ سَهِي رَفَاهَ تَسَادِي“ ، كَلَاهَه چَاهَه سَنَاهِيَان
اَكَهَ دَمَورَه كَيْكَه بَهْوَهَه ، دِسَنْ نَهِيَه وَسَاهِيَان ٥٢٦

”سُنِ وصیدوِ بارنتِ نکر تُسادا ، ہودے اسان تائیں
 عاجز اہیں درد کچھ بھریاں ، کو گل جانے ناہیں
 کے تاں لے پل نال اسان ٹوں ، کچھ آپے اسیں چلاہیں
 وصیدو جان صحیح پسخ توں ، کچھ تُددھ ٹوں نپ رکھاہیں“ ۵۲۸

کیتا رہن رنجھیٹے بیلے ، سیان متن ناہیں
 ”وساہ نہ تینڈا آؤے اسان ، مول پتھبان ناہیں
 ہودے رنشا نہایت سادھی ، جے کچھ سوھ کھواہیں
 آگہ دمودر جے مُونہہ چولیں ، تاں خاطر جمع اساهیں“ ۵۲۹

گڑبیں اُدم کھان دا کیتا ، کھانا صحیح سدا یا
 گشیان بین چوری فُن سیان ، وصیدو ڈک بہایا
 گڑبیان ہنچھ بھیسا دتا ، تاں وصیدو لگ انھایا
 آگہ وصیدو سبھ مُورچا ہوئیاں ، تاں جتی چاڑھ سدھایا ۵۵۰

پہنشا جا ہزارے رانجھا ، رلیا دیران تائیں
 رلیا آ پکاپن رانجھا ، اوہناں مُونہہ لایو ناہیں
 پچھو تاؤ لگا وصیدو ٹوں ، بھلا کم کیہ آئی
 آگہ دمودر چت اُداسی ، رانجھا لئکے ناہیں ۵۵۱

تاش طاہر نوں سیس الایا ، ”میں مال نہ دنڈن آیا
 باراں درھے فیقری کیتی ، ہنگ وطن دیکھن نوں آیا
 آنے منگیا کچھ تسان تھوں ، کچھ نہ سوال سنایا
 اگھ دمودر کبیہ تینڈا دیندا ، ہس نہ مونہوں الایا؟“ ۵۵۲

تاش طاہر بول جواب جو دتا ، اس ان اونھی آئی
 وچھ سیالے واپس کھٹائی آ، کوٹ بدھو ای بھائی؟
 معظم دے مونہہ کالک لائی آ ، چاک سدایوں بھائی
 لعنت تیرے چیوے تائیں ، مویوں نہ اُتے جائی؟“ ۵۵۳

”مہیں فیقر ، سو طاہر خاناں ! دعوی کوئی ناہیں
 اکے وطن ناؤں لے تینڈا ، ایہو تیتجہ پاپیں
 ہوئی رشا نہایت میتھی ، کوئی کسے دا ناہیں
 اگھ دمودر بولن بھائیاں ، موے بھانا ناہیں“ ۵۵۴

”کبیہ بیلہاں تیں نال دھیدو ، کچھی رہی نہ کائی
 جاں سُنی دا ” نال مہیں دے چاک چوپک دا“ بھائی
 جاں سُنی دا ” نال جنمائ دے سروینڈا لمحک چائی“
 اگھ دمودر حال ایجھا ، مران کہ جیوان بھائی“ ۵۵۵

تاں بھر جائیاں بچپن آئیاں، ” رانجھا دس اساهیں
 گل دچ پتو ، دست پیراں تے، بچپن دصید و تائیں
 جیس دے کارن دسوائی دڑای کیہی دس اساهیں“
 آکھ دمودر اٹھ چلیے ایھوں، ایتھے بیٹھیاں بندی ناہیں ۵۵۶

”کیہ آکھاں کیہ تسان سناہیں، تساڈا بولیا اسان نہ بھادے
 نہ کرد چت سلیٹی مولے، مرنا مینوں آوے
 ڈردا راہ نہ کھھاں مولے، مت اُس پسند نہ آوے
 آکھ دمودر ہیا ڈاٹھا ، جس وچ ” ہاہ ” سماوے“ ۵۵۷

آئے یار ملے گل بامیں ، جتنے جتنے نوں بھائی
 بھنوں چھن تے گھتو ستر ، واڑ لگاہو چائی
 پانی کوڑے تے دوئے چلمان ، ایہو بساط رکھائی
 سُخن یار و ایہہ حقیقت ، رہن کیتو سو بھائی ۵۵۸

دارے بیٹھ رلیا سبھ کوئی ، سبھناں آیا بھانو
 بیٹھ کرن مجلس دن رائیں ، دارا بُورت ہتاںو
 مُکل مار ہے دِن رائیں ، کجھ نہ پینا کھاناو
 آکھ دمودر عالم سارے ، دصید و آیا بھانو ۵۵۹

تندوں سنیا یعقوب وڑا پنج ، پتر معظم دا آیا
 میلا سبھ اکٹھا ہویا ، ہزارے جوگ پلیا
 یکتی منزل سدھانے ساؤ ، چل ہزارے آیا
 مل کے مجلس طاہر ناہر ، بیٹھ پسند کرایا ۵۶۰

”اساں کئیں سنیا خانا ! ویرہ تساڑا آیا
 ایسے واری صحیح پس معظم ، بھائی پسٹ دیا
 وڈا ناؤں سو کیتا گل دا ، جاں اُس پاک سدا یا“
 سنو ساؤ ! گل کرن نوں ، سبھ مہاجن آیا ۵۶۱

تماں طاہر سن مندی بسانی ، جاں اُس انخ سنیا
 ”جُلو پلا ہچھا کریہاں ، مُدمی ہزارے آیا“
 ویرہ ، وڑا پنج ، ہونئے اکٹھے ، میلا دارے آیا
 آگھ دمودر را نجھے ڈٹھے ، دل دچ بھلا نہ پایا ۵۶۲

تندوں وڑا پنج بول الایا ، آکھیوس دھبید و تائیں
 ”ینڈی واری معظم سوا ، گل کپیوس ناہیں
 نالایق جھیڑیاں گلائ ہوون ، دھائی کریہاں تو ایں
 نہ ہوندوقول کری اجیہا ، جو کڈھیں ناؤں بھرا گئیں“ ۵۶۳

”سُنُو بھائی! تُساں کیہ دل دچ، سخت زبان کریندے
آپنا مَدعا کھو اساؤں، جو آئے وکھالی دیندے
بے تعقیر الیو مندا، اسیں گزار کریندے
اکھ دمودر آپنا مطلب کیوں نہیں ظاہر کریندے“ ۵۶۳

”اساں تُرہ نال کم نہ کوئی، موئنه ویکھن رہیے آئے
آپنی غرض ہزارہ ڈھٹا، معظمِ اسیں پہنھائے
ہکے دیاہ، ہکے لڑ، پھچا، دیو جواب سُناۓ
اکھ دمودر تیارت تیندی، اسیں نہیں سُو آئے“ ۵۶۴

”جاوہ دیاہ کرو جت بجاوے، میں دعوی کوئی ناہیں
بھوئیں، نہیں دے خاوند رہیے، دھوئیں ستر سائیں
پھر پھر آکے زیارت دیو، سادے آون تاہیں
اکھ دمودر اساں تُساں نال، دعوی کوئی ناہیں“ ۵۶۵

دھر شاہد اُٹھ چلے ساؤ، تھیے اُداس توائیں
چھکے تینگ تیاری کیتی، راہی ہوون تاہیں
ظاہر واگ آن سمجھ پایا، لے گیا نپ اُھماں
اکھ دمودر اُدم کیتا، کھانے والے تاہیں ۵۶۶

”مُنگر کھا کر پڑھیو بھائی ! طاہر نلاہر آئے
بجیون خان بہادر شورا ، گل و پچ پتو پائے
”زیسے نوکھ چرد کے سکے ، وانو وانگ اُنیاۓ“
اکھ دمودر خاناں تائیں ، بجیون سُنن سُناۓ

۵۶۸

۵۶۹

”گل اسادی سُنو خاناں ! سکتے اسیں تُساہیں
اگے ساک بہترے ہوتے ، اُنے سُوان نیا میں
خاناں ! طاہر دا بیٹا ایہو ، کرد کم ادا میں“
اکھ دمودر خان بجیون آکھے ”ایوں لج رہندی ناہیں“

۵۷۰

”سُنو صاحب ! اگے رشا ہوتی آئے ، بے شا ویر منگایا
آڈیار کیتو سے تینڈا ، ہن تساں ایوں سُٹایا
د فتح پستہ کریہاں صاحب ، اگے بھوں سکھ پایا“
اکھ دمودر اگوں خاناں ، ایہہ جواب سُناۓ

۱۷۵

”بے ہک مویا ، کہ کمل تھیا ، تیس پچھا کچھے ناہیں
پیا سو بھٹھ ، نہ کچھے پچھا ، جاون دے تناہیں
نیسو توکھ ، چرد کے سکے ، اُنے سُوان نیا میں
اکھ دمودر گڑ بڑ اسیں پائی ، کہی پچھہ تُساہیں“

تاش ادوں ادوں سبھ سامان کر ، ساڈاں کاج رچایا
گھیو ، گڑ ، کھنڈ ، آئٹے دانے ڈمک ڈھول دھلایا
چنگی ساعت دیکھ کر انہی ، آئے پانی پایا
اگھ دمودر گندھی لے کے ، تاش بمنیٹا دھایا

۵۴۲

نُقرے ، بینلے ، البن ، سُرخ ، تیز کیت مٹگائے
حمل کٹ کر ایاں گھراں ، جو زیناں اُتے للئے
سرکھیاں اُتے وات دھانے ، ہستے طبل باز ٹھہرائے
اگھ دمودر یکتے ساؤ دِس ، ماںواں پُشڑ کیہ جائے

۵۴۳

جنچ تیار ہوئی رانجھیاں دی ، جلدے شادی تائیں
کہ ہر پاؤ تیاری کیتی ، کوٹھے جیڑیاں آپیں
کہیں صلاح دتیٰ ظاہر نوں ، ایہہ مناسب ناہیں
ایہہ بھی نُساٹے ماں پیو جایا . لے نال چلو اس تائیں

۵۴۴

رانجھے ہل کہ کُل قبیله ، ظاہر آ سدیندا
”اُنھی ، نال جلیں میرے بھائی“ ہ منت خان کریندا
اگھ دمودر ڈھل نہ بندی ، ظاہر ہنخ پھدیندا
یاراں پکڑ اُٹھایا رانجھا ، تاش جواب کیہ دیندا

۵۴۵

”سُنْ طَاهِرِيْں نال نہ بُندا ، گھاٹا لُکل تُساںہیں
 سمجھے نہ ویکھو ، کہے نہ گھو ، کیں ادھتے کیہ کرساہیں
 آسی عالم ، ہون پچاراں ، گھاٹا سمجھ تُساںہیں
 آکھے رانجھا ، طاہر ، ظاہر ! ایہہ مناسب ناہیں“ ۵۷۴

”ساری جنْ رہائیا رانجھیاں ، بھے توں جُلدرا ناہیں
 جے توں چلیں ناں سمجھ کوراٹی ، اسیں بھی نال چلانیں
 توں پتریا ، پیو نقاں جیہا ، بھتیجے جا پر ناہیں
 آؤ ، انھی . سُنْ صدقے دصیدو ، بھے رُٹھا ہوویں منایں“ ۵۷۵

ڈھکے رانجھے ، نال دراٹچاں ، عالم ویکھن آئے
 لئتے باع ، بہادر سبجے ، کوار ہُو فے بیاٹے
 پنکا طعام تیاری کیتی ، رائھاں جوگ کھواٹے
 آکھ دمودر کینتے آتن ، ویکھن اُمل آئے ۵۷۶

گُڑیاں بخنے بختے نوں ویکھن خوشی ہوئی سمجھ جائیں
 گُڑیاں ، خان سہاگ جو لڑا ، آئیاں ویکھن تائیں
 آڑھو نیں دصیدو رانجھا ، موہیاں رہیاں اُتھا جائیں
 ویکھن گنیاں وکانیاں سبجے ، پچھے نہ ہنگے کائیں ۵۷۹

یک جو بولیا یار دھیدو دا ، تے گل صنائی
”دھیدو ایہا کتر ٹھا رانجھا ، تسل مسناں ناہیں؟“
ایہہ مُن گڑیاں ہوئی جیرانی ، بول نہ سکے کافی
آکھ دمودر نورت رانجھے دی ، ویکھ موہیاں اُخاییں

۵۸۰

یک گڑی تد ہو اگیرے ، رانجھے دے کول آئی
”کیہ فقیرا ! ناؤں تُسادا؟ اسال نوں دے مسناں
مینوں پیا بُلا وا تینڈا ، ظاہر دا توں بھائی“
آکھ دمودر دھیدو آکھے ، ”پئی کیہی پچھہ تسانہی“

۵۸۱

ویکھ وکا گیاں سیھ یارو ، پھر تھاؤں آئیاں
”وڈی کمخت گڑی ایہہ آہی ،“ گڑیاں دھماں پائیاں
”پہلاں تُدھ ملگینڈا گڑبیے ! اسیں ویکھ وکائیاں
آکھ دمودر ماشیں دے فوج گڑی پاس تب آئیاں

۵۸۲

تار رو رو گڑی کرینڈی نعرے ، ”مینوں آن دکھایو
آکھ سلیٹی صدقے کیتی ، میں ارمان چکایو
وے دلاسہ ، ویکھن تائیں ، مینوں جھات پوایو
آکھ دمودر چا اسادا ، مہیں دراگ مٹایو“

۵۸۳

گُڑیاں کوڑا الایا بھائی ، پاس رنجھیٹے آئیاں
 ”آٹھی ، چل فقیر سدیندے ، گھن سنسنیے سائیاں“
 جیسا نائے فقران سندے ، چھوڑ جنچ تے بھائیاں
 ۵۸۴ آکھ دمودر لے اندر پایا ، گلاں آکھ سُنلیاں

جاں وڑیا آرنجھیٹا اندر ، عظمت کی وشنائی
 گُڑیاں چک بہایا اندر ، پاسوں گنگر پائی
 کیہیاں گلاں کرے منگیندی ، آکھن دکھ سجا ای
 آکھ دمودر چک پجھوتا ، بیہڑی منگیندی آہی ۵۸۵

”کیہ تقسیر میں بختوں تنی ، پالر مہیں دتو ای
 اوئی نت پئندی آہی ، کچھ طاوے کوئی
 تھیو نہ نابر ، میں مر ویندی ، میں تقسیر نہ کوئی
 آکھ دمودر سنا اسانوں ، کیہا گناہ ڈھٹو ای“ ۵۸۶

”میں منکھو ، کھٹ نہ جانا ، میں کچھ آفے ناہیں
 ساری گھٹ پرائی جائی ، ایہہ مناسب ناہیں
 محنت کدی نہ کیتی ہتھیں ، کیتے گھروں کھواہیں
 آکھ دمودر سمجھ ڈھٹو سے ، بے قوت میں تھے ناہیں“ ۵۸۷

”وچ سیالیں آہیا قوت؟ بے پیو دا نان ونجایا
 مجھیں چاریں، تے شرم نہ تینوں، بے سرتے ملک چایا؟
 جیکر ہیر گئے اُنھوں کھیڑیں، تاں چت ہزارہ آیا؟
 اگھ دمودر سادھی واری، مکھٹو ناؤں دھرا؟“ 588

”ناہیں طعنے لہنے میتصوں، زور اُلا نبھے دیندی
 اسان سمجھه ڈھنا دل آپے، بے ناہیں قوت رہندی
 بے گھت ساری دھی پڑائی، ذرا نہ خوبی میدندی
 بھارا چا نہ سکاں بی بی، نہ قوت دیہہ وچ میندی“ 589

”اگھ اگے تاں توں راضی، رہندا آہوں اُتے جائی
 رامیرے کارن ترکے کیتے، ہنخ نہ تینوں آئی
 بے چاکاں عاجز کیتو میاں، تاں جی اُداسی آئی
 اگھ مکھٹو تدوکا یقیوں، جدوکی ہمیسر گوانی“ 590

”بی بی طعنے دے نہ مینوں، کوڑا ہجگلا جاں کیتو ای
 چھوڑ اسادا پلا بی بی، مت باہر دن آوے کوئی
 نہ کچھ لینا، نہ کچھ دینا، کوک نکھتی ہوئی“
 رانجھا رنجھا صیح پچ، کاڈڑ سُنن کیتو ای 591

”کیوں کاڑ کر بولیں توہاں ، مینوں نہت اندریشہ
 اٹھے پہر نہاریں پینڈا ، روندی است وریسا
 جاں میں بھر جو بن رس ماتی ، رنگ وڈایا کیساں
 جے توں حق پڑائ پچھے ، تاں میں کیوں حق پھڑیساں“ ۵۹۲

”پینڈا حق نہ اسیں بی بی ، مطلب اسان ناہیں
 گوڑے نپ پھبھایو اندر ، تسان لج نہ کافی
 باہر لوک سُنبیسی سارا ، نالے میرے بھائی
 آکھ دمودر راجھا آکھے ، تسان ایہہ گل چنگی ناہیں“ ۵۹۳

تاں طاہر ، راہ پھپدا پھپدا ، تاں اندر چل آیا
 ویکھ جیران تھیا ات ساؤ ، اکھیں سمجھے وکھایا
 ”باہر نہ تے اندر راضی ، اسان چنگا بھایا
 اُٹھی ، توں چڑھ کھارے دھیدو ، حق کھسم سختھ آیا“ ۵۹۴

”سائیں دی سونہبہ ، بھائی طاہر ! مینوں خیر نہ کافی
 دے کر دغا آندو نیں اندر ، فقیران ناؤں صنانی
 میں کیہ جانا ناؤں فقیران ، اگے چاہئی آئی
 آکھاں صحیح پسخ ، بھائی طاہر ، ”مینڈی ماں پیو جائی“ ۵۹۵

و تو چھوڑ ، چھڑایا رانجھے ، جیں اندر طاہر آیا
مُجیا نس ، چھڑایا آپے ، چلن تے چت چایا
شکر صبح کر باہر دصیدو ، ویکھو آپ چھڑایا
آکھ دمودر اُسے ویلے ، بُجتی چاڑھ سدھایا

۵۹۴

وارے درنجِ یکتی اورانی ، شکر کیتو سو بھائی
نہ میں چت نہ پیتا کوئی ، پئی آ غیب دی پھاہی
پیلا رنگ ، بھلیری ریتی ، شکر کیتو سو تناہی
آکھ دمودر تنا دن سیجے ، بُجخ رانجھیاں دی آئی

۵۹۵

قصہ رانجھیا دا پورا ہویا ، اگے گل کھیڑیاں دی آئی
رل ہل کھیڑے کرن مسلطان ، ستے سکے بھائی
اسان ہیر دیا جو آندی ، زحمت اسان پائی
آکھ دمودر آکھے علی ، مسلط کریپو کائی

۵۹۶

بلیٹھ پسند کریندے ساو ، بکیکر اسیں کریہاں
بندرا ایہا گل اساٹھی ، سر پر رہیسہ مریہاں
کیہ رکھیںدی لج اساٹھی ہی چے کر ڈھل کریہاں
آکھ دمودر ہور نہ یندی ، کاکھ مُونہوں لہیہاں

۵۹۷

”نهیں مناسب خاناں ! مارن“ مہری آگھہ سُنا یا
 ”دھی پوچھ دی ، کیکر ماریں ، بوہتا بھل الایا
 لہاں نہ گئی اس دے گھر دی ، خاناں ! کہیں بھجلا یا
 آگھہ دمودر سو ہے نہ تینوں ، مارن متا پکایا ۴۰

”جھٹے ان پیشے تُسیں ، اُنھے کوں نہ کوئی
 سہتی کوں صحیح ہمسائی ، اُنھے رہنا ہونی
 وڈی جوہ ، اکلے کوٹھے ، اوٹھے کھڑیو کوئی“
 آگھہ دمودر اُنھے رکھو ، ایہو متا کیتو ای ۴۱

آن بھائی ویح جویلی ، دسے کوں نہ کوئی
 کالا کڑا ، تے تروٹا ترڈا ، اُنھے بہن کیتو ای
 بیٹھی صدق صبوری سیتی ، سِک اہار کیتو ای
 آگھہ دمودر سہتی رہیرے ، تاں ہمسائی ہونی ۴۲

بیٹھی رہیر ، اڈاوے کانوان ، ایہو ذکر کریندی
 اُنھی ویکھے پینڈے ولے ، روڈے تے کاگ اُپینڈی
 آگھہ صحیح پسح ، محروم لانچا ، میں تتنی ہن کیندی؟
 آگھہ دمودر دنخاں پیاں ، یہیں مرسان کھوچ دھوڈینڈی ۴۳

چجھی وانوگ اچو پنڈے ، ہمیسہ سلیٹی تائیں
مرنوں ، جیوے فارغ تھیوے ، دُسکے کڑھے آپیں
من اہولیا ، پسی سیالی ، میں بھلی داشرم تسانہیں
اکھ دھوڈر دھیدر باجھوں ، جیون مینڈا نامیں

٤٠٣

سک راجھے دی ہیرے تائیں ، جیکر کچا پارہ
ترڈپھے صحیح نہایت مجھی ، گلدا پنڈا وچارا
صلکے ، سلگ سلگ پھر راجھے ، مونہوں نہ یون ہارا
ہیر سیالی ، دیپی گالی ، کجھ نہ چلدا چارا

٤٠٤

اوٹی پانے تے کاگ اُڈائے ، مفھے تے سنجھ لائے
اہی جال سخّردے اُتے ، مینوں بان حریفان لائے
لوں لوں دغل کیتا رنجھیٹے ، اوہو ای دارو لائے
جیوں جلائے کامل مرشد ، تیہا جالیں مائے

٤٠٥

اُٹی ہیر ، ہیرے دچ راجھا ، حال نہ جانیں کوئی
راجھا راجھا کیہنؤں آکھاں ، میں آپے راجھن ہونی
راجھا ہیراتے ہیر راجھے دی ، رتی فرق نہ کوئی
راقبیں دیہاں باجھ رنجھیٹے ، اس نوں ذکر نہ کوئی

٤٠٦

صدتے دھیدو ، دیہیری گیکن ؟ ، دھیرج میں تھے ناہیں
 رہیا دھسکے ، کوئیٹھی لسکے ، دیکھاں کر دوں ملدا ہیں
 وہتھی پیٹیاں ، منوں نہ وہتھی ، بیٹھی کاگ اڈا ہیں
 ۴۰۸ ایہو دتو ہے تمیں بھانا ، دکھ پیوان نے غم کھائیں

بندی پئی وچاری ہوئی ، کیہنؤں آکھ سُنا ہیں
 ہمک اکھی ، کول نہ کوئی ، اکھیں کیں دل لائیں
 اکھیں دے دیچ دھیدو رانجھا ، باہر دُوجا نامہیں
 ۴۰۹ آکھ ہے مرا ، تینوں اڈکینڈی ، پوان قبول تداہیں

تینڈی سِک وظیفہ کیتا ، کھاوان پیوان اوہی
 سُول رابنخے دی خرچی مینڈی ، تو شہ پا دتو ای
 بھے میں رو سُنا ہیں کے ، نہ غور کریندا کوئی
 آکھ دموارہ سمجھو ڈھو سے ، مرا صبح دکھ ہوئی
 ۴۱۰

چن چڑھیا گل عالم ویکھے ، مینڈا چن اڈا ہیں
 راہ تکینڈی تے کاگ اڈیںڈی ، بیٹھی بھاقی پائیں
 سِک تساڈی تو شہ مینڈا ، بدھی بیٹھی کھائیں
 ۴۱۱ کدرے تاں چت کریسی خاوند ، بھلی داشرم تسانہی

چن پڑھیا کل عالم ویکھے ، مینوں خبر نہ کائی
لوکاں دے پچ شادی ہوئی ، جھوڑاں میں رنجرانی
بیلے دے پچ کریں دلاسہ ، ہن کیوں چت نہ آئی
بے مراں تکیندی راہ تُساڑا ، تماں جع اسماں ات جائی
اگھ دمودر میں اندر لگئی ، تینیں کوں خبر نہ کائی

۶۱۲

۶۱۳

لگی واڈ جیہتاں دی ساڑے ، اسے گل دیندے باہیں
تنیں گھریں بہایو مینوں ، سترم تُسان سر سائیں
اکیکر جا لیں نال کھیر طیاں دے ، آتش روئی نیا ایں
اگھ دمودر پُچھن کر دی ، سہتی ہیسرے تائیں

۶۱۴

سہتی کہے ”سبھا ای ہیرے ، میں پُچھاں تندھ تائیں
رنجش روگ و گوئے تینوں ، اندر خالی ناہیں
ویہوں دیہوں وینی ایں لُضھدی ، حالت اگھ اسائیں
اگھ کریہاں کاری تیندی ، چوری میں اس جاہی“

۶۱۵

”سن سہتی میں دکھے دسھی ، واڈ بڑا کیتو ای
پُچھوں مول نہ وٹی واہی ، جن ماں پیو مہیں نہ کوئی
کیہنوں اگھاں دل دی ویدن ، جو لگی جانے سو ای
اگھ دمودر مار کہ جیوان ، روئیاں حال گیو ای“

”سُن نی دیوے مُونہہ امگاہی ، پچھن دی گل نہ کائی
 اندر دھکھ بیاپی تیکوں ، اار جیہی وگرانی
 آکھ حقیقت مینوں کڑیے ، ایہہ کیوں تمیں اگ چھپائی
 کہے دموار ہمیر سیالی ، توں کہو ، میں گھول گھمائی“ ۷۱۶

”نه کر کھیہڑا مینڈا سہتی ، عاجز اسیں آئے
 ماڈ ، پیو اتے بھراوان ، اسیں منوں درائے
 کبندے تان بیلہاں سہتی ، کیں اسیں جا جمائے
 سہتی ! آکھ مران کہ جیوان ، روندے نہیں سوائے“ ۷۱۷

”چاٹ اوئی تینڈے اندر ، اسال سو معلم کیتی
 کیتے پور ڈیتے وچ تارو ، جیہناں عشق جڑی بھر پیتی
 ہڈاں وچوں عمل نہ دیجئے ، روندیاں دیجئے بیتی
 سو ای رنجش تیرے تائیں ، میں ٹھیک صحیح کرہ یتی“ ۷۱۸

”توں صحیح کر لیتی ہوئی ، کرنی اے کُشتی بھینے
 ایہناں گلاں دی خبر نہ کائی ، نہ ڈھپیا سے نینے
 میں آ دیگئے کڑیے ، نہ سکے نہ کینے
 آکھ صحیح سہتی کیا سمجھاں ، دکھاں اسیں رنجانے“ ۷۱۹

”سن ہیرے ! توں صاجبانی ، کت نوں مگر پیندی
 لیہہ اگاہیاں اکھیں دیون ، کت توں گل چھپنیدی
 کسے کتوں ایہہ چھپدی ناہیں ، عشق ملامت ٹیں دی
 غرق رہی ایں توں دچ عشق دے ، پھر پھر لوے لیندی
 اگھ دمود سُن سیالی ہیرے ، عشق نیں دچ کتی لفڑدی ویندی ۴۷۰

”جیں نوں سِک دینیا دی سیالی ، سادا رنگ دکھائے
 لال گلاب جیں سِک سائیں دی ، الیسا چین دکھائے
 سِک منکھ دی جیں نوں ہووے ، پیلا رنگ سہائے
 ہیرے اتمیوں سِک عشق دی ، کیا ہووے جے توں چھائیں“ ۴۷۱

نزدے کر کر سہتی ہٹی ، سدھی ہوندی نامیں
 رکیکر گھنار بھید ہیرے دا ، جے ہوئے نہیں اجاگیں
 آپنا حال تے دتے میٹوں ، میں آپنا حال سُنائیں
 اگھ دمودر مت ہنخ آوے ، میں اس نوں سجد اکھائیں ۴۷۲

اکت سے سہتی آپتے ، بھلی گراہیں کداہیں
 آئی پھیر صحیح دن یتجے ، کرے فریب تداہیں
 ڈھنھی تریمیں جاہیں دھرقیتے ، ہیرکرے ”رکھ ساہیں“
 اگھ دمودر ہیرپچھیا ، پھر کر سہتی تاہیں ۴۷۳

”سُن سہتی توں پریئیں ترھٹی؟ کیہ دتی دیو دکھائی؟
 کیہ توں کسے بھوت رنجانی؟ کیہ سایہ تکھڑتاہیں؟
 کیہ ٹھٹ پئی گھوڑے نے اتوں؟ خبر نہیں بیس تاہیں؟
 صدقے کیتی، دس اسانوں، کچھ معلوم کرائیں“

۶۴۳

”بیہدا صاحب بارہ اسادا، اوہ دسیندا ناہیں
 اکھیں داسکھ رامو یا ہمن، جیسیں مل خریدی آہیں
 جسے اج نہ آیا نظر اسانوں، تاں جیون جوگی ناہیں
 سُن ہیرے! کیہ تینغل آکھاں، بنی جو باب اسانہی“

۶۲۵

سُن چکلائل ہوئی سلیطی، جاں اُس ایوں سُنا یا
 حامی لیہا مہر اسادی، ہیرے من وچ آیا
 کر کے رکھ سائیں دی ہیرے، پکھا مہنگ اکھایا
 آگھہ دمودر پئیر گھینڈری، تاں ڈھوس روگ جھایا

۶۲۶

”سُن سہتی! میں صدقے کیتی، میتوں کیوں وکھاہیں
 کیہا جیہا تیندا یار پیارا، اسیں دیدار کرائیں
 ویکھایاں کچھ ویندا ناہیں، میں صدقے کیتی آہیں
 آگھہ دمودر شوق ویکھن دا، مت کو دن اسیں چڑاہیں“

۶۲۷

”بھے لدھا تاں آن وکھیسان، اجھے سو لجھد ناہیں

ایہہ سر کپ مشریق دیوان، بھے پھر یار و کھاہیں

سُن ہیرے! میں صدقے کیتی، جو منگیں تدھ داداہیں

جو آخر پئی سینندی کائی، سو آئی میں تاہیں“

۴۲۸

میں

جیوں جیوں سہتی ڈکھ پھولیندی، تیوں تیوں ہیرشتانی

پلک پلک نو تھیے خوشحالی، جیوں کل سُستی جاگی

منڈے پچکے، پکھا پھیرے، چنگ وجروں لاگی

باہن رامو نوں ویکھن کارن، بُوہت سیال ویراگی

۴۲۹

کارن

تاں پھر سہتی پھیرا کتنا، باہن جوگ سدا یا

پھند فریب رہیرے فے کارن، ناہیں مخول و شجا یا

آندا سد و کھیا راتیں، رہیرے نوں ہست آیا

سائیاں کرپیں آسان سُومشکل، قادر بھے تدھ بھیا

۴۳۰

کارن

باہن سہتی کول سو اوے، ویکھے ہسپر وچاری

جیوں چیوں ملن تے ہوون راضی، بھات پسیندی باری

حمر واقف صحیح جو ہوئی، ویکھ اوہناں دی یاری

اگھ دمودر ویکھن تاہیں، چائی رہسپر رہیاری

۴۳۱

تاہیں

نیبھے دے ونجھے ہیر نوں ، سہتی جوگ سناؤے
 بھے سہتی اُٹھ ونجھے پیکے ، تاں بنیطا آوے
 سہتی والے دے نیبھے ، رامو نوں سمجھاوے
 اگھ دمودر ایوں بندی ، سیال سیاری چاوے ۶۳۲

بھے مرت بُوہت محمری کیتھی ، پردہ رہیا نہ کوئی
 سہتی آکھے ”مسن ہیرے کڑیے ، مینوں لگکھ دتوای
 سکاں صحیح نیبھے تائیں ، بھے تُدھ نا محمری ہوئی
 اکھیں دکھ اسانوں آپنا ، تُدھ پردہ مہیں نہ کوئی“ ۶۳۳

”دیبید و ناؤں رنجیطا ، سہتی ! میں قس دے ہنخہ وکافی
 ایہو نصیحت بناء نہ محمر ، محمر ہوئے تاں جانی
 ویدن قہر عشق دی مینوں ، مینڈی لشکیں دھانی
 ہووے فرق صحیح سُن سہتی ! بھے کہ سائیں آتی“ ۶۳۴

”مندا کیتو ، بھے بھید نہ دُتو ، میں تم بھی نکل کریندی
 پھن وئی دیہی ہیرے ! کیوں ایتوں گال ونجیندی
 ایہہ دکھ تینڈے کووں کڑیے ، میں رامو جوگ بھجیندی
 مندا کوہت کیتو ای ہیرے ! میں پئیوس نھک پچیندی“ ۶۳۵

”پچھے گئی سو گندی سہتی ! ہن میں مردی آہیں
امٹھی ویکھ ، نہ کرو تعل ، آن بینڈا سر سائیں
صدقة تینڈا ، سہتی بی بی امت اسیں جہان رلائیں
اگھ دمودر سہتی اٹھی ، رامو بھجن تائیں“
۶۲۶

تار رامو سد الیا سہتی ، ”جاوو تخت ہزارے
ساعت بنتے نہ مول قمل ، وکھ سنا یں سارے
جیوں نُدھتے میں پرہیت بیاپی ، یوں ہیرے چاک و چارے“
اگھ دمودر چلن کیتا ، باہن پسیس سمحارے
۶۲۷

”دیو سنیہ“ رامو اگھے ، ”دیو نشانی کامی
اسان رہن محل تھیو ای ، لے مصیبت سر چائی
جیھی ہیرے ، پیڑ آپنی ، تیھی پیڑ پرانی“
اگھ سنیہ دیون کارن ، اٹھ سلیٹی آئی
۶۲۸

”بیڑی دے وچ پلگھ سہادا ، ستون آکوا یں
مہیں مرید کیتو بیڑی وچ ، صدقے کیتی آہیں
شاہت صدق ، عقیدہ محکم ، جے دیو میں تائیں
اگھ صاحب میں اوگنہاری ، بخش گناہ اسا شہیں
۶۲۹

”پھتی ٹاہلی تے گنجما پلپ ، اُنھے بول کیتو ای
میں سرچھتے مانے مئے ، نہیں سر بودی ہوئی
مردیاں واہ جان بن ناہیں ، کیہ مہیں کمیختی کوئی
اگھ دمودر کامل مُرشد ، غور مرید نہ ہوئی“ ۴۲۰

”اگھ وکھاں مینڈی کیہ ہوئی ، پیچی فراقوں مرسان
آیم جال قہر دی دھیدو ، مونہہ دیکھیں ٹوں بلسان
بے سُنبیو ای مولیاں تیتی ٹوں ، قہر جنازوں مرسان
قیرے اندر ناؤں رانجھن دا ، دست کیتی لے وڑسان“ ۴۲۱

”بیہی پریت درخواست نندن ، دُوجی سیتنا آہی
بیہی پریت نند کے نندن اور برکھ بجان کی چائی
ہُن تینڈی مینڈی پریت ایبھی ، جانیعنی سجد لوکائی
اگھ دمودر مُسْن میاں رانجھا ، ٹوں مینڈا سر سائیں“ ۴۲۲

”اُٹھی رامو ! پہنچ سویرے ، نہیں مر دینڈی آہی
سمتی اگ جگائی سہتی ، تن مینڈے کوں لائی
تینڈا پہنچن رامو باہمن ، تینوں کرم الٰہی
اگھ دمودر رامو باہمن ، پہنچ ہزارے بھائی“ ۴۲۳

تاش رامو نوں عشق ہیرے دا، لنگیں دھسکے آیا
مُسٹھی وٹ پیلیا بمنیٹا ، پلے خرچ نہ پایا
منزل وڈی، مُؤثہہ رات، رامونے، کیہا قدم اٹھایا
آگھہ دمودر جاں پوہ پھٹی، تاش کوہ چالی آیا ۶۲۴

وڑیا وچ گراں بمنیٹا ، روٹی نے پکوادے
ڈبئے مار لئی اوھ پچیں ، چونکے بیٹھنے کھادے
چادرے پہر پوچیے اٹھ جلیا، پاسیں کھنچنگ لگادے
آگھہ دمودر نال نماشیں، تاش کوہ اتی آوے ۶۲۵

جا گراں وڑیا بمنیٹا ، مُنجھ کھاون دارا
لکھیاں پکوانی روٹی، بیٹھنے ناہیں، اجھے پھر چلن ہارا
آگھہ دمودر جاں پوہ پھٹی تاش نظری پیا ہزارہ
آئی رات بہر باہن نوں ، ذرا نہ بہنے ہارا ۶۲۶

وڑیا آ ہزارے رامو ، گھر باہن دے آیا
گل حقیقت پچھی اُس نوں ، رامو سیدھ دسایا
”اگے کم مجھے کشمیرے“ ، پچ نہ مول لکھایا
آگھہ دمودر رامو باہن ، ایہا سخن سُنا ۶۲۷

”کیہے حاکم؟ بیٹھہ کویہے؟ کیہے سردار تماںہیں
کیہے فعل تساوی بھائی؟ بُوہت آسُوریاں جامیں
معظم بصل سینیوے ساوُعُ، آکھو گل اسائہیں
آکھو پچے معظم دے بیٹھے، کیہے آگہ دسائیں“ ۶۲۸

”بیٹھے ترا ہے چڑھو چڑھندا، نندن جو گے ناہیں
جیہا سماں، فعل تویہا، بیٹھہ تویہے سائیں
معظم ہوندیاں چوکھی برکت، ہُن بھی متدى ناہیں
چوتھا بیٹا معظم سندا، ستر دھوئیں دا سائیں“ ۶۲۹

ایہہ سن رامو فکر کیتو ای، پچھن کیتا بھائی
”معظم دے ترے بیٹھے چنگے، چوتھا کنھے سدھائی
دیں چھوڑ پر دیسی ہویا، دسج کنھے دھوئیں پائی؟“
آگہ دمودر رامو پچھے، اس باہمن دے تائیں ۶۳۰

”ندن ہزارے والا باہمن، آگھے رامو تائیں
چوتھا بیٹا معظم سندا، گیا نہ چھوڑ کدا میں
اگے رہندا وچ سیالیں، جان جان ہیر نہ ویاہی
آگہ دمودر ہیر پرنی کھیڑیں، تاں آہیا اتحائیں“ ۶۳۱

ایہہ سُن رامو اُٹھ کھوتا ، شہروں باہر آیا
اگے نینگر کھید دے آہے ، دارا ونج پچھایا
کھکھکھا ہک اگے ، کھکھکھا نال اُٹھ چلے ، چل وکھایوں تایا
آکھ دمودر رامو باہمن ، دارے اُتے آیا

۴۵۲

تایا رامو دارے تے آیا ، آسن آ کیتو ای
سارا دیونہہ نکنیڈیاں گذریا ، گل دا ویل نہ کوئی
اکھیں ویکھ ہستا بمنیطا ، سارا دیونہہ گذریو ای
آکھ دمودر جان دیونہہ لختا ، تایا اگوں رات پیرد ای

۴۵۳

دیونہہ لختا ، ترکالاں پئیاں ، کو آوے ، کو جاوے
رامو بیٹھا نکے اُدائیں ، گل دا ویل نہ پادے
بختی اُداسی پھرے چوگردی ، اُنھے بہن نہ آوے
آکھ دمودر رامو آکھے ، لوک ایخوں کیوں جادے

۴۵۴

ایہہ فکر ڈاٹھا اسائیارو ، ذرا آرام نہ آمدنا
سچے کوئی فکر ہو دے دل اندر ، کھادن پیں نہ بھاندا
جان جان فکر نہ مٹے اسادا ، تایا فکر نہ باہندा
آکھ دمودر جان پئیاں نماشان ، تایا لوک سچو گھر جاندا

۴۵۵

جان ٹُر کوک گیا گھر آپنے ، تاں رامو چل آیا
 پاس دِبیدو دے آکر لاؤں ، آسن چا وچایا
 بجھے کھبئے پرت ڈھون سو ، نظری کوئی نہ آیا
 آگھ دمودر رامو باہمن ، گل کرنے ٹوں سدھرا یا ۶۵۶

ڈردا گل نہ آکھے رامو ، مت کوئی سُن پادے
 رامو تکنے شہر دے پاسے ، مت کوئی آ جاوے
 رانجھے دل وچ ایہا کیتی ، ایہہ کیہڑے گذر سڑھافے
 آگھ دمودر تھیا جان سوتا ، تاں رانجھا تے پُچھا وے ۶۵۷

”کیہڑے پاسیوں آبوں بیلی ؟ ویسیں کیہڑی جائی
 کیسیں نال تیڑا مطلب ایہے ، کیہنؤں پُچھنا یں بھائی
 کیسیں کارن توں بیٹھا ایہیں ، دل دی گل مُسنا گیں“
 آگھ دمودر رامو آکھے ، ”اساں رہنا ایسے جائی“ ۶۵۸

رات پئی تاں کہیا رنجھیٹے ، ”وستی ونج اکھائیں
 رہن بہن دی جا کرائیں ، سوبیرے کرد کدائیں
 بے شہیں خرچ ، آٹا گھیو ٹیں تھے تاں اسیں کسے اکھائیں
 پیاں ہنیرے اُکھا تھیسی“ ، دِبیدو آگھ سُسنا ۶۵۹

”کرے ونجاں ، سُنو حقیقت ، تمیں نتھے آیا آہی
 تمیں نتھے ہیر پھجیا میٹوں ، سنیہے گھن دیواہی“
 سُن کر بڑی یوہت رامو ٹوں ، اکھن دی گل ناہیں
 ”بیس کیہ جانا ؟ توں کیہ اکھیں ؟ میں ہیر جانا ای ناہیں“ ۴۴۰

تاں پھر رامو باہمن بولیا ، ایہہ جواب کیتو ای
 ”نوں بیڑا تے لُڈن مہانا ، ویکھ کے مکھ گھدو ای
 نیں چھاہاں ، پچھکانا پتن ، رانجھیا ! وشخ ڈھٹو ای
 اگھ دوسرے پلنگھ دے اُتے ، سیس آرام کیتو ای“ ۴۴۱

”نیں چھاہاں تے لُڈن . بیلی ! اساف تے سُنیا ناہیں
 کیس دا وشخ ؟ تے کیں دا اکون ؟ مینڈی جال اِتھائیں
 ٹوں تاں بھلوں رامو باہمن ! میں تاں رانجھا ناہیں“
 اگھ دوسرے رانجھا اُکھے ، ”میں کیہ جانا ہیرے ناہیں“ ۴۴۲

”دُوجا گھن سُنیہا ڈھیدو ، تینوں میں جو اکھاہیں
 چھٹی ٹاہلی تے لُندرا پپل ، اُتھے جال ٹساہیں
 بیلے دے وچ میہیں چاریں ، تے ہیر اُوے تمیں تاہیں
 جلھر اُتے بہہ کر ڈھیدو ، پھوری ٹمددھ کھوانی
 اگھ دوسرے رامو اُکھے ، سنیہے ایہہ دوائیں“ ۴۴۳

مُھما پیار اُتے رانجھا، ”بُندھ آکھیں ڈھنٹی ، بھائی !
 صحیح سلامت ، آکھ حقيقةت ، دس چوچک دی جائی
 صحیح پچ چان عقیدے تائیں ، میں مرنوں ڈھل نہ کائی
 آکھ حقيقةت یا ہمن میتوں ، ہن آخر اس ان آئی“ ۶۶۳

”رتی رت ، نہ ماسہ ماس ہے ، آکھن دی گل ناہیں
 مرے نہیں ، مر جیوے پھر پھر سلگ سلگ بجھ جائی
 جاں جاں ڈھل میرے ونجن دی ، جیوے تاں تاں تائیں
 سُنِ صاحب ! بھے میں پھر ویساں تاں جیون دی ناہیں“ ۶۶۵

تاں ممکھی بیٹھی دصید و رانجھے ، ترگ رامو گل پائی
 پوہنچ کوہی ، دیہلا رامو ، میں بھی آیا آہی
 آیا ویکھ اسانوں ہیرے ، رامو دیکھ جیواہیں
 آکھ دو در چلن کيتا ، بختی ادا کس تداہیں ۶۶۶

تاں دارا چھکھی ساطھی دصید و ، بختے گھڑے تداہیں
 ادھی رانیں چلن کيتا ، بیٹھیاں بندی ناہیں
 اوڑک آرے پوہتی سیلٹی ، مت نوت پیسی ، سائیں
 اس ان سکھ تساڈی ہیرے ، سر پرہ تساں ملاہیں ۶۶۷

پہلوں ٹلتے چلیا رانجھا ، ایسا من دچ آئی
پہلی منزل رانجھے کہتی ، جہلم پوہنچا آئی
دوبی منزل کیتی اُنھوں دصیدو ، چڑھے پہاڑے جائی
اکھ دھوڈر تجھی منزلے ، ٹلتے پوہنچا رھائی ۴۴۸

ٹلکا دنج ڈھواں دصیدو ، ایسا من دچ پائی
سر پر جاہ ویدارا یکچے ، ڈھل نہ بندی کائی
پوہنچا جاہ مقام پیراں دے ، ٹلتے راہ پکھائی
درنج کیتوں درشن رانجھے ، اگے سدھ بکھائی
اکھ دھوڈر جنخے تھاں پیراں فی ، رانجھا گیا رتفعائیں ۴۴۹

جوگی چچے رانجھے تائیں ، ”توں کبھرے دیسون آیا
صوت و بھیڈیاں ہی جوگی ، رانجھے دست و کایا
اکھ حقیقت میکوں آپنی ، کت منور تھ آیا“
اکھ دھوڈر لرانجھے پاسوں ، جوگی ایوں پکھایا ۴۵۰

”کبھری جاہ دسائیں بابا ، تک تسانوں آیا
گھل وچ کپڑا پاہ کراہی ، رانجھے رسیں نوایا
نہ کوئی بیری جاہ مقامی ، نہ میں کہپیں جایا
دے تھا پنا آپنی جوگی ، رانجھے اکھ سنایا ۴۵۱

”تیری چال عجائب دستے ، توں کت کوں جوگی مہوڑا
 ہر شناک چیہا توں تقری آؤں ، تجھے جوگ نہیں سوہندا
 ماں دیاں پکیاں کھا ڈھیاں نیں ، کیوں جوگ دے مگ پھندا
 ایہہ گل پیراں کہی دمودر ، تاں سن رانجا روندا“ ۶۶۲

”ثرنیں تیری آیا آہوں“ ، رانجھے سکن کینتو ای
 بیہتاں تے کریا تمری ہوئی ، جگ تے تیا سو ہی
 جوگ لیا گوپی چند ، بھر تھری نیں غریب کیہے ہوئی
 آکھ دمودر رانجا ٹلنے ، چرنیں آ پیو ای ۶۶۳

جوگ دا جان کمرا دوڑیا ، توں کیہے جانیں ہاں
 جوگ دا جان اوکھا ہے ای ، اوکھیاں جوگ دیاں گھاتاں
 منگ کھاتا تے ستر سونا ، ایہہ اساریاں ماں
 آکھ دمودر تاں جوگ دواں ، جے پچ دسامیں ہاں“ ۶۶۴

”تخت ہزارہ وطن اساڑا ، معظم دا میں ہایا
 پیا وکھت ، میں گھر توں نکھتا ، سیک سیالیعن آیا
 چوچک دے گھر بیٹھی پنچھے ، رہیر سو ناؤں کھما!
 دیکھ وکانا اُس دے پنچھے ، اس میرا جی پھسالیا
 پرنسی گئی دیں کھیریاں دے ، تاں میں تقشی پایا
 آکھ دمودر جا نہ تجھے . تاں سام تھادی آیا“ ۶۶۵

ایہہ سُن جوگی تھیا یعنی ، جاں اُس ایوں سُننا تی
سد بہالیا چیلیاں تائیں ، مسدت دیوں کافی
ناؤں ، ذات ، وساپس سبھے ، گل ن کچھو چھپائی
اگھ دمودر چیلیاں کوؤں ، جوگی گل پچھائی ۴۲۶

تمان سُن چیلیاں ایہا آکھی ”ایہہ لائق جوگ دے ناہیں
بھی گل ن آکھی کافی ، چاکاں گل سُننا تی
توں پہبند ٹلے سارے دا ، چیلیاں کمی نہ کافی“
اگھ دمودر چیلے آکھن ”ایہہ گل بسندی ناہیں“ ۴۲۷

تمان جوگی کاڈ کیتی ، جھنکیا چیلیاں تائیں
”ایہہ کوتی اسیل دسیوے“ جوگی تھاپنی لائی
گلی تھاپنی ، ہور ہوئے گیا ، غلطت کی ہر شناختی
آسن چھوڑ آیا پل اندر ، پہبندیں پیا جگائی
اکھے ، ”آ چڑھیوں توں ٹلے ، پلے تیرے پانی“ ۴۲۸

” گھیاں لکھ بھی دشمن اگے“ ، اگھ زبانوں جائی
” تھاپنی دیو سدھ“ اساکوں ، ایہہ دل رہندا ناہیں
بھوئیں پڑائیاں ، نہیں پڑائیاں ، بنیا کم تداہیں“
اگھ دمودر ادوں ادوں ، پیریں پئے دواہیں ۴۲۹

لے تھاپی بگانی کوں ، ہلن تے چت چایا
جگوا دیس کیتو ای دھیدو ، کپڑ مجب بنایا
منقٹے لا جھصوت رنجھیٹا ، درشن کئے پایا
اکھ دمودر چلیا رانجھا ، آ کدمی ڈیرا لایا ۶۸۰

اوھنوں چلیا پھیر رنجھیٹا ، چل ہزارے آیا
اُٹلیا پھیر ہزاریوں دھیدو ، لمی طرف سدھایا
چنیوٹ مے دچ دوں چلیا ، علی پور پھیرا پایا
اکھ دمودر تاں دیونہ پڑھتے ، جھنگ سیالیں آیا ۶۸۱

اگے کپ جواریں تھیا ، گڑیاں متھیاں تماں
جو کافی کواری آہی سو ، پرنی گئی کد ایں
منخے بیٹھ کھجھانی واہن ، ابھیہ جھورا اوہناں تماں
اکھ دمودر سک سیالیں ، رانجھا ڈریا تماں ۶۸۲

تاں پہلی وچل اُٹھی سہیلی ، یول کے سُخن سناۓ
بول مور ، چکور ، سیچانے ، کوئ شبد سناۓ
ٹھنڈی واڈ ، چھٹا ٹھنڈا ، منجھ نہ وات ہلائے
اکھ دمودر پیچ کرے جے سائیں ، اج قدم رنجھیٹے پائے ۶۸۳

دُو جی بول سینہے دتے ، بھینے گل اکھاں
چھاتی ٹھارہ ہوئی اپنیتے ، بولن مور صباہیں
وں لوں وچ غوشائی بھینے ، چڑھیا سواڈ اسائیں
اکھ دمودر صحیح پچ بھینے ، ابہر گل خالی ناہیں

۶۸۳

سمجھے آپ آپ سیالیں ، بہہ بہہ فکر کریتی
اج چوڑا چڑھیا بیلے ناہیں ، برکھ اگاہی دینی
کاہل ہو گیاں بختے وچ ، کیا فکر کریتی
اکھ دمودر چھوڑ جواریں ، رانجھے نوں اگولینی

۶۸۴

رہیاں ڈھونڈھ سیالیں سمجھے ، پھر رہیاں سید جائیں
ڈھونڈن کھوہ سلاپے بستے ، ڈھونڈن ٹوبھے واہیں
ڈھونڈن کاہ ، گکاہ ، ٹبولاں ، ڈھونڈن سمجھے جائیں
اکھ دمودر ڈھونڈھ ہٹیاں ، مول لڑھو نیں ناہیں

۶۸۵

پھر امہ سیالیں ڈھونڈن لگیاں ، کہی اوں ڈھونڈنی
پاد شاہاں دے چاکراں والوں ، ہتھ اگول کریتی
ڈھونڈھ صحیح پچ بیلا باہر نہیں ت عمل دینی
اکھ دمودر بوما بوما ، ہتھ اگول دینی

۶۸۶

پھر پھر فکر کریں ، ڈھونڈن تے من چایا
رہیاں ہار سمجھے ہی گھریاں ، مول نہ تھری آیا
بیسے ڈھونڈ رکھتی آئیں ڈاڑھی ، کتنے نہ کوئی دسیا
اگھ دمودر گھریاں تائیں ، پک جوگی تھری آیا

۶۸۸

۶۸۹

تائیں مل گھیر گھد و نیں جوگی ، ”اسیں تھدھ پچھائی
بجھن ہوندا کم تساڑا ، ویکھاں دس اسایں
دُو نہہ وچوں پک کبھڑا بلدا ، بوبت ویراگی آہی
بے ملے کوئی دُو نہہ وچوں سانوں ، تائیں لاپ جوار دواہیں“

۶۹۰

ملا منکے پھر پھر پرتے ، موٹھوں نہ مول الائے
ناساں تے دھر سنگھے منکے ، پھر پھر اکھیں لائے
ماک ڈھونڈ رہیا متواری ، دل وچ دغا ہندھلائے
اگھ دمودر کر کر انگل ، اُبھے طرف بجھائے

۶۹۱

”کیہ توں اتھا ہے کیہ گنگا ڈورا ہے موٹھوں یکیندا ناہیں
ایہے کون سیانا جوگی ہے موٹھہ پڑھا پھرے کروائیں؟
کیہ توں سحری ہے کیہ چپ کیتا ، بجھ سکاہاں ناہیں“
اگھ دمودر کاہل ہوئیاں ، ویہلا دس اسایں

پھر ملا ہتھ لیتی جوگی ، منکے پرت سیندا
 کاڈ نال کرے سیدہ شارت مونہوں نہ مول الیندا
 لپ بوار دواہاں تینوں ، کیوں نیبھے سوں سیندا
 اگه اسان پچ ، دے سینہا ، پھر پھر ہتھ مریندا

۴۹۲

تاں گڑیاں بول سینہے دتے ، پچھوں جوگی آیا
 آئی واو اُبھے دی اسان ، نشان مشک نہ آیا؟
 ڈھنھو صحیح ، سنجھان پچھاتا ، ہور سو نہیں ، کر پایا
 ہستی اگھیا جوگی نیبھے ، ایبھ آپ رنجھیٹا آیا

۴۹۳

جان سنجھاتا ، سنجھان سیبیاں ، گئیاں چھڑ تو ایں
 صحیح پچ جاتو نیں دھیدو ، مونہوں بلیندا ناہیں
 کوئی پیریں کوئی ہتھیں ، کوئی جنگھاں ، کوئی باہیں
 کوئی ہتھیے ، کوئی اگے ، کوئی دیکھن تاہیں
 اگه دمودر کبھی رونس ، جن منگن موہر ماہی

۴۹۴

پچھن دلکھ ، حقیقت آکھن ، روون کڈھن آہیں
 ”اسان وسار بیٹھوں ، سُن صاحب ، چت آیاں ناہیں؟“
 جوگی ہور نہ کیتو پھیرا ، اسیں اوہو آتن آہیں“
 اگه دمودر نپ آندو نیں ، جھنچتے ٹاہلی دھوان آہی

۴۹۵

چریں وچنیاں ، دکھ پھولیتیاں ، بُہت ویگ کیتوںیں
دکھ پڑنے ظاہر کیتے آئیں ، وصیدہ بے بھیو نیں
 مجلس رج کیتی سیالیں ، ابھو فکر کیتوں نیں
اگه دودر صبح سیالیں ، راجھے نوں آکھیو نیں

۴۹۴

”ہوے حکم اکھاں تینوں ، بھے تینڈے من بھاؤ
جل انھائیں ، گول کیچے ، آتن اگھ مساوے
اوہو بیڑی تے اوہو بیلا ، آتن پل پاوے
اگھ دودر جال انھائیں ، اسان بُہت رہناوے

۴۹۵

”سُن ہستی ! میں کیکر جالیں ، ایہہ دل لگدا ناہیں
ہیرے باجوں ، گل ہنیل ، کچھ دیشدا ناہیں
رگ رگ دے دچھیر سمانی ، ہور نہ کو اشنائی
اگھ ہستی ، ویندا ہاں کھیریں ، کیہ بھاوے کھسمے تائیں“

۴۹۶

”سُن وصیدہ ! کپ عرض اسادی ، کت کوں اگے ویندا ؟
توں اوہو راجھا تے اسیں اوہو کٹیاں ، کیوں نہیں گل ویندا
بُہت اڈکیک تسدی میگوں ، ہن بنہیں رہن کریںدا
اگھ دودر نہیں تاں آتن نا لے تیرے ویندا“

۴۹۷

”سُن ہستی! اسر کھے تلی تے، میں ہیرے دھر آیا
 بیوندے جی، مینڈی تانگھ تیرے ول، ہن میں آپے آیا
 وس نہ مینڈا چلے ادا میں، حکمی پکڑ چلایا
 لیکن رہاں سیانی ہستی، چت سیالی ہیر پھایا“ ۰۰

”بے توں چلیں، لے چل اساوں۔ بیلا کھاون آیا
 اس دیراگ، اس اجیون مشکل، جیوان کیہ سکھ پایا
 نہ توں دھیدو، نہ ہیر اسائ تھے، چل چڑے تُندھ بھایا
 آکھ دمودر نہ رہساوں، کیا تھیا بے تُندھ ولایا“ ۰۱

”سُن ہستی! میں کیکر جالیں، بیلا میتوں کھاندا
 ہیرے نال منی رل گئی آ، اُس میں میں کیکن رہندا
 اکت وار دیکھا ہاں سلیٹی، میرا جی سو چاہندا
 ہستی آکھ، میں ڈٹھے با جھوں، مول دیراگ نہ لائندا“ ۰۲

”چل چلائے اساوں ناے، اسیں ہن رہنداں ناہیں
 جبھی لپنی پیڑ سنجانی، سادھی بھی جان تو ایں
 آکھ جیلہاں کیکر میاں، توں تاں رہندا ناہیں
 آکھ دمودر رہن اوکھرا، توں لے چل نال اسائیں“ ۰۳

جے رائجھا دیکھے رہن نہ مولے ، تاں اس رہن سُنا یا
 نال نہ آون ہوئے مینڈے ، قسمت پیل چلا یا
 سہیلیاں سجنان چوری چتنا ، رائجھے کان منگایا
 آکھ سنا سرو داساؤں ۔ مہشی ایوں دیا ۷۰۳

گھن بیبیہا رائجھے واہیا ، کیبا راگ اٹھایا
 پسو ، پرندے ، شیبیہ تے چترے ، سمجھ تماشے آیا
 گئی آ سدھ ، سیالیں حیرت ، ہن کہیں شراب پولایا
 آکھ دمودر رائجھا اُتے ویلے ، بُھتی چاڑھ سدھایا ۷۰۵

سہتی دا گران ”سُہادا“ ، وھیدو تنخے آیا
 پوکھی ٹھور گراۓ ڈھوس ، ملکھ بہوں نوش آیا
 اگے شہر کھیڑپاں دا ترے کوہ ، ایہو دل نوں بھایا
 نہیں حزور ، لکھے نہیں مبینے ، کہ مسلط دھوان پایا ۷۰۶

بیٹھا جا دیا دی کڑھی ، تنخے آسن لایا
 کر کر مسلط گھن پھبڑی ، وھوئیں کارن دھایا
 اگے رانی سہتی بیٹھی ، ترس نوں نظری آیا
 آکھ دمودر فکر کریتدی ، سورج دھرتی آیا ۷۰۷

دھوان میل بدھوای جوگی ، کس توں آکھ پھایا
سہنی آکھ جیران مھنی آئی ، بجان رس نظری آیا
آئی پل چداون دھوان ، تاں ایبھر آکھ سنایا
آکھ دمودر سہنی جوگی ، تاں موٹھہر منفا لایا

۰۸

”کت وہونا جوگی ہویا؟“ تیغقوں سخن پچھیندی
موٹھہر هتھاب ، اکھیں بلن مشلاں ، واہ جوانی تیں دی
پیس کنڈے دے سدھابوں باہر ، پھٹم ماوں جیجیزدی“
آکھ دمودر سہنی پچھے ، دس جوگی ! صدقے ویندی

۰۹

”اتوں بھڑیا ، دھرت پچھاڑیا ، میل کوئی . کنخاؤں نامیں
نہ کوئی تُوہ ، نہ بیکیہ بینڈا ، کبھڑی گل اکھائیں
در درویشان منگن ماٹی اکوئی عترت دیوے نامیں
بھے کوئی اگا پچھا ہو وم ، تاں تینوں آکھ سنائیں“

۱۰

”وڈا فیقر ، تپستی وڈا ، توں میکوں نظری آیا
تینڈے صدقے کیتی جوگی ، دھوان ہنچ اٹھایا
ہوئی میں رامنی ، درشن دتو ، بخت اسادے آیا
تموں فیقری کنچے دھری آ ، جو لڈن جوگ مرایا“

۱۱

دھوئیں دیٹ سٹائی دھیدو ، کاڈر کاڈر آیا
 ”لعنے دیں فقیران تائیں ، اسان نے ایہو بھایا“
 پھیر مسان بخایا دھوان ، سہتی جوگ چوایا
 ”ندوں فقیری کتنے دھری آ ، جو سرتے ٹھنک چایا؟“

۱۲

پھیر سو دھوئیں وڑی دھیدو ، کاڈر بہت کریندا
 ”مندے سخن الائیں اسان ، ایہہ من روں دھرپندا“
 اسان کیہے گئے ایہناں گاہیں ، جسے کوئی مرزا لیندا
 اگھ دمودر نال کاڈر دے ، دھوئیں چا وگیندا

۱۳

”بھلی بھلی ، مہیں فقیرسا ، مندا سخن الایا
 آپے میل بھایوس سہتی ، سُن وے گھول گھمایا
 بے نقییر توں ڈاٹھے مینوں ، ایشوں کاڈر آیا
 ”ندوں فقیری کتنے دھری آ ، گھنی چوری کیدو نوں پایا“

۱۴

”اے بیں کون؟ توں اگھ حقیقت ، رُسّی روگ لئیندی؟“
 ترٹما پیران اُتے دھیدو ، سدھ سنبھا دیندی
 جو کچھ پچھے گذری آہی ، میں سر نلاہر پئی کرپندي
 اگھ دمودر میں سام تُسادی ، بیں کوں پسح دسیندی

۱۵

”سُنِ وصِيدو گھرِ بیر ہے میتھے، اس سبھو بھیت سنایا
 کُلِ حقیقت میتوں دستی، تھاں کیکرِ عشق لگایا
 خاطر جمع کر وصیدو رانجا، باہم اس اس بھایا
 اگر دھوکہ سہتی وصیدو تماں، یوہت دلاسہ لایا ۷۱۶

سُن کر سخنِ حَنَّا بہوں وصیدو ”میکوں مدد سدا
 سمجھا لج پئی آگل تینڈے، گل وچ پلو پایا
 پئی آلچ نہاہیں سہتی، میں تیقتوں گھوں گھمایا
 اگر دھوکہ لج تھاؤں، شرم تھوں گل پایا“ ۷۱۷

”سُن وے وصیدو، لج تساڑی، جاں میں گل وچ پائی
 ٹوں^{۹۰۰} سے پگ پیکائیں سندی، ویکھو مہیں لجانی
 رات گزار، صباہیں جاویں، کندھی وھوں لائیں
 مُونہوں پچاتا ہو کے بیٹھیں، مول نہ کسے لکھائیں“ ۷۱۸

رات گزار اُٹھ پلیا تویں ہی، تاں چل کھیڑیں آیا
 کر آسن بیٹھا کندھی تے، کسے ن مول لکھایا
 بیٹھا بہن، تے اچوں پنڈے، یوہت فراق سدا
 اگر دھوکہ وڈے ویلے، وھوں میلن نوں آیا ۷۱۹

اگے سُشیٰ ہیر سیالی، جاں ایہہ نظر لگائے
رتی رت، نہ ماشهہ ماس اے، ہنھ پھائے تے نھون ہلائے
کالا کیرا تے ترسلا نزڑا، سُشیٰ پاسا لائے
۷۲۰ اگھ دمودر ویکھے رانجھا، ہیر پئی نعم کھائے

نلیئیں ٹیک، پٹھے سرچھوہر، کیہہ نوں حال مسناۓ
پوستی والوں پنکھاں لگس، رانجھے دا فکرہ ہنڈھائے
اگھ دیکھاں بیں کیندی وھیدو، رووے تے کاگ اڈائے
۷۲۱ اگھ دمودر کو نہیں اچھا، جو کوئی آن ملائے

تماں بھکھیا منگن کارن ہوگی، سوال ہیرے نوں پایا
”بھکھیا دے، چل آیا تیں تھے، بھکھا مہیں“ دسایا
”بھکھہ تکھی بیں عاجز کپتا، چل اچھپا آیا
۷۲۲ بھکھیا دے، اسماں مے تائیں، جوگی اگھ مسنایا“

”پچھے مویا! کیہہ دیوان تیغوں؟ کیہہ تیغوں بھکھه پائیں؟
عاجز میں، روواں دن راتیں، دستے، سُنی اے ناہیں
کچ سکن، بیا ہاہیں کلھن، ایہہ بیوان، کھاہیں
جو منگے خیر، تیرا جیو ہووے، تماں بھکھہ خیرابت پائیں“ ۷۲۳

”بھکھیا“ بھکھ ”کیوں دیوں مینوں ، ان تاں بُہت دکھائے
ماں ہے ، جوار ، چینا بہتیر ، کیوں نہیں بھکھیا پائیں
دیو ان ، جُلانہے اتحوں ، بُہتی بھکھ ستائے
دے خیریت ، رج کھوائیں ، سائیں تینڈی آس پُجاۓ“
۷۲۴

سینے پرنے بھلی سلیٹی ، چلی گوہ نیائیں
جوگی بُہت اسیساں دیندا ، اُس کوں بھکھیا پائیں
آندھیں مسان مسان بھک چینا ، ”جوہلی اڑ ، دواہیں“
اکھ دمودر رائجھے چیتیا ، جو چینا کیوں ویٹایں
۷۲۵

جوگی جان ویٹایا چینا ، پھنیاں ہتھو نہ آوے
کندھ ولا بیٹھو ای جوگی ، چھنے تے جھرے ، الادے
لڑدی ہیر ”امکھی و شخ ایتھوں“ میاں مٹی پلے پاوے
اکھ دمودر جوگی بیٹھا ، ہیر نہ مُول ہندا دے
۷۲۶

پورستی وانگوں پیٹھاں لگن ، پھر پھر تکے جائی
”امکھی جوگی ! کیوں بیٹھاں ایتھے ، مینوں کا وڑ آئی
اڑتے حال مریوں وتما ، بیٹھا رہو ڈھل نہ لائیں“
اکھ دمودر بولے ناہیں ، موغہہ بیٹھا بھکل لائیں
۷۲۷

جان دیکھے تاں بیٹھا جوگی ، پھر کر آگہ سنايا
 ”آٹھ فقیرا ! وٹا مرائیں“ لے کر ہنخہ آٹھیا
 ”کیہا دھرنا تو جوگی ! تینہدا پیو قتایا
 آگہ دمودر ایوں لڑدی ، مشک سلیٹی نوں آیا

۷۲۸

”یکھیا ہور دوائیں جوگی !“ ہیرے آگہ سنايا
 پیا گمان صحیح سلیٹی ، مت وہید و رانجھا آیا
 کڑک آٹھی ، چھکالیں ہوئی ، اکھیں درشن پایا
 آگہ دمودر رانجھے جوگی ، صحیح جواب سنايا

۷۲۹

”ساوی پیلی کیوں پئی ! (مینوں) ویدن آگہ سنائے
 کاری کراں میں تینڈڑی ، جسے رب آپ کرانے
 کبھی رخش نہ نہ نوں (ہوئی) مینوں آگہ سنائے
 آگہ دمودر چنکا کریں ، جسے سائیں بھاوے چائے“

۷۳۰

”مگھر ویندیا جوگیا ! (میرے) سرتون کڑ کڑ لاد
 نہ نہ پرانی کیہ پئی ، (جا) آپنی توڑ نہ بہا
 (میں) ماری آپنے قهر دی بُوہت نہ مہیں ستا
 آگہ دمودر جوگیا ! (جھب) اتحوں کشہ ولاء“

۷۳۱

”اپنی ویدن دس دیو ، اگھاں تُدھ سُنا
 پڑیاں دیوان بخ کے ، تنتے نسیر پھکا
 کبھی ویدن تُدھ نوں ، مینوں سجد بتا
 دیوں پڑیاں جھب میں ، تینوں خیر ہو جا“ ۷۳۲

”کئیں گھتساں (تینٹے) ن پیاں ، اگھ نہ سو ہے بھسا
 مہیں سخاتو جو گیا ! (اُجھے) دیلے نہ بھنا
 ہتھیں پیریں اجل ، پودس سندھا پھنا
 اکھیں کھول وکھا میں ، کیہا اسادا منا“ ۷۳۳

”دھروں مھمنتو ٹلیوں ، ڈھلک لختا ملتان
 میں جو گی ہاں ست پیہڑیوں ، توں بھلی کت گمان
 مانس بچھے مانس کیتے ، (توں) دل تے میل نہ آن
 اپنی ویدن دس دے ، جو سائیں کرے اسان“ ۷۳۴

”سُن وے انگریا جو گیا ! روگ نہ مینڈا چھیرڑ
 اندر مسلگے جامنچ ، لاث بلے رہن تیل
 ڈھول نہ کافی بازٹی ، مار نہ مینوں سیل
 بھے تُدھ روگ ونجادنا ، تاں چاک اسان نوں میل“ ۷۳۵

”لک نہ سوہندا ناگ بید ، منتھ نہ سوہے بھوت
کیوں کر آسن چھوڑیو ، کر کے ڈیرا گوچ
ہٹھیں پیریں اجلا ، لگیں اہل موك
میں سنخاتو جو گیا ! کوٹاں اندر کوک“ ۳۶

”زور کولوں چلیا ، ڈھلک آیا پر دیس
پنڈا بھسم روایا ، بھسم روائے کیس
چھکھیا مینوں دے توں ، کر کے چلاں آدش
ایہو قضیہ لکھیا ، آپیا میرے پیش“ ۳۷

”مندراں کئیں گھٹیو ، مینوں آکھ سنا
نه توں ڈیارت توں ، لئے نی کن پڑا
چت ون گھر توں چلیا ، پھٹ نہ موئی ماں
آکھ دمودر جو گیا ! مینوں سچ دسا“ ۳۸

بار کڑانیوں چلیا ، ڈھلک آیا ات جا
میں تاں جو گی مجھاں دا ، سمجھو ، نہ گوڑا الا
رکت بھلاوے توں بھلی ، مینوں آکھ سنا
اندر جھڑی بات تندھ ، سبھا مہیں دسا“ ۳۹

”جوگی نیہے ، پورے یار ، کہے تاں ہیں بٹ پال
کہے تاں رتاں ٹھگیاں ، کے ملکے نی بال
کوڑا ایسا ملکہ تھیں ، بولیں نہیں سنبھال
بے توں جوگی پسخ دا ، اکھیں کھول و کھال“ ۷۲۰

”سیدھ بگانی بڑھیاں ، اوہہ کھوئے آ
مینوں منع ہے گورو دی ، اکھ نے جھاتی پا
کس بھلا دے توں بھلی ، ملکہ تھیں پسخ الا
بیہڑی دیدن تُدھ توں ، سبھا مبیں دسا“ ۷۲۱

”راتیں گھدا ہے بھیکھ تھیں ، مینوں دیو سنا
جھوپی ، سنتگی ، نہ تُدھ مہتھ ، ٹھہر کیتو ای چا
ولیں کیتو ای فقر دا ، ٹھگ رتاں توں ولہ
کنٹھ کھپڑ بھگت دا ، ہن آیوں بھیکھ بنا“ ۷۲۲

”پلے خرچ نہ بخندے ، پنځھی تے درویش
چہنماں تکیہ رب دا ، تیہنماں رزق ہمیش
ایا تُدھ تھے منگنے ، جوگی دا کرہ بھیس
نہیں تاں دے جواب توں ، کر کے چلاں آدیش“ ۷۲۳

”توں رانجھا نیبے؟ میں موئی“ گئی سو نوطہ کھا
 دندن پھیا سیال توں (کوئی) سکے نہ نہیں چوا
 جوگی مُتھا رت بھر، ”میں جلیاں خطا مرا“
 اس جنایا لوڑیے، مت اچائیں ہو جا ۷۳۲

پنجاں پیراں آئے کے، اندر ہمیں کہیا
 ”ایہہ سو وہیدو آیا، جوگی بھیکھ بنا
 اُٹھی توں مل اس توں، خبردار ہو جا
 اُٹھ بیٹھی تد بیر بھی، بُھر کرے پر گٹھا ۷۳۵

”کیہ جوگی دی تینوں تھا پنا، کیہ جوگی دی تینوں سکھو؟
 سہقیں پیریں اُجلہ، اہل ملک، الکھ؟
 جوگی بھیکھ بنا یو، کردہ چھریں الکھ؟
 در در کریں سوال توں، منگ کھاویں توں پکھو؟“ ۷۳۶

”ایہتاں مہقیں ہیر کھوالی آ، دُوھد پوایو ما جھا
 رل مل کر کے مسلط کر دے، سُن ہیرے ایہہ با جھا
 بیلے دے دپھ کرے دلا سہ، ہن کیوں کرنی ایں لا جھا
 وکھت پیا سنجانے ناہیں، میں اوہہ وہیدو رانجھا“ ۷۴۳

”کئھے تینڈا دلن ہے؟ کیہڑی تیسری جا؟
 کیہڑی نیں تے وسا؟ میںوں اگھ سنا
 کس جوگی دی تینوں تھاپنا، آیوں کن پڑا
 اگھ دمودر جوگیا، آپنا پتھے دسا“ ۲۸

”تخت بزارہ جم ہے، چندل وہندی نیر
 سده لگائی دی تھاپنا، جھڑا ٹلے دا پسیر
 ایم کپڑ بھاگ کے، نیں بوٹے جھل چسیر
 اکھیں ویکھ سنجان ٹوں، میں رانجھاتے توں پسیر“ ۲۹

اڈنی وانگ بسین جیوں، تاں گل لگی دھاء،
 دامن پکڑ کھلوتی آ، ویکھ، ہنخ لگا،
 سورج چن سنجاندی، وھر قہقہہ قناء،
 صحیح پیچ رانجھن آیا؟ مت سپنا ہو جاء، ۵۰

رووے رت بھر سنجھو چشمکاں، دکھ پھولیندی تاں ہی
 امیر کالا ات بھت ہویا، اساں ورد منداں دیاں آپیں
 تارے چشمکاں جھٹے وچوں، امیر گلیاں تداہیں
 اگھ دمودر دوویں روون، ویراگ تھمیندا ناہیں ۵۱

آکھے ہیر ” دسیلہ کیتا ، سہتی ناؤں اکھاہیں
ہووم نشا ، سُن سائیں رانچا ! کبیوں سہتی تندھ ملائیں
پیڑ وندادی سہتی مینڈی ، تینتوں کبیوں دکھائیں ”
” سُن ہیرے رات سہتی کوؤں ، پئی آج ہے اسایں ” ۷۵۲

” کندھی بیٹھ توں ، جا سویلے ، مت کوئی ورثی سنائے
دڑے فیضم ، جان دے ڈشمن ، مارن توں سدھراۓ ”
مجلیا جوگی کندھی دے ول ، ستر دھوئیں پائے
اگھ دمودر مونہہ سر بدھے ، کندھی آسن لائے ۷۵۳

تماں ڈن تجھے سہتی آئی ، ہیرے وتوں تکینڈی
” اج اوہ نہ تیر رنگ دسیندا ، اوہ نہ حالت تینڈی
بلگھے واںگ بہادر ہیرے ، بیٹھی تیر چلینڈی ”
اگھ دمودر ہیرے کوؤں ، سہتی ایوں بچھینڈی ۷۵۴

” صدقہ تینڈا دیوٹھہ دیوٹھہ تازی ، جاں راموگل سُنائی
آمد سُنی رنجھیٹے سندی ، تماں مونہہ لالی آئی
اجھل متناں دیدار کریہاں ، ہووے مت رُشتائی
اگھ دمودر سہتی رافی ! لِتے مہیں سوانی ” ۷۵۵

مُن توں ، پئیج پئیج نال لوکاں دے ، میں نال نیچ کریںدی
اکھیں ویکھ سنجاتی ویدن ، اسان جان بھیلندی
کُل حقیقت تینڈی ہیرے ، معلوم مہیں کریںدی
کیکر کم تساڑا ہوئی ؟ ”میں“ دائی توں پیٹ چھپنڈی”
۷۵۴

مناں ڈر گئی سو ہیر سلیٹی ، جان اُس ایوں سنا یا
”بے بے ! موٹہہ سر بردھے کوئی ، دھوئیں میلن آیا
تیھوں ڈر دیاں سہتی رانی ، ناہیں اسان بُلایا
پر اوہ چال تے اوہا چنس ، میتوں نظری آیا“
۷۵۵

”آیا ہئی ، صحیح پچ ہیرے ! آکھاں تُدھ سُنانی
کر رہو چُپ ، بول نہیں مگھ تے ، کسے لکھاویں ناہیں
تینڈی بُجھی ، صحیح سیالی ، ابہہ لگی میں تاہیں
مُن ہیرے میں تینڈی خاطر ، نوں سو گپ لجائی“
۷۵۶

”مُن لئے ہیرے ! ہور نہ بندی ، پہلوں لڑن کریہے
جو جو گھل دوابیں تیکوں ، سو سو قُن بھی دیہیں
اویک تاہیں کریں لڑائی ، سارا لوک ملیہے
مُن سیالی ، ابوبیں بندی ، اج اُدم ایوں کریہے“
۷۵۹

تھاں وڈے دیلے ، سہتی مھٹی ، یوہتی کاواڑ آئی
 ”نیسے گندھ غلام سو اسیں ، نویں ہے تسان ویاہی^۱
 کیہا تدھ توٹا یتنا ، کڑھی انوکھی آہی
 خیر سائیں تھوں منگ سیالی ، سبھہ ہسپشدا آہی“
 ۷۴۰

” وڈے بول نہ بولیں سہتی ! کون کمینی آئیں
 کیہڑے وڈے پیو دی جانی ! مینوں انج الائیں
 وٹ نہ بولیں میں نال کڑھیے ! ایہہ نہ ٹھپے لائیں
 آگھ دمودر کون توں ہو دیں ، جو مینوں سمجھائیں“
 ۷۴۱

” پچھو بھینے ! ہیرے کوں ، تیسیں بھلائی ہمسائی
 نیسے گندھ غلام سو اسیں ، چیناں دے کر دغا ویاہی^۲
 تینڈے پیو بچھے کمیں اسائ ، گھسر نہ آون بھانی“
 آگھ دمودر کاواڑ سہتی ، اوڑک سرتکہ آئی
 ۷۴۲

” توں وڈے باۓ دی دھی بلندی ، شرم نہ تینوں اوے
 مینڈے پیو بچھے کمیں تساڑے ، گھر کوئی نہ آفے
 بیٹھی پنتری ماه گذارے ، جھات نہ کوئی پاوے
 سُنو ویدرا گھر کارن ، بھل نہ کوئی بھواوے“
 ۷۴۳

”کیہنُوں ”بھل بھوائیں“ کڑی ہے ! نُدھ نوٹا چالا
 تُوں ہیں کون کیتی کتھی ، جس سیاپا پایا
 مینڈے پیو ، تینڈے پیو جنہے ، کت نے پکڑ روایا
 وڈی کڑی مہجھ لگی اسادے ، جس بھلرا آیا“ ۷۶۳

”اے ہیں کون کیتی رتے ! مینُوں ٹپا لایا
 دُڑا باپ سلاہیں آپنا ، سو کھیرا کم نہ آیا
 دُڑا باپ دُڑھا تُساڈا ، جس دولت وند سدا یا
 گھر تینڈے توں وست اساؤں ، ترکما ترڑا آیا“ ۷۶۵

”جے کر ترکما ترڑا آوی ، ناہیں گوٹی کسے ناہیں
 پیو مینڈے سبھ سونا رپا ، مُھکن شتے پاہیں
 تینڈے پیو دادے جیہیاں نوں گھر انینڈے ناہیں
 مینڈے پیو دیاں کندھیں گل سونا ، اسیں جاناہاں ناہیں“ ۷۴۶

”تھیں کرو نیاں ہمسایاں ، جو تُساں سُنیو ہے
 ایہناں دیاں کندھاں گل سونا ، لوکاں جوگ درو ہے
 پھٹ سبھی اویھی رتے ، تینُوں ایہہ گل نہ سو ہے
 تُساڈے گھنے میں رج نہ مہنڈھاے ،
 مینڈے پیو دے دتے بھی لاہ گھدو ہے“ ۷۶۷

”نیبھے گوری ، ات گل پھی ، دادے پھیو تھے ویندی
جو کچھ تیندا سونا ، موقی ، سبھے اج ایندی
بھے من تیندا وسن اُتے ، تاں ہن بھی لئھے میں ویندی
اگھہ دمودر کے کاڈر سہتی ، جھتی نہ مول پیشی“ ۷۶۸

تل کر کاڈر سہتی رافی ، پھیو کوون چل آئی
”بلی نہ چچک سندی بیٹی ، گول اس وڈاہی
کیها تھر کیتو ہے بابا ، جھات ن کسے پائی
دیوو سبھ کچھ ، پھیو دا دتا ، هیر وسن تے آئی“ ۷۶۹

تاں سُن علی اُٹھ کھلوتا ، کاڈر کر کوائیں
بیجھے گئے ، سونے ، روپے ، بیجھے سنتے پاہیں
بیجھے بُچکے ، بیجھے بھانڈے ، بیجھے محیں ، گماہیں
بیجھے پنگھ تے بیفت نہالی ، کید کر اگھہ سناہیں
اگھہ دمودر اندر باہر ، دولت مادے تاہیں ۷۷۰

تاں سلیٹی اُٹھ کھلتی ، سبھا وستو شپھیندی
کھنائیں بُچکے ، کھنائیں ڈبے ، کھناؤں منجھے وچھیندی
بھانڈے ڈنڈر ، بیفت نہالی ، بوہتا ساج کریندی
سبھا وست ٹکانے لائی ، نبھی آپ دیندی ۷۷۱

سہتی آ دلا سے کيتا ، آپ پچھیرے آئی
”بے آکھیں کچھ ہر دواں ، جوتیے من بھائی“
بُوہت سُو خوشی ہوئی سلیٹی ، وتن آتے آئی
آگھ دمودر تنت دن بلدی ، کھیڑیاں تابیں ودھائی

۷۶۲

آپے برخے ، آپے گھنے ، آپے بیٹھ پکیندی
ہس رس پھردی دیچ ویہڑے پسیر ن زمیں دھرنیہ
پانی پناں ترس سلیٹی ، پاسیں کھنچہ لیئندی
آگھ دمودر آپ پکائے ، پھوری دنڈ دیندی

۷۶۳

جان دو ترے دیونہہ ایویں گذرے ، حباب لا آیا مہندی
اگے بیٹھی رہیں سلیٹی ، اس نوں نظر پیئندی
اٹھی ، ہرنی دانگوں ترٹھی ، پاس سہتی دے ہیندی
آگھ دمودر ساہ ن پاؤں ، سہتی ہول کریندی

۷۶۴

”ہیرے ! توں پسیئیں ترٹھی ، کیہ دلی دیو دکھائی ؟
کیہ توں کسے بھوٹ رنجانی ، حال ابجھے آنگی ؟
ایہہ مُوٹھہ پیلا تے اکھیں پھریاں ، قوت رہی ن کافی
آگھ دمودر سہتی منڈے ، حال بھلیرے آئی ؟“ ۷۶۵

”نے بیس بی بی ! پر بوبن ترکھی ، نہ دیوان تراس دکھایا
 نہ بیس بھوت پریت رنجانی ، تے نہ کوئی مینوں سایہ
 نہ کوئی مینوں سُکول مروڑا ، نہ کہیں مجھ ستایا
 اس تے اُٹھی بھنی بیسان ، بے محمر نظری آیا“ ۷۷۶

تاں سہنی ویہلی اُنھوں کھلوقی ، لڑی بھراو تائیں
 ”مندا کبتو ویرا صاحبا ! جان آیوں چل اواہیں
 اسٹھی دنخ ، توں آویوں تدوں ، جدؤں بیس سد ساہیں“
 آگھ دمودر اُٹھی پیلیا ، بھورا بیٹھو ناہیں ۷۷۷

گیا خان آپنے گھر تائیں ، ہیر سیالی آوے
 باہر ہٹ کھلوقی چھوہر ، پاؤں نہ اندرہ پاوے
 کندھاں پٹ ، دھوائے منجھے ، لاه اُچھاڑ دھواوے
 اندرہ پاک کیتا سلیٹی تاں اندر پاؤں دھراوے ۷۷۸

تاں دوویں اندر رہیاں لوکا ، مجلس کردن توں تائیں
 ”بیٹھ پسند کریاں گئیے ، کوئی متا پکائیں
 آ بنی سر ہیر مینڈے ، شرم ساہیں گل پائیں“
 آگھ دمودر سہنی بھارا چایا ، اوس آلام جو نارہیں ۷۷۹

”ہیرے بذرگ کو ایں ، باہر دوں و شباہان
جا فریب کریہاں کوئی ، رائجھے دی خبر لہاہان
گھن پل کٹوی ، بستے اُتے ماہیں جو ندھ اکھاہان
بے کر رائجھے سخت پئی اُون ، سہتی آکھ منداہاں“ ۷۸۰

تاں آئیاں بستے نہاں دے اُتے ، ہیرے لمی پائی
بیہڑی بذرگ کٹوی دے پچ ، ہیرے ناہیں لائی
مُواگھے اُتے پڑیا ، اتے لے رت وہائی
آکھ دمودر لڑیا بشیر ، سہتی سواہ اڈائی ۷۸۱

ماجھی ، کائی اتے آجزی ، سُن کر دُوروں ائے
”آکھو دھیا اہن کیہ کچھ تھیا ، سے گھلے کیس ونجائے؟“
”وے میتوں کیہ پُچھے حالت ، تیس ہیر نوں نظر پایا ہے
آکھ دمودر مل کر تیس ، کوئی دنگ اکھیا ہے“ ۷۸۲

”دنگو دستی ، تیس کیا دیکھو ، اکھیں دیٹھی بھائی
ترے گز ناگ اتے رنگ کالا ، تیس بشیر نے کھائی
چلو خبر کرو علی توں ، دھل نہ بندی کائی“
آکھ دمودر تنتے دیلے ، کتنی آکھن آئی ۷۸۳

گفتی گوگ جا کے لوکاں، وستی وچ سنایا
 ”دھی چوچک دی بشیر ڈنگی“، عالم اچل آیا
 بے کو کھیڑا وستی دے وچ، پک نظری آیا
 اگھ دھودر کل زنانہ، انت ن دنجے پایا

۸۴

جیوں جیوں ڈنگ ویکن ہیرے دا، تیوں تیوں ردون بھائی
 گھلے وال زنانے سارے، روون کھیڑہ اڈائی
 سہتی روکریندی نعرے، نکھنعتی ایہہ کمائی
 اگھ دھودر بشیر ڈنگی، جاں دتن اتے آئی

۸۵

تاں علی بخہ ہو کارا کیتا، تاں اسوار منگائے
 ”جختے کوئی ماندری نہیں، ہمُول نہ کو چھڑیا ہے“
 تاں سہتی اکھے پیو تائیں، مینڈی بھی گل سنبیا ہے
 اگھ دھودر مس پیو مینڈا، اگھ سو بیکن سنائے

۸۶

”بایا! بے اپنی وستی آہی، تاں بنی قضا بتنا ہیں
 دصوبا، موجی ہور جولاہا، سپ لڑیا ایہناں تائیں
 تلا ہے موئے سو اکھیں ڈٹھے، آتمیا نیں دبن تائیں
 اکس جوگی نے آن جیوانے، آپیدا ہویا کداییں“

۸۷

”کیہا رنگ جوگی دا وھیا ! ادھ کیکن ہتھ آدے
بے کوئی دس کرائیں دیجے ، اسان آن سنا دے
بے ویکھاں تاں آپ ونجاہاں ، یکھے کوئی گھن آدے
سہتی آکھے کل بھیں ڈھا ، بے رب نہ موہ بُلاوے“ ۸۸

مُونہہ بدھے متھے ، پیرے ، ہتھے ، آپ نہ مُول وکھا دے
وئیخو دستی وچوں جوگی کھویں مت ہتھ آدے
ہر دن بخت تساٹے بابا ! بے کوئی آن ملا دے
اگھ دمودر ستھے دیلے ، ہستھے سیال جیواوے“ ۸۹

پتن اُتھے رہے چروکا ، لوکاں ڈھٹھا آیا
صحیح کیتو نیں ، جا کھیو نیں ، اسان نظری آیا
چلے رامڑ ، نہ کوئی باتی ، گل دچ پُو پایا
اگھ دمودر نال مہاجن ، آپ علی اوٹھے آیا ۹۰

”سُن صاحب ! اک عرض اسادی ، گل دچ پُو پائی
چوچک بیٹھی ملی اسانوں ، گولی جوگ ہہاٹھی
سر توں قرض چڑھے نہیں لختے ، جو چا صحیح اساثھی
کریے ، منت ، چلو بک داری ، مت ہو کے گردی اجاہیں“ ۹۱

پاسا موڑ بیٹھا پھر جوگی ، ول جواب نہ دیندا
 تھک کھلوتے عرض کریںدا ، پاسا نہ پرتندا
 جست ول مُوغہہ پھیرے رنگیٹا ، خان ستتے ول دیندا
 آکھ دمودر تھک کھلوتے ، مُول جواب نہ دیندا

علی تھک کھلوتا ساؤ ، مُول جواب نہ آیا
 علی سہتی بجگ سایا ، دھیے ! جوگی پایا
 منت کر کر تھک کھلوتے ، سہتھ نہ مُوکے آیا
 آکھ دمودر سُن کر سہتی ، نال گل زنانہ آیا

بے پروادہ سدا المستی ، اس پروادہ نہ کوئی
 بھے بھاوس تماں مہر کریتی ، پیریں پو و سچھ کوئی
 رشیتھاں شرم آپنی بابا ! آپنی لمح پیو ای ”
 آکھ دمودر سہتی رافی ، گل پلو پا کھلوئی

”ناری دی لمح شیپنہ پلیندے ، اوہ بھی پھردے ناہیں
 توں اتیت ، سدھ پر بِدَم ، بھجنی دا شرم تسان ہی
 ابھے اسان رج نہ ڈھنی سلیٹی ، ویراگ لھتو سنے ناہیں
 آکھ دمودر چل فقیرا ، مت ہو دے گُردی اجاہیں“

”اساں کیہ کم؟ اواہاں اُٹھی، دُنیا گوڑا سایہ
لڑدے کیرڑے، عالم دے دچ، کئے جگ ڈھنڈوڑا لیا
کیہڑے کیہڑے منتربھریہاں، عالم ناگے کھلایا“
اگھ دھوڈر سہتی دے رہت، اُٹھ کر جوگی آیا ۷۹۶

تاں ہو ہو ہوئی لوکاں، جوگی اُٹھ سدھایا
ندھی ڈھی عالم سارا، لوک تماشے آیا
بے شمار خلقت کیتی، انت نہ دنبجھ پایا
جتنے سیال پئی مُونہہ پر نے، تتنقے جوگی آیا ۷۹۷

”تنقی کر دکھلا میں سہتی! جتنچھے ڈنگ ڈھنو ای“
بُنٹا پچھلے پیریں جوگی، جاں اس نظر پیو ای
”نہ ایہہ پھنیر، نہ ایہہ تلیر، فے سکر وڈ نہ کوئی
نہ ایہہ گلڑ، نہ سنگ پھوہڑ، ایہناں وچوں نہیں کوئی
ایہہ کھادی چوڑی والے پشیر، بیتھوں چھوٹ مشکل ہوئی“ ۷۹۸

”سُن صاحب! توں سدھ پرائم، میںوں کیہ سُنائیں
ڈھنا اساں تماشہ تینڈا، جے تزا ہے پشیر کھائے
آیوں چل اوہناں دے کریں، بھوے پچ جیوانے
ابھے اس ساہ، نہیں مر ممکنی، اساں کوں نہ بھرمائیں“ ۷۹۹

” وڈی محنت نال ایں دے ، بی بی ! منظر پڑھائیں
یک اکلا کوٹھا ہوئے ، کوئی بحاجت نہ کرے سکا ہیں
یک ایسا جو بوہتی روندی ، ہوئے خدمت نہایں
بے کر چلیا پکا ہوئے ، تاں اس جوگ تھوا ہیں

۸۰۰

تاں ہو ہو ہوئی اوتحے ، منجا بکڑ پھوایا
آ ضرور چایو نہیں سرتے ، گھر سہنی دے پایا
اگوں دروازے سجد چاڑھے . جوگی اندر آیا
اگھ دمودر ویکھو یارو ، سہتی عہد اٹھایا

۸۰۱

” ہستو ، کھیڈو ، موجاں کریو ، کمی کے دی ناہیں
بے میں موئی تاں صدقے کیتی ، آوان کم تھاہیں
سے شکرانے مینوں گریجیے ، سکدے روح ملائیں
جیہا حکم کرے ساہیں رانجھا ، کھادن سوای پکائیں

۸۰۲

تاں چوری کھلتے دوھر ما جھا ، مکھن کھیر ملائی
گھانی چھاہ ، چھوہارے میوے ، کر تیار گھنی آئی
کھادو پیو ، موجاں کرو ، صدقے گھول گھمانی
اگھ دمودر کھادن بیٹھے ، سہنی پکھا چانی

۸۰۳

دو دیں ہو اکٹھے بیٹھے ، جاں کھانے ہتھ پایا
بینتری ۳۵ ماه ، نوں راتیں پکھپوں ، رب اس اناج کھوایا
کھافا پیدا جونکی ہوئے ، ہن کھیدن بھایا
اگھ دمودر ویل خوشی وا ، سیر سلیٹی پایا

۸۰۳

ہنس کھیدن نجھے اُتے ، کھل کھل پون تواہیں
بُوہت خوشحال حد تھیں باہر ، اکھن دی گل ناہیں
اندر روگ جامکی سلکے ، کیہ تھیسی باب اسائیں
اگھ دمودر کیہڑی تھیسی ، اسیں جناہاں ناہیں

۸۰۵

پھر پھر گھنچی ، پھر ہس بیٹھن ، اندر بُوہت خوشحالی
سکدے روح ملائے صاحب ، اوہو جیہی لالی
مُؤتھہ مہتاب ، اکھیں بن مشالاں ، دو توں عشق موالي
اگھ دمودر اوہو جیہی ، سیرے راجھے والی

۸۰۶

بُوہت خوشی حد تھیں باہر ، اکھن دی گل ناہیں
مہر محبت سیتی بیٹھے ، بیٹھن دے گل باہیں
بُوہت دیراگ اندر دا چکا ، اجھے نوتون عشق تناہیں
اگھ دمودر انھو ہاری ، گذری دو ماں تھائیں

۸۰۷

تار علی دی ، بہوں سنگ عالم ، گھر سہتی دے آئی
باہر آ ، بُوہا کھڑکا کایا ، اپچے سد سُنائی
سُن سہتی دوڑی تد اندر وون ، باہر نخل آئی
”وھیا ! خردے ہیرے دی ، امڑا گھول گھمائی“

۸۰۸

”سُن مائے ! کیہ تینوں اگھاں“ سہتی آکھو سنایا
”اٹھے پہر کھوتا جوگی ، دھرتی پیسر نہ لایا
مارے منتر ، موراں سمجھ مُٹھا ، پھرے بُجکھا نہ بایا
سلیٹی سبکے منجے اُتے ، پاسا نہ بُلایا“

۸۰۹

علی آکھے ”سُن سہتی ویھے ! اسان کم نہ کوئی
اٹھے پہر ادا میں اکھیں ، وسر سو کم گبیو ای
اوے دیلے میں تھے مُٹھیں جاں کچھ فرق ڈھنو ای
آکھ دمودر اودہ باہر تھے ، سہتی اندر ہوئی“

۸۱۰

”سُن نی ہیرے ! آکھ حقيقةت ، کتنا گوڑا اکھا میں
کنڑھیں اُتے کتنا دوڑیں ، آخر نیں ڈھیہسا میں
ہو دے بول سچاواں ہیرے ، سکدے روح ملائیں
کھادو پیوو ، موجاں کریو ، آکھ کے تسان سُنائیں
آکھ دمودر سُنی سلیٹی ، بھے مراں تار کم تساناہیں“

۸۱۱

پھری ، گھبیو ، گڑک ، شکر کھاندے ، موجاں مہر بنائے
راضی بوبت ، تہن بہن پلٹکھتے ، تہن تہن بچن سناۓ
ہنکار روح اتے دو بخشنے ، ڈاڈھے آن پھبائے
آگھ دمودر انھو ہاری ، تماں مل کھیرے آئے

۸۱۲

علی ، نال زنان سبھو ، تماں باہر چسل آیا
کیتے سد اپھرے لوکاں ، تماں سہتی سُن پایا
سُن کر سد ہونئی چھکایں ، بابا باہر آیا
آگھ دمودر سچے دو دیں ، تماں سہتی بوما لاهیا

۸۱۳

”سُن درجیے ! کوئی دے سینہا ، سبھا کل دل ہونئی
اٹھے پھر ادا میں اکھیں ، کچھ فرق بھی تفر پیو ای
آگھ اسان نوں دھیرج ہووے ، ایسے خاطر جمع نہ کوئی
آگھ دمودر سہتی سیانی ، اندر کیکن ہونئی“

۸۱۴

”سُن بابا ! کبھ تینوں آکھاں ، سہتی سخن سناۓ
لگئے کامے تے کوڑیا لے ، لکھ سپاں فے آئے
جو آوے سو ای مرڑ دنخے ، جو گی جی نہ لائے
سُن بابا ! جو گی آکھے ، ”ہن کچھ فرق دکھائے“

۸۱۵

بُوہا مار پھر آئی اندر ، آکھے دہاں تباہیں
”لگی اگ ، صحیح سر مینٹے ، کیکر آکھ بُجھائیں
کھنڈے دھار وچوں کیوں چنسان ، میں سُدھر پوندی ناہیں
کھادو پیرو مون کرو ، مراں تاں کم اوایہیں“ ۸۱۶

”لے اسادی تینیں گل ہستی ، اساف نوہ نہ تکیہ کوئی
بیرون جائیں تیوں رکھ اسادی ، بھیہا بول پھیو ای
گلکیپیں لکھ اسادے دشمن ، دوست اساف نہ کوئی
گل اسادے تے مہنگ تینڈے ، سادا ہور نہ کوئی“ ۸۱۷

”سُن وے چاکا ! پچاہ پیاکا ، تینوں مت نہ کائی
ہمیر نہ تُدھ پربت تے پڑھی ، نہ تُدھ شدھ لنگھان
پھر پھر جنگ سیالاں دے وچ ، سُنجھے بازی پانی
آکھ دوسرہ بھوندی بھوندی ، میں تنتی دے سر آئی“ ۸۱۸

”تھیوں نہ ناپر ، صدقے کیتی ، اساف نوہ نہ کوئی
پیو ماں توں اسادا ہستی ، لجا توں گل ہوئی
آکھ دوسرہ جھردے جھکھدے ، اعشوہاری ہوئی“ ۸۱۹
پاڑیا اساف ، سیا جیوں جائیں ، سادا ہور نہ کوئی

تھیا سد ، طاق کھڑکایا ، باقی رہیا نہ کوئی
مہری ، مرد اتے گھل قصبه ، پچھے رہیا نہ کوئی
سہتی آ کھولیا بُوا ، پُچھن توں سجد ہوئی
”سہتی اگھ سیانی دھیسے ! یے کجھ فرق ڈھٹو ای“

۸۲۰

”بگے ، رتے ، پینے ، کالے ، لکھ سپاں دے آئے
جوگی پڑھدا منتر تو بھیں ، پیر نہ دھرتی لائے
جس ڈنگی نو غہرہ تینڈی بابا ، ابے اوہ نہیں مُوٹھہ دکھائے
سُن بابا ! ہیر پاسا پیرتبا ، سے داری نشان دھعاۓ“

۸۲۱

برہما مار ہدھائی اندر ، ملی سو آ تو ایں
روون ہیر رنجیشا دو دیں ، بنی جو باب اسا ہیں
”ہتسو ، کھیدو ، موجاں کریو ، بیں بل پیٹھی آہی
اگھ دمودر ہے مرن اہولیا ، شیں کھیدو کیوں ناہیں؟“

۸۲۲

کھاون رج ، روز بہرہ اندر ، بہہ بہہ نکد کریں
اندر دھکھ ، نہ پھوڑے مولے ، منتھے ہتھ لیئنی
جیوں چیوں مت نیڑے آؤے ، بتیوں بتیوں منتھ پکینی
اگھ دمودر کجھ نہ سمجھے ، بیٹھ اساس بھریں

۸۲۲

تاناں سہتی پھر کرے ولasse، دھیدو! تدھ سُنائیں
 بے دس پھلے چاکا میندا، تاناں اج دوئے نجاںیں
 بے دس میندا ہودے دھیدو، گھٹ نے میں کریاںیں
 توڑے مارن مرپندی چاکا، تیں نال رسیر چلاںیں” ۸۲۳

”ایہہ سر صدقے کیتا سہتی، اسیں نہ لاد سنگائیں
 لادے نیکی کون تُسادی، مول نہ اسیں لہاںیں
 جیہی چانوں آ، زجا تویہی، اسیں گل پئے تساہیں
 آگھ دمودر اسیں وچارے، چارا کوئی ناہیں“ ۸۲۵

”کھیڈو، ہستو، خوشیاں کرو، اسماں سر عہد اٹھایا
 کیہا سرفًا من رحیون دا، من جیہناں سر چایا
 بے دھیدو! اودھ ہوئی آسے پوری، بہنے من رہایا
 آگھ دمودر میں بل بکرا، سر کم تُسادے آیا“ ۸۲۶

اٹھے پھر نکر تریہاں نوں، موت نیڑے آئی
 ”کر دھیرے، نہ کاہل بھیو، کھاؤ، گھول گھمائی“
 گھانوں دینہہ کیا ویندیاں لگے، ساعت سکھی نہ کافی
 آگھ دمودر انٹھوہاری، تاناں سبجا چھپھن آئی ۸۲۷

نھیا سد ، مسیا تم سہتی ، تان سن باہر آئی
چھے باپ اتنے قبیلہ ، پھٹکی ، ماسی تانی
”ڈھلو فرق ؟ پانی کہ ڈنگر ، منگدی ہیر سجا ای ؟
دھینے ! آکھ صبح پیغ بیٹھی ! کافی تدھ بھی نظری آئی ؟“

۸۲۸

”سن ماۓ ! پک گل اسادی ، پک اچرج نظری آیا
وڑا سپ ، سپ تے چڑھیا ، کالا رنگ تنس ، آیا
جو گی پکڑ ، پیرے دا ، تنس دے اگے پایا
آگھ دوسر شیں ودھائے ، ہیرے پاس ہلایا“

۸۲۹

”اگلے ہفتے آدے بایا ! ہمیرے نخواون تائیں
کرو شادی ، شان مبارک ، جانوں اج جیوانیں
دھر شدیاں نے چھٹی نیہے ، مہر کیتی آہے سائیں
صحیح سلامت ، چھٹی نیہے ، مل کرو ، خیرابت دیون تائیں“

۸۳۰

تان سن علی کرے نیاری ، ٹمک ڈھول دھرائے
مجلا نھیا ، سلیٹھی چھٹی ، جن اسیں اج ودھائے
خیرابت دے کوٹھے چھوڑے ، عالم گھن آئے
آگھ دوسر کھیرے دسن ، سبھناں رنگ سوائے

۸۳۱

”سُن ہیرے ! باقی راک ہفتہ ، کیکن کچھ سمجھائی ؟
آخر گوڑ بولندی ہٹی ، اس منیاد نہ کامی
ویکھی کیکن ہوسی اگے ، پونڈی سدھ نہ کامی
اکھ دمودر آخر سُنی اے ، سانی آخر آخر آجی“ ۸۲۲

جان گندے بیچ درہاڑے اندر ، تاں سہتی اکھ سُنا یا
”سو کچھ نال تساڑے کیتا ، جو یہیں تھیں ہو آیا
تھیو تیار سخہ دیوں نیاں یہیں تاں ایہہ بھالا
اکھ دمودر تزیہاں جنیاں ، ایہہ متا پکایا“ ۸۲۳

تاں دتی سخہ تریہاں رائیں ، تھیبے تیار تداہیں
”بے وس پلے میندا چاکا ، تیں نال ہیر پر نیاں
کیہا تاؤ دیسو پیراں ٹوں ، اڈو پنکھی نیاں
اکھ دمودر سُنو سائیں رانجھا ، تُسان اسان سُنا یں“ ۸۲۴

تاں سہتی گُتر واپ کیتا ، تُسیں کرو تیاری آہی
وڈے دیلے منزل کریا ہے ، ٹوکو کھلاویں ناہیں
پچھے باب اسادے بنی ، سو تاں مہیں وکھاں
اکھ دمودر سائیں حوالے رانجھا ، اسان تُسان سائیں“ ۸۲۵

بُلے وداع کر سہتی کوں ، کیتی منزل تماہیں
نال قضاۓ مول اُنگھی ۔ پھر پھر اُتے جاہی
ساری رات کینتو نیں پیندا ، تیلی بیل نیا ہیں
اکھ دمودر جو پوہ بھٹی ، تاں عاجز ہوئے ، سدن سہتی تائیں

۸۲۶

تدن سہتی اُنھی بھئی ، ایناں گل سُنانی
دی سندھ ، سیانپ کر کے ، اُتنے دھوئیں پائی
ریکن ہیرے ، مول اُنگھن ، سہتی گل پچھائی
بُرتا جم صحح دس بُونی ، ہوسی تبلیں آئی

۸۲۷

دیونہ دُوبے وی پھیر ایناں نے منزل بھر بھر کیتی
ہائے ہائے بُلے کریندے ، نتن سندی تائیں
چارے پھر پلے اُنھ پھئیے ، دوہاں چوری کیتی
پندرائ کوہ کینتو نیں پیندا ، دیونہ بُویا ، نس بینتی

۸۲۸

چھپے جا دوویں دچ بیلے ، توشا پلیوں کھایا
چارے پھر نہ تجھے ظاہر ، بیٹھیاں آپ چھایا
جان آئی رات ، دوہیں اُنھ پلے ، پاسے کھنپھ لگایا
اکھ دمودر تاں دیونہ تجھے ، علی بُبسر خواون آیا

۸۲۹

ڈومنیاں ہر گھرے لئی دے ، کاؤن گیت تذاہیں
نال سوانیاں اتنے ساؤ ، دے خیرایت راہیں
جاہلکا جاہلکا گیت سُنبیوے ، کھیردا ہتھہ اٹھائی
ات بھئے ، باگھا اتنے ٹھوہے ، بُھئے عالم آئی
۸۲۰

سہتی منجی یوہے اُتے ، گھنی آن تھاہیں
سُن کر چپ کریندی سہتی ، مُول بولیندی ناہیں
ہویا مہول ماں پیو نوں باہر ، کھادی ناگ مناہیں
آکھ دمودر یوہا بھئن ، اگوں بولیندی ناہیں
۸۲۱

چاڑھ دتو نیں اُتے ، جاں اُس جھاتی پائی
سُنتی یوہے اُتے سہتی ، تلیئیں منڈ جگائی
اندر باہر تھیا گکارا ، گنڈی اگوں لایی
آکھ دمودر یوہا لئھا ، تاں سجا اندر آئی
۸۲۲

بچھے ماں ، باپ ، بھر جائی ، ”ایسیں ہمیر فواون آئے
اگے لگ ، جلاہاں ایسیں ، پنڈے پانی پائے
سبھا آکھلوتی باہر ، ویکھن نوں سدھارائے“
آکھ دمودر سہتی ناہیں ، ماں پیو آکھ سناۓ
۸۲۳

بابا ! بے اج بیں پے مستی ، بیں کن مستی آئی
 اندر باہر سپاں بھریا ، زہر اسائے لگ دھائی
 نیتا دیونہہ مستی کر مستی ، میعنوں آلس آئی
 آکھ دمودر باہر مستی ، میعنوں ریسر دی خبر نہ کائی ”
 ۸۳۴

اندر آ وڑیا گل عالم ، بُوہت ویراگے آہے
 ایگے ویکن تاں کچھ ناہیں ، پاڑ دیوار گیا ہے
 گھٹتی گوگ ، سخن جا ڈھنی ، سبھا گوگ سنائے
 آکھ دمودر سبھاں جاتا ، جوگی ، چاک بھی آہے
 ۸۲۵

تاں ساؤ ٹر گئے تو اہیں ، بنان چاک کوئی ناہیں
 گل فریب ڈھو سے سبھو ، تھیے تباہ تداہیں
 پہنچو بھائی ، نہ کرو تغل ، کئتنے پن ٹانگ لگاہیں
 آکھ دمودر آئے سبھے ، سہتی پچھن تاہیں
 ۸۳۶

”مُنْ فِي سَهْتِي ، تُمَدِّه كَدَائِيں، وَيَنْدِي نَظَرِي آئی؟“
 کیہڑے ول کریاں پھیرا ، کوئی اسائے سنائے
 آکھ سناء ، نہ بنے تغل ، اسائے گھوڑے زین کرائے ”
 پچھے ماں پیو سہتی تاہیں ، اُبھے سندھ بھجائے
 ۸۲۷

مُسکنے ، کالے ، نُقرے ، نیلے ، ابلق ، باز پیڑاۓ
نمی تیار جعلے اُنھوں سبھے ، جوگی مارن توں سدھائے
کھاؤن رت ٹھون دا جگرا ، پیون رت تر ہائے
اگھ دمودر کھوج ڈھونڈنیدے ، پاندھی گوں آئے

”یک بوان گڑی بھی نالے ، بھائی اسیں بھی نظری آئی؟“
کھیرے پچھن اوہناں تائیں ”پچ دسیا ہے بھائی“
”اساں نہ ڈھٹھے راہ تے دیندے“ ، سہناں نشان تھیا ہی
اگھ دمودر گھوڑے پھیرن ، پھیر پچھا نہاں بھائی

گھوڑے پھیرے ، پھر پچھوڑے ، لشکر پھرے تو ایں
جوہ سنجان جعلے عراقی ، مول نخیں ندے ناہیں
آ دو منزلہ پینڈا کیتا ، تھیے پچھن تائیں
اگھ دمودر کہے سو ہر کو ، پیا گمان ادا ہیں

جو گوں آ پچھنندے ساؤ ، دیو سینہا بھائی
یک دسن جوگی بھلا دیندے ، کہ نال آہی ہمسائی
اسیں ڈھونڈا وہاں سندے ، کہو سندیسہ بھائی“
اگھ دمودر ”اکھو یارو“ ایہناں گل پچھا نی

تاں سن آتش لگی ساؤ آں ، کیہیاں واگھاں چاٹیاں
 پوئیے پوئیے دیندے بھتے ، اگاہوں کرگیاں آئیاں
 پچھن سجد کھلو کے ساؤ ، نکلاں اوہناں سُنایاں
 مہری اُتے مرد وکادے ، اسیں ہیر ٹوں دیکھ وکایاں ۸۵۲

تاں ایہہ سُن بمحضہ دیتا نیں گھوڑے ، قدم اٹھاون ہارے
 دُجی دھرت سُمباں بولے ، پھپے سو امبر تارے
 دیکھ کھلوتے ہیرتے لاجھا ، جمل نہ سکن بھارے
 اگھہ دمودر کھیرے آئے ، جانو بھتے ہارے ۸۵۳

لے ہیرے ، کیوں مار ٹوں مینوں ، ایہہ مندی طرح مریندے
 غصتے کرن چلتے ہے پچھلے ، سہم سہم دگھ دیندے
 اُکھی جاہ ، او جھڑ دُبیری ، میں سہما سہم مریندے
 ہے میں مرسان تینڈے ہتھوں ، تاں شکر بجماع کریندے ۸۵۴

ٹوں صاحب ، میں بردی تینڈی ، میں عاجز نہ ازمائیں
 بے چاری ما چارہ کیہا ، توں آپے کہیں کراہیں
 سجد کجھ کیتا تینڈا ہوندا ، میں تھوں جان چھپاہیں
 کیہہ قدرت ، کسے دی صاحب ! جو تینوں ہنخ لاءیں ” ۸۵۵

نہ ہیرے، اکیں اُکھے رُڑھے، پوہنچے پُستر پلائے
 دیکھیں پاس کھلوئے سیالی، اوہناں میں تھے ہتھ اٹھائے
 جگمن وچ اجڑیں دوہیں، پوہنچے رت ترہائے
 آگہ دمودر گھوڑے چردے، پیڑے، لفڑی آئے

۸۵۶

جاں دیکھن تاں گھوڑے چردے، ددھاں نظری آئے
 دیکھ ددھاں دل تازے ہوئے، قدم دڑھیرے چائے
 جاں دیکھن تاں خاں دڑھیرے، ماںہہ کپاون آئے
 دُردوں ڈٹھے ہیرتے رانجھا، دیکھ تداون دھائے
 آگہ دمودر دیکھ آناہاں، گھل وچ پُو پائے

۸۵۷

”میں دھی چوچک دی، جھنگ سیاولوں“، ہیرے گل سنائی
 ”میندا حق رنجھیٹا آہا“، سُتیبو گھول گھمائی
 ”چوچک میں تھے کھلی کیتی، کھیرے جوگ دواہی
 بھے حق لے سنجان چلی اُٹھ، تاں علی فوج چڑھائی
 سُن صاحب! میں اُکھی رُڑھی، تاں سام تُسادی آئی

۸۵۸

”میں پتھر معلم دا ، ناؤں سو دھیرو ، تخت ہزاریوں آیا
 رہیرے کارن ٹھر گزاری ، در تے دھوان پایا
 لج نہ کیتی ماں پیو سندی ، تاں میں چاک سدا یا
 حق سنجان مجیدا گھس لے ، تاں علی کٹک کے آیا
 تیسیں دوڑے راٹھ زمیں دے خاوند ، میں تک تساوں دھایا
 آکھ دھور جو اکھا روٹھا ، تاں سام سُادھی آیا“ ۸۵۹

”اوہ بہو اسادے پچھے ، اساب تیس ایہہ بھاوے
 حکمی پا رکھاں سر سیتی ، بچھ سرے تے دوے
 پچھے پئے نہ کھئے دپن ، تیس تاں راٹھاں جائے
 من اہول بیٹھے سر سیتی ، توڑے لشکر دھائے
 آکھ دھور مول نہ دیاں ، توڑے اکبر آئے“ ۸۶۰

تاں خاتاں سمجھ ہتھیار سنجھا لے ، گھوڑے نپتے ناہنی
 من چیو نیں سراپنے تے ، ہوئے جلن تائیں
 کیہے سمجھ کر بیو بھائی ، ویر پرایا چائی
 کیکر ایسیں مریہاں ناہیں ، پتھر معلم دا ،
 دھی چوچک دی ، سام سُادھی آئی ۸۶۱

کھوج سو جھے اگیرے راہوں ، فوج اداؤں آئی
دے سلام ملے غاتاں نوں ، پچھن ایہناں تائیں
”پک جوگ تے نال پک مہری ، تساون تظر ن آئی؟“
اگھ دمودر کھیڑ پچھن ، اوہناں ناہڑاں تائیں

۸۶۲

”ناہی ڈٹھے ، پچھو اگاہوں ، راۓ ناہیں آئے
اسیں چروکے انتھے نیٹھے ، اجھے ن ماںہہ کپائے
وکھو راہ اگیرے ہو کے ، اگاہوں ونچ پچھیا ہے
اسیں آپنے موہنہ سر نیٹھے بیکے ، اسینٹ کوڑ مُلا ہے“

۸۶۳

”سُن ہو بھائی ! اسیں اکھاہاں ، نیسے تیسین دسیندے
اسیں بُوہت عاجز ہاں تھکے ، تساڈیاں اکھیں فیچ بولیندے
کھادی کھنڈ رجاہاں ناہی ، کِت نوں زہر گھولیندے
ہس رس کے دسو بھائی ، نہیں اسیں لوہے ہتھ پنیدے“

۸۶۴

”بھے ناہی آئے تاں بھی آئے ، کیا ڈر اسل تائیں
نیسے پڑیاں ڈھینگراں آتے بچ کر اڈا ڈیساں
پچھے پئے نہ کئے دپن ، ایہہ آئے راٹھ اساہیں
بھے تیس کھک ڈیڑا ڈسو ، تاں تھوڑیاں بوہتیاں سائیں“

۸۶۵

ستان دھروہ میاں توں ادوں ادوں ، علی علی کر آئے
مُمُن لونخان ادوں ادوں ، ہوئے رت تر بائے
بُوہت ویراگ بھرمن دا کھیرے ، ابھے بھرمنے نؤں سدھرائے
آکھ دمودر نہیں ملدا ناہتر ، پھر پئے نؤں سدھرائے

۸۴۶

پھر سو دڑے علی علی کر ، دوہیں پھر نے ناہیں
لجنن ادوں ادوں لونخان ، ہویا تاؤ دوہیں
مُمُن لونخان سر دے پہنے ، کوئی سنگاوے ناہیں
آکھ دمودر فوں کھیرے مارے ، پنج ناہتر بھی تھیے اجایں

۸۴۷

پسیر دنگار پئی وچ دہاں ، کڈیا جنگ تماہیں
ناہتر وان بھرمن دے پورے ، آکھن جو گے ناہیں
ابھے بھرمنے اتے چاؤ رامخان دا ، دستے چاؤ دوہاہیں
آکھ دمودر بیخ کھیرے ترے ترے ناہتر بھی تھیے اجایں

۸۴۸

پھختے سر جیوں بھئی چائی ، آکھن دی گل ناہیں
دھم ناہڑاں دی دستی آئی ، گھٹتی گل نہ کائی
ساری زمین رنگیں کیتی آئیں ، اتنا بھیوں دواہیں
ناؤں دمودر ، بیس چھپ کھوتا ، جھختے دبوٹتے نے اک کاہی

۸۴۹

سید صحیح رجوعے والے ، طولی گھدی ویندے
ایہہ گلکارا تے لکھا ، آئے دھا سینندے
بھے ویکھن تماں کھیرے ناہٹ لڑوے تے ونگریندے
آکھ دمودر سید ویکھو ، ہوڑھا آ پینندے

۸۷۰

ادوں ادوں چاہئائے ، سید آن بہینندے
”آکھو ، کس کارن تھیں لڑوے ، کت فوں آپ مریندے ؟
اسیں شاؤں پچھے آباں ، کیوں نیہے اگوہ دینندے ؟
کہے دمودر آکھو یارو ، کیوں ایہہ دیر اٹھیندے ۔“

۸۶۹

”من صاحب ! اک گل اساٹھی ”، کھیرے آکھ مُنایا
”چوچک دے گھر گھت دیلے ، تھڑا میں پڑنا یا
چوچو سنی اٹھاؤں اسان ، مونہوں نہ مول الایا
نے مُکلاوا آئے اسان ، ہمک اسیں چوایا

۸۶۲

”آتا ، وت نٹھا پھر صاحب ! جوگی بھیکھ بنایا
گوڑے کوڑے پنگے بھلے ، اس نوں سپ لڑایا
کر ہنز ، گھت اندر پائی ، ایہہ منتری ہو آیا
دقی سخن ، لیتی سخن بلکا ، من پچھوں کیں دھایا
کیں پچھو صاحب ! نیٹھے ناہٹ ، ایہناں پچھے کیوں پایا

۸۶۳

ناہتر بول اُنھے تدالیں ، ”کجھ تفاوت ناہیں
 آئے چل کداں دوویں ، آڈھٹھے سام اساہیں
 پچھے پئے ن لگتے دین ، رامھاں دی رج ناہیں ؟
 نہیں مناسب جو نپ دواہاں ، کبکہ مونہہ کالک لائیں ؟
 آکھ دمودر جوان مرائے ، اسان کجھ لہنا ناہیں“ ۸۴۳

”مندا کیتا ، دواہاں رامھاں ، نسائی جوان مرائے
 گل مرنے دی نسائی جو کیتی ، کیس کوئی سمجھائے
 باوی کوہ کوٹ قبوے دا ، اُنھے دنخ جھیر طایا ہے
 جیس دی ونی قانی آکھے ، سو ای جن گھنیا ہے ۸۴۵

تاں ہلو ہلو ہوئی بھائی ، سبھناں ایہا بھائی
 کھیڑے ناہتر ملے توہیں ، دلگیری منوں چکائی
 جھیرا شور گیا دنخ ونتی ، پچھوں فرج ناہڑاں دی آئی
 آئے پڑھ تریں دیہاں ناہتر ، جاں ایہہ گل سُن پائی ۸۴۶

تاں ایہہ عالم ادوں ادوں ہل ، مل کے بن رائے
 مگر آکھ کے کھیڑاں تائیں وستی میں لکھن آئے
 پچھے ہوئے ہبیر رنجھیلہ دوہیں نال چلائے
 آکھ دمودر سیر کھیڑاں نوں کیسے وچ سنائے ۸۴۷

”لئے نہ تینوں آوے علی ! گھن کے فوجاں آیا
 لئے ونجا نہ ہو یوں شرمندہ ، کیہڑے مُوٹہبہ چڑھ دھایا
 شابش رامھاں ناہڑاں تائیں ، چیناں پچھئے اسانوں پایا“
 آکھ دمودر علی تائیں ، میرے سُخن سنایا

۸۶۸

”پچھوں رہیوں کر بیندا گھاتاں ، وس اسادا نائیں
 ہے وس پلے کدی اسادا ، تماں لوہو تماں پیوائیں
 ایہہ جو مبکل ماری ویندا ، ان کچیاں ماں کھوائیں“
 آکھ دمودر آگوں رانجھا ، مول بول بیندا نائیں

۸۶۹

”ونج وسے کھیڈا ! قدیمی بھیردا ، میرے رانجھے نال لیندا
 اے بیں کون کمینا جٹا ، جو اسان چھڑکاں دیندا
 ساڑیں مُوٹہبہ گل کھیراں سندا ، جواب حضور سیندا
 پچھئے مُوٹہبہ گل ذات کھیراں دی ،

۸۸۰

میرے رانجھے نال بھیر بیندا

۸۸۱

وستی ونج کیتو نیں رہنی ، چنگی مندی آئی
 کوئھا ہک اکلا ڈھھا ، دوہاں آن بھٹھائی
 غیرت گل کر بیندا کھیرے ، ”کیوں چاکے نال بہائی ؟“
 آکھ دمودر ناہڑ آکھن ، سُخنو ایہہ گل بھائی

تماں آکھن خان، کھیڑیاں دے تائیں اساں جیکد نظریں آئیں
 دے گل باباں روہیں ملے اساں توں، وچھڑی ڈھٹی ناہیں
 نہیں مناسب ایوں وچھوڑن، بندی گل نہ کافی
 آکھ دمودر ملے سو ہوئے، اسیں وچھڑیندے ناہیں”

۸۸۲

”آپنے بھیج زنانے لکھو، ایہہ مناسب ناہیں ملے
 تیں بھی راٹھ، تیں دے خاوند، بھوئیں نئیں دے سائیں
 چور پروکا لگا پیچھے، جامیں جگ رتوائیں
 آکھ دمودر مل کر بیوائ، کیہ ہن موہرا کھائیں“

۸۸۳

”نہیں وچھوڑ سنگاہیں بھائی، بھے کر سرے اسائیں
 اساں کیہ کم، جو موٹھوں الھاہاں، کرہیے برخچ ایہناہیں
 آپے تیں کوٹ قوے ویندے، بھیردا بھیرلن تائیں
 آکھ دمودر بھیردا گھنسو، سو ای ستر رکھائیں“

۸۸۴

گڑیاں ناہڑاں سندیاں سبھے، ہیر نوں ویکھن آئیاں
 بیوں بیوں ویکھن ہیرے دلوں، سبھے ہی ویکھ دکائیاں
 ڈھٹی رج چوچک دی جائی، ابھے ویکھن لوں سدھائیاں
 آکھ دمودر ملیا زنانہ، صفت کرن سبھاریاں

۸۸۵

کوئٹھے مے دچ کھانا آیا ، رانجھے جوگ جنگلیا
ویکھن نال موئیہ مختا چھرو ، جنا پسند بھوں آیا
آکھن کڑیاں ایہو ڈھوا ، سائیں سبب بنایا
آکھ دمودر ہیر سیالیں ، کڑیاں جوگ اُٹھایا ۸۸۶

وقت کڑیاں سندی گئی آ ، فر ناری سمجھ موبہے
سچھے آکھن کھیریاں تائیں ” کیڑا قہر کیتو ہے
ایڑا پچھا لشکر کر کر ، کھوج اُٹھا گھدو ہے
آکھ دمودر ہیر نشان نہ بندی ، ہیر جوگی نوں سوہے ۸۸۷

تمل کھیرے ہٹ پئے سینندے ، راتیں کھانا آیا
سوالاں سل ، رات ہوئی آئیں ، جھلک تھیا ، بھلا پایا
گھوڑے پیڑے تیار کیتی آئیں ، چلن تھے چت چایا
آکھ دمودر ناہر سمجھے ، سانچہ سو ٹھرنا آیا ۸۸۸

گھوڑے پیڑ تیار تھیو نیں ، چلن قبولے تائیں
پچھن کھیرے ، ” تیں دیندے کہے ؟
” دسو صحیح اساہیں ”
” اسیں سانچی صحیح نشادے ، نال نشادے آہیں ”
آکھ دمودر کھیرے پچھن ” کیہڑا کم نشادیں ؟ ” ۸۸۹

”یارو نہیں مناسب اساں، ایہناں نوں تساں ہنچھے دیہاں
 ملدو نخاںیں جوراہ ایہناں پیں، اسیں تے ترس کریہاں
 رجنچھے قاضی، مفتی، حاکم، حاصل ایہناں کریہاں
 آگھہ دمودر شرع بھے آکھے، ہیر اسیں نہ دیہاں“ ۸۹۰

پلے کھیرے ناہتر نالے، لوکاں ایہہ چلائے
 سبکل ماری تے موغہہ بدھے، اگے لا ٹڑاۓ
 ویندے گھوڑیاں اگے بجھے، کھیرا وین الائے
 آگھہ دمودر پاک کرن نوں، ہیرے چاۓ چائے ۸۹۱

تاں موغہہ سڑی مے سُنجا کھیرا، مینڈے دھبیدو توں گھول گھایا
 رجنچھے سائیں عشق و نہیندا آہا، کسے تینوں نہیں پہنچایا
 نوں رڑھا ابتلا مدھافی سندھا، کم بھون دے آیا
 وت نہ بولیں، سُنجا کھیرا، تیندرا پیو و نایا“ ۸۹۲

نالے نالے مینڈے لگے دیندے، کھیرا وین الائے
 مریعن نہ، ہیوین کھی رئے، ہونئی ایں چاکے ہائے
 کردنی رج حرام سو پھر دی، چاک مری ارج مائے“
 آگھہ دمودر ہیرے تائیں، کھیرا وین الائے ۸۹۳

”جدن عشق و نظر ندا آها ، تدوں کھیڑا کختے آهون
 ہکے اندر وڑن نہ ملیا ، ہکے تاں مجھو راہوں
 سُخے کھیرے نوں بھاؤ د آیا ، اس پوچکانی پاہوں
 حکمی نپ رشیڈا لیتا ، ہبیر جھٹی نپ باہمن“
 ۸۹۳

ناہر منع کریںدے یارو ، ایہ مناسب ناہیں
 رئاں نال مریںدے ، کرو ششم ٹسائیں
 ہک ہڑی اگے ہوئی ، کچھ تقاوٹ ناہیں
 آکھ دعوَر ہن تاں چپ کرو ، کوٹ قبولے ناہیں
 ۸۹۵

”بس صحیح سر کھیڑاں سندے ، جے کچھ آکھن ناہیں
 میں سر کامل مرشد سچا ، ایہ کھسم میں تباہی آہی
 سوای صاحب ڈھونڈ لھو سے ، اوقل آخر ناہیں
 آکھ دعوَر رانجھا صاحب سچا ، بھس پیسی سیس ایہنا میں“
 ۸۹۶

نال ریڑے ، ایہو جیہے ، کوٹ قبولے آئے
 نال نماشناں داخل ہوئے ، گھوڑے خانان لائے
 گھیرے ہوئے دوہیں بند دئے ، اگوں میں پکڑ بھائے
 آکھ دعوَر دیشیاں عدالت ، ہوئی دوہاں نیاۓ
 ۸۹۷

راتیں کھاڑ سنتے سبھ ساؤ ، دینہاں عدالت آہی
 گھرے دے دیچ روویں سنتے ، آئھے پھیر سیاہیں
 اُھٹ تیار تھیود چھرو ، حاضر جاڑ تھیواہیں
 آکھ دمودر وڑے کچھری ، یاد کینتو نیں سائیں

۸۹۸

۸۹۹

چھو چھو کوٹ قبوے پلی ، کہیں ایہہ گل مسناںی
 جنگ سیاہیں دھی چھوچک دی ، پئی سینندی آہی
 چالک سمیت سو دیچ قبوے ، جھیرن اُتے آئی
 آکھ دمودر ویکھن تایں ، آئی بُھت مُکھانی

قاضی مفتی حاکم نیٹھے ، قانون گو توائی
 قصیر لوک دریا دیچ کچھری ، آئے دیکھن تایں
 ڈھکے آء کھیرے تے ناہڑ ، سر دھر سچا سائیں
 آکھ دمودر پچھے قاضی ، شرع دے مسلے تایں

۹۰۰

”سُن صاحب“ ! علی کر غصہ ، پہلاں عرض مسناںی
 ”سرتے قرض چڑھے یو ہتھیرے ، دھی چھوچک دی جائی
 کاج کیتوں بھلی بھانت سوں ، چا کے چھو چھو آہی
 اس ان بھرن پئی اُتھے ؟ ”سُنیو ، عرض دسائیں

۹۰۱

”ہمک سر دتی میں اس دے، آندہ دھرات جائی
 چوری سپ لٹایا اس نوں، تماں پھر اندر پائی
 جوگی ہو کر ماندری بنیا، دے کر سستھ نتا ای“
 آکھ دمودر، من پچھو ناہڑاں، ایہناں پچھے کیوں پائی ۹۰۲

جیوں آکھن تیوں کوڑ نہ بھورا، فرا فرق کچھ ناہیں
 ایسیں ماںہہ کپیندے بیلے، ایہہ نکتھے آئے کہاں میں
 کھل حقیقت ایہناں کیتی، لبنا پہنی اس انہیں
 پچھے پئے نہ کھتے دیپن، راطھاں دی لج ناہیں!
 جیں دی ملگ جنے گھنسوئی، اسام مطالب ناہیں“ ۹۰۳

”مسن نے ہیرے گئی گھیرے، صاحب دا فرمایا
 جس راجھن دا مان کرینی ایں، سو لا راجھن حق پیلایا
 چوچک باپ کیتو شرمندہ، بھائیاں ادب گوایا
 آکھے قاضی مسن توں ہیرے، جگ ڈھنڈوڑا لایا“ ۹۰۴

”مسن قاضی دل ناہیں راضی، تُدھ کیہ پائی بازی؟
 میں تماں راجھے نیونہہ چروکا، جاں صاحب خلقت ساجی
 رب نکاح دلائ دے برسے، توں کیہ بھسیں قاضی
 صحیح شرع نیاؤں چلکائیں، جے عشق نہ چکھی آ بھاجی“ ۹۰۵

”سُن نی ہیرے گئی گھیرے ، توں آئی ایں بھکرمن اکے
آخر پچ نبیردا ہوسی ، کوڑ نہ صوے تکے
توں تاں کھیریاں دے سی آئی ، مسینیا سارے جگے“
فاضی اکھے ہے ”سُن دھیا رہیرے ! عشق مشرع کیا لگے“ ۹۰۴

اکھے ہیرے ”سُن سائیں قاضی ! دس سچاویاں یاتاں
چھوڑ ملال حرام کریں ، پھٹ رتبہاں دیاں ذاتاں
مول نہ چھوڑیں رائجھے دادامن ، جنخے ملست ست سناتاں
ناٹھی ہس بیاؤں کریباں ، یے عشق نہ جاتیاں گھاتاں ۹۰۷

کافریانی ! کفر پوی مت ، عشق حرام سینندی
پیٹک چا کے نال لگو ای ، جاتی داع لینندی
داخل سزا ہ کریوں گر کیسے ، نا معقول بیلندی
سمجھ الاء ، سیانی گڑ کیسے ، مت روئیں سزل پیئندی ۹۰۸

”یے پچ تھیں میں سزا پیساں ، اس جیہی ہورتہ بھائی
روا نہ رکھیں قاضی صاحب ، تدھ بھی پیشوں جائی
حاقر آہ کھلوتھے تینڈے ، بگھٹی گل نہ کافی
جیونندی قر پیئندی قاضی ، دیویں روایت سائی“ ۹۰۹

”مُنْ رَهِيرَے بَحْرَ عَالَمْ مُدْهَكَا ، جَاهَ تُوں پَیو پَرَنَانِي
 كُفْرٌ پُوي مَتْ مَرِينَدِي ، گُجَّھِي گَلَ نَهْ كَافِي
 حُمْكَرْ پُوي مَرِبَّوْن پَرَهَتَه ، بَيْنُوں كَادَه آئِي
 رِيكُوں پَسْ مَتَّا كَمْبَغْتِي ، تَيْرِي چَاكَه سُوكَ اشْنَانِي“ ۹۱۰

مُنْ دَے قَاضِي نِيادُون كَرِيْنَايِس ، خَبَرَ نَهْ كَافِي جَاهِيْس
 نِيادُون كَرِيْس سِجاوَا بَهْ كَر ، كَرِيْس مَنْ دَے بَهِانِيْس
 كُفْرٌ تَنْهَاهَ نُوں پَوْسِي قَاضِي ، جَوْ مَليَا دِيجَه بَهَانَه“
 آکَه دَمَوَرْ رَهِيرَه دَي ، سِيجَوْ كَوْنِي جَانَه ۹۱۱

مُنْ فَيْ رَهِيرَه گُنْيِي گَهِيرَه ، عَالَمْ مُنْ سِجهْ پَاِيَا
 كَهِيرَه نَالَ دَواه كَيْتُونِيْس ، باَپْ تَيْنُوں پَرَنَيَا
 كَيْتَهْ خَرَجَ كَيْتَهْ هِيْس كَهِيرَيَا ، عَالَمْ لَهْ كَهْ آيَا
 عَشْقَ دَيْ مَارِي سُخْنَنْ كَرِيْنَدِي ، سِجهْ شَرَمْ دَجَيَا ۹۱۲

”اَيْهَه گَلَ مُوكَلَ نَهْ آكَعِيْس قَاضِي ، بَندِي تَيْنُوں نَاهِيْس
 پَسْتَهْ خَداَه دَسَهْ كَوْوَنْ دَرَتُونْ ، مَتْ كَافِيْهْ ہَوَدِي پَيْلُونْ جَاهِيْه
 اَكَبرَ شَاهَ دَا رَاجَ دَطَهِيرَه ، جَيْس تَيْنُوں قَفَا دِقَيْ آئِي“
 آکَه دَمَوَرْ : ”مُنْ مِيَانْ قَاضِي ! بَيْس بَھِي رَامَھَانْ جَاهِيْه“ ۹۱۳

”پیو تیرا جو راٹھ وڈیلہ ، تئیں شرم نہ کیتی بھوری
جو تئیں آئتے پئی گزاری، ہن نپ کھیڑے سہنچھ ٹوری
وڈی پلشی رکھتی آہیسرے ، آئی ایں نس کے چوری
بھلا ہے دیکھیں نال شرم درے، نہیں تانپ مسا نہیں نوری

۹۱۳

توں کیوں زوری کرنا میں فاضی ، دین خدا توں ناہیں
میرا حق رنجیٹا ایسے ، جانے سجد لوکاٹی
لے کر وڈھی حق گواہیں ، کھڑھ کتاب دکھائی
آکھ دمودر، ہیر آکھے ”فاضی! بھل نیادوں چکائی“

۹۱۵

”رئ پلشی رہیسرے کھیے ، اساؤں وڈھی مسنائیں
چھوڑ حلال ، حرام نوں پکڑیں ، بک تے کن کیا میں
شرع خدا ہے دی متیں ناہیں، پھر پھر چاک سُنایں“
آکھ دمودر فاضی آکھے، ”اگوں بے ادب الائیں“

۹۱۶

”بک تے کن تھاں فے کیسے ، جو یاری چوری کریندا
دوجا نک تھاں دا وڈھیے ، جو حق پرایا یعندا
راٹھمن میندا میں راتھمن دی ، بیا نکاح نہ رکھیندا
اکھیں کدری نہ ڈٹھا کھیڑا ، کئیں پیا سُنیندا“

۹۱۷

تیجے درھے دی توں پرنی ، تیں کھیرے نال لٹکھائی
 ایہو چاک جو باپ تیرے دا ، جانے سیدھے مکھائی
 بھکھما مردا ، وقت آء نکھننا ، تاں توں نش سدھائی ”
 آکھ دمودر ” سُن فی ہیرے ، تیں کیوں ہے ات چائی ؟ ”
 ۹۱۸

ساڑھے پینتری ماگذارے ، ٹون نہ کھیرے دا کھایا
 ہنکا پھیری پیکیاں والی ، تریور نہ کوئی مہندھایا
 بیہی بھادی سوٹھہ سے دلیسان ، کدی منجھے پاس نہ آیا ”
 آکھ دمودر ” اج دستے لالی ، جسے رائجھے مٹھہ وکھایا ”
 ۹۱۹

ایہہ رائجھا ہے چور سختاں دا ، شرع سو ایہہ فرمیسی
 چور چروکا پیچھے لگا ، سبھ لوگ اگاہی دسی
 کھیرا تیرا حت جو ہیرے ، تینوں نانہہ چھڑپیسی
 لیکن ہووے ایہہ سُن ہیرے ، کھسمٹ کے یار منیسی ”
 ۹۲۰

توں سُن بات سبھ میاں فاضی ! اسال آپنی سندھ سنجاتی
 میں تے رائجھے دا نیوٹھہ چروکا ، اجھے آہس دھدھ واتی
 دیچ پنگھوڑے پئی تڑپاں ، دیدن کہی نہ جاتی
 چوچک کون ، سر بس علی دے ، میں آپنی دست سنجاتی ”
 ۹۲۱

ناں کر کے کا دڑ قاضی یوہتی ، مشکلیں پکڑ بنهائی
 حاضر بخہ کھلوتی سبھا ، آپے کنڈ روانی
 کورٹے تھے وگائے کنڈی ، تاں رت نکل آئی
 مارے اجیہی مردی نیسو ، داخل ہوئی سزا انی
 ”قاضی! جیون جو گی نیسو ، مردھپ رنجیتے نوں آئی“
 ۹۲۲

سے سے ہزار سینیندی کیتی ، عالم اچھل آئے
 نت سینیندے ہیرتے رانجھا ، سو ای رب وکھائے
 جو جو پچھتے حاکم ہیرے ، سو ای جواب مٹنائے
 آکھ دمودر ناں پھر قاضی ، ہیرے کوں پچھائے
 ۹۲۳

”سُن ہیرے! توں تو نہ کیں دی ار دھی کیں دی آہی؟
 اکبر نال جھرندے پتو ، بھوئیں نئیں دے سائیں
 دڑا ادب اوہناں دا میکوں ، تکھڑ مریندے ناہیں
 رکنا توں سمجھائیں ہیرے ، شکرہ آپ اجاہیں“
 ۹۲۴

”کیا وڈیائی ڈھنڈی آ قاضی ، آکھ دیکھاں میں تائیں
 راتے دڑے جو سونے رپتے ، ڈھکن شتے پاہیں
 پھٹھے پیچ گھتاں ایہہ دستو ، نیکوں مالم ناہیں
 سُن قاضی! میکوں سُبھے دش ، جو پیچ رانجھن ناہیں
 ۹۲۵

تاں کاری رتا گت ہنخ دچ ، مٹنکیں پھیر بخھائی
 آکھ ایہہ کھاں ، ”میں تو نہ کھیریاں دی ، جانے سیدھے ملکائی
 تاں تاں ، بیرے نہ پھر سائیں ، جاں جاں نہ بھریں الگا ہی
 نہیں مرپندی ، مردی ویسی ، کاوڑ میتوں آئی
 آکھ دمودر رکتی رکھاں ، خانماں دی رہراں“ ۹۲۶

سُنْ قاضِیٰ یک عرض اسلامی ، ایہہ اکھنڈ کھافی
 لوچ فلم نہ عرش نگری ، نہ تقریں آوے پانی
 زمیں زمانہ ، چند نہ سُورج ، جو تی جوت سماں
 صاحب دی سونہبہ سُنْ توں قاضی ، میں تدوں رائیجھے دست و کافی
 جے کوئی تدوکا پاسوں ہووے ، تاں میں شامِ آنی“ ۹۲۷

جوگی آن حصور کینوں نیں ، قاضی سُخن پسچایا
 ”توں تاں چاک چوچک دا آہیں ، جوگ کدوکا پایا
 وڈا حرامی چاک ڈھووسے ، ایہہ کیما پھیکھ بنایا
 آکھ دمودر رائیجھے تائیں ، مٹنکیں پکڑ بخایا“ ۹۲۸

سُنْ صاحب ، جے کو محروم ہووے ، سو ای ایہہ پدھو جانی
 آکھے کو پتیجے ناہیں ، جے کوئی سخن دکھانی
 مہر زبان کری ، سُنْ قاضی ، آوکھی ایہہ کھافی
 آکھ دمودر ٹھنگے دی شارت ، گنگا ہووے سو جانی“

تاناں کو رڑا چت کینتا قاضی ، رائجھے جوگ مرایا
 اُپھیاں با نہاں کھلیاں کر کر ، مارن ہست فرمایا
 پوندی مار رشحیٹے تائیں ، تظر ہیرے نوں آیا
 آکھ دمودر پھلی سیلیٹی ، رائجھے نوں چھتا پایا ۹۲۰

تاناں عالم ہس لیئندے نالوں ، پکڑی دھکی باہمیں
 ”دھروہی تسان صاحب سندی ہے ، منع کرد میں تائیں
 اس دی مار دیو گل میں نوں ، اس نوں مارو ناہیں
 آکھ دمودر ہے تیں کلجنے مارو ، تانا ادھی پیڑ و نڈا یں“ ۹۲۱

ابوالفتح آکھے سُن حضرت ”کت نوں ایہناں مریندے ؟
 پکڑ سیال دیو علی نوں ، شرمندہ کت کریندے ؟
 رکیہ شاہد پچھن دی حاجت ، کل معلوم کریندے ؟“
 آکھ دمودر ہیرے تائیں ، پھدھ کھیریاں نوں دیندے ۹۲۲

پکڑ کھیریاں نوں ملی سیلیٹی ، گھوڑیاں لے گے لائی
 کوئی دلما ، کوئی سوٹا ، کہنیں لت چلائی
 دودھ رنپتی ، مکھن پالی ، سہاں اگے آئی
 آکھ دمودر میں کھڑیاں ڈلما ، جو ہر سیلیٹی دے آئی ۹۲۳

رسا ترگل گھت چلانی ، جو رب سیال کریندی
 سُن علی ”ایہناں سٹاں کروں ، میں صدقے صدقے ویندی
 رائجھے دلوں مہیں مریندی ، میں سر صدقہ دیندی
 سُن صبع سیادا جٹا ، میں ہفت نہ تُدھ کریندی ۹۲۳

بیوں جیوں سُخن کرے سلیٹی ، نیوں نیوں خان مرائے
 رست درتی پنڈا ہویا ، نہ کوئی ہوڑھا پائے
 وال ہیرے دے گھٹے اٹے ، نال کھیبھ رلائے
 آکھ دمودر نہ ملے سلیٹی ، بھی کر سُخن سنائے ۹۲۴

سُن دے سُخن سیادا جٹا ، توں کوئی گمان کریندا
 پُر تقیصر میں اوگن ہاری ، مرشد مہیں مریندا
 جن سر مرشد رائجھن بیٹھے ، ننہاں داؤ کون سکیندا
 آکھ دمودر کم رائجھے نے ، جان توں مہیں کریندا ۹۲۵

بیوں جیوں ہیرے بیندی اگوں ، نیوں کھیرے مار کریندے
 وٹا ، سوٹا تے تماچا ، ذرا نہ ڈھل کریندے
 لئے پڑاٹے ڈھنگر سیوں ، رسی گھت دھر کریندے
 آکھ دمودر نال ہیرے ، ناہیں ترس کریندے ۹۲۶

”سُن بیٹھے سیہت توں علی ، میں کوں بہت سزا دکھیندا
 جیں دا گتا و نجے مرپندا ، سو مرشد ہئے سیندا
 کیہ ہویا ، میں بھلی پچکی ، اودہ آپنی لج پلیندا
 آگھ دمودر توں سُقی علی ، تینوں رانجھا نہیں چھوڑپندا“ ۹۲۸

تائ کلر کوٹ قیوے سندے ، اگ لگی دروانے
 عدلی رابھے ، عدل نہ کيتا ، درمان دے محتاپھے
 پانی پوے تیل ہو جاوے ، بھرٹکن سبھ دروانے
 آگھ دمودر کوٹ قیوے ، روون لوک اوانے ۹۲۹

بھڑ کے شہر ، سڑے گل قصبه ، لوک جواب کرپندادا
 دھروہی قاضی حاکم تینوں ! لکھیا شہر سڑپندادا
 جھے چھچھے شاہ اکبر تینوں ، تائ توں جواب کیہ دیندا!
 آگھ دمودر دھروہی قصبه ، عالم آئے کرپندادا ۹۳۰

جیوں جیوں ڈھل پوے پھر تیوں تیوں قصبه سمجھو آیا
 سوڑا پیا سمجھو ہی قصبه ، تائ اوہناں گوک سنایا
 چلدی اگ پیر کر اگے ، آکھے ، ”جوگی پرچھ لایا“
 آگھ دمودر قاضی مفتی ، قدرت ویکھ دکایا ۹۳۱

سبھا ہنخ بوجھ کھلوتی ، جوگی کول چل آئی
”ایہ گناہ توں بخش اساؤں“، آکھے سیدھ لوکائی
بیچ فوج ہنخ سدیے کھیرے ، بے توں اگ بُجھائی
آکھ دمودر ہنخ کیتا دیید و ، اگ ہٹی تے فوج لٹھائی

۹۲۲

”سنديارو ! جو ظاہر ڈھنا“ ، قاضی آکھ سنیایا
”جو کچھ ظاہر ڈھنا آہا ، سو ای نیاون چھکایا
بات صاحب دی ، کوئی کیہ ہانے ، بے رب نیاون چکایا
حق سلیٹی ، تنس دائیںہے ، بے کوئی اگ بُجھایا“

۹۲۳

”سبھا آکھے قاضی تائیں ، کیہا قبر کینغ ای
حق سلیٹی ، جوگی سندا ، کھیرے توں دتو ای
جوگی صبر کیتا ہا ڈاڑھا ، تاں ایہہ ہونی ہونی“
آکھ دمودر میں آکھیں ڈھنا ، جو سبھا کوگ کھلوتی

۹۲۴

منی فوج ، آنو نپ کھیرے ، اگے ن دشجن دیہو
جوگی دی سجد منت کریہو پیریں پے کے دیہو
بمبیں گھوہ سیٹیو بے پہلان ، تھن تاں سو بھا نیہو
آکھ دمودر اگ ہٹے جوں ، لوک اسیساں لیہو

۹۲۵

پچھوں فوج ملی کھیڑ پاں نوں ”پھیر سیندے بھائی“
 علی ہو جران کھوتا ، ڈاڈھی فوج ایہہ آئی
 ”دیہلے جلو ، نکر د تھل ، سرموی سمجھ لوکانی“
 آکھ دھوکر ہیرے جاتا ، جو غلط چاک وکھائی
 ۹۲۶

پھیر پچھوڑیں پھری سلیٹی ، گھوڑے ملن نہ دیندی
 بھٹ کچھوٹا ، ڈاکاں مارے ، کیسے قدم سیندی
 ”تسے شرم کیتو ، ہی صاحب امیں بندی بر دی جیس دی“
 آکھ دھوکر ڈرے قبرے ، اگ ن لنگھن دیندی
 ۹۲۷

”من ہیرے ! بجے اُوں آئے ، تاں جوگی اس انگھایا
 ریکر اندر داخل ہوئے ” لشکر ایوں پچھایا
 ونج کھوتی اگے اگے ، سہنپھیں تاؤڑ ہٹایا
 آکھ دھوکر لشکر اوھوں ، سارا ہیر لانگھایا
 ۹۲۸

تاں علی نوں تقاضی آکھے ، کر کر شرع سنائے
 ”جو کچھ ظاہر ڈھٹا آہا ، سو ای نیاوں چکائے
 باطن بات کوئی ن جانے ، تقاضی سُنن سنائے
 ”حق سیال ، سو ای گھن ونجو ، جو کوئی اگ بمحاجائے“
 ۹۲۹

”جوگی بھیڑے، تے چکھ سلیٹی، اسیں موئے دن آئی
اسیں ونچ جلاہاں اتھوں، ایختے رہندی ناہی
گل جہاجن سیموسروا، ازل سو جیس دی آئی“
اگه دمودر اگ نوں کھیرے، ویچھ اداسی کھانی ۹۵۰

”کے دیندا ایں سُن سیادا! پہلوں ٹنڈ مرپیندے
آن یلا پئی وچ وستی، تینوں کیکن ویچن دیندے
ہل سہی، ہمراہی دوہے، بہ سر بیٹھ جلپیندے
اگه دمودر سجد ڈرور ہوئی۔ جوگی طرف مکیندے ما ۹۵۱

تاں جوگی ہتھ جوڑ کھلتا، دوویں نہیں ملائے
گل وچ پکو تے عرض کریندا، پیراں تائیں سنائے
”مہر کرو گل قصبے لتے، دیوو اگ بُجھائے“
اگ بُجھی تدر اتے دیلے، رانجھے سمجھے کوک نوائے ۹۵۲

کھیرے مار کڑھے سیدھ اتھوں، گئے مرپیندے گندے
کر کر فوجاں آئے کھیرے، پچھوں نکن نہیں شرمندے
سمجا آئی پاس جوگی دے؟ اسیں آہاں تیرے بندے
اگه دمودر جال اقاہیں، اسیں مشت پئے کریندے“ ۹۵۳

سبھا پئی جوگی دے پیریں ، عظمت چاک و کھانی
قاضی ، مفتی تے گل عالم ، سبھا منت آئی
گل وچ پتو ، دست پیراں تے عظمت بھلی و کھانی
اگھ دمودرہ "ہیرحق یمندا" ، مل جوگی تھے آئی

۹۵۳

لکھر کوٹوں کوٹ تبوئے ، مشک آیا دروازے
عدلی رابیے عدل سنجاتا ، گونجھ ملے سے بازے
پہنڈن کندھاں تے مشک گھنیل ، وسیں پھل گلابے
اگھ دمودر مشک شہر و پر ، سبھ دل ہوئے تازے

۹۵۵

سبھا آ پیراں نوں لگی ، عظمت چاک و کھانی
حاکم ، قاضی تے گل عالم ، سبھا زیارت آئی
پہلوں مار کڑھو کھیریاں نوں ، وتنہ دین و کھانی
اگھ دمودر کڈھے کھیرے ، تاں سوت پھٹے سر جھپائی

۹۵۶

پنڈاں سے اُتری ، سمت بکرم رائے
ہیرتے راجھا ہوئے اکھے ، جھیرے رب مچکائے
پاٹشاہی جو اکبر سندی ، دن دن چڑھے سوائے
اگھ دمودر دئے اسیسان ، شہروں باہر آئے

۹۵۷

”جال اتحايم ، ماحب رانجها !“ رعيت پُلو پاۓ
 نویں والان پئیہاں اتھے ، جو کچھ توں فرمائے
 ”ریو ودا ، ترا شہی اشتوں ، گھر بار چلیہاں پاۓ“
 آکھ دمودر نیں اکھیں ڈٹھا ، جو لمی طرف سدھائے

۹۵۸

جے کوہ ترے گئے اگیرے ، تاں اسیں بھی نالے آہے
 پنج اسوار ، بوجڑے سجد کالے ، چڑھ از غیبوں آئے
 ہنخ پھر بندے سر دوہاں دے ، سر پھمن تے سدھارائے
 رائے با جھوں توں سُن ہیرے اروشن ہوندے ناہے
 آکھ دمودر چھپے کنھا ایں ، گئے سو پھیر نہ آئے

۹۵۹

پوری بھئی کنھا ہیرے دی ، اس سُم عشق نہ کوئی
 جیوں چائی ، تیوں توڑ نجاتی ، جانت ہے ترے لوئی
 ناؤں دمودر ذات گلھاٹی ، ڈٹھا ، سو لکھیو ای
 ویح سیالیں ، پاس چوچک نے ، اسان تاں رہن کیتو ای

۹۶۰